

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ**

“ФАЛСАФА” кафедраси

“ МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ҒОЯСИ ”

фанидан

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

1-мавзу.
МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ҒОЯСИ ФАНИ ПРЕДМЕТИ,
МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ

1. Миллий истиқлол ғояси фани предмети
2. Ғоя тушунчаси, унинг моҳият-мазмуни
3. Мафкура тушунчаси. Ғоя ва мафкураларнинг тарихий шакллари.

Таянч иборалар:

Ғоя, миллий ғоя, миллий истиқлол ғояси; диний, фалсафий, бадиий; ижти-моий-сиёсий ғоялар; мафкура, мафкуранинг тарихий шакллари, монизм, дуализм, плюрализм, материализм, идеализм, ақидапарастлик; ғоя, ғоявий та-моийиллар, ғоявий тарбия, мафкура, мафкуравий тизим, мафкуравий поли-гон, мафкуравий иммунитет.

«Миллий истиқлол ғояси» фани предмети, аҳамияти ва асосий вазифалари. Ҳар қандай фан муайян билимлар тизими сифатида ўзига хос мавзулар, тушунчалар, қонун ва категорияларга эга бўлади. Уларнинг барча-си фан ўрганадиган соҳа, яъни предметнинг ўзига хос хусусиятлари билан чамбарчас боғлиқ. Биз ўрганишга киришаётган «Миллий истиқлол ғояси» фани бундан мустасно эмас. Унинг ҳам ўз предмети, қонун ва категориялари, мақсад ва вазифалари бор.

«Ғоя» ва «мафкура» тушунчалари, уларнинг халқлар ва давлатлар так-дирига таъсири, ҳозирги замондаги мафкуравий жараёнлар, миллий истиқлол ғоясининг мазмун-моҳияти, тушунчалари, шаклланиш қонуниятлари, намоён бўлиш хусусиятлари, уни халқимиз қалби ва онгига сингиш йўллари ва усул-лари ушбу фаннинг предметини белгилайди. Унинг тушунча ва категориялари бир бутун, яхлит тизим шаклида намоён бўлади. Миллий истиқлол ғоясининг асосий тушунча ва тамойилларини фуқа-роларимиз қалби ва онгига сингдириш омиллари ва воситалари ҳам ана шу тизимнинг таркибий қисми бўлиб, фаннинг асосий тушунча ва категориялари қаторида ўрганилади.

Аввало, шуни алоҳида таъкидлаш керакки, собиқ иттифок даврида ғоялар дунёси, унинг ўзига хос қонуниятлари, уларнинг жамият ва инсон ҳаётидаги ўрни ва аҳамиятини ўрганувчи алоҳида фан йўқ эди. Ҳатто шу соҳа мутахассисларини, яъни фалсафа бўйича кадрлар тайёрлайдиган универ-ситетларда ҳам бу борадаги мавзулар муайян фаннинг асосини ташкил этади-ган илмий тизим сифатида ўқитилмасди.

Бунинг асосий сабабларини қуйидагича изоҳлаш мумкин:

Биринчидан, собиқ марксча-ленинча мафкура тараққиётнинг асосий қо-нуниятларини тўғри тушунтириб берадиган яккаю ягона таълимотдир, деган ақида мутлақ ҳақиқат сифатида эътироф этилар эди. Натижада бу соҳадаги мутахассислар унинг асосларини атрофлича ва чуқур ўрганса бас, деган қараш ҳукмрон бўлиб қолганди. Айнан ана шундай қараш умуминсоний аҳамиятга молик бўлган ғоялар тўғрисидаги фан - «Идеология»нинг ўрганилмаслигига олиб келган эди. Умуман, собиқ иттифок даврида социология,

культурология, политология каби фанлар ҳам умуминсоний тамойиллар асосида ўқитилмас, аксиология, конфликтология, геополитика тўғрисида айтирли маълумотлар берилмас эди.

Иккинчидан, ғоялар тўғрисидаги билимларни эгаллаш бу соҳанинг ўз қонуниятлари ва амал қилиш тамойиллари борлигини яққол кўрсатиб қўйган бўлур эди. Бу эса, табиий равишда, ана шу соҳада пайдо бўлган назария ва таълимотларнинг мазмун-моҳияти, қандай мақсадларга қаратилгани, кимларга хизмат қилиши тўғрисидаги аниқ тасаввур ва тушунчаларни шакллантирар эди. Бинобарин, бу - жамият тараққиётида антогонистик зиддиятларни мут-лақлаштириш, инсониятнинг бир қисмини синф тарзида йўқ қилиб юбориш, қолган қисмининг устидан эса диктатура ўрнатиш орқали бу дунёнинг хаёлий жаннати - коммунизм қуришни тарғиб қиладиган сохта таълимотнинг асл қиёфасини ошкор қилиб қўярди.

Учинчидан, собиқ шўро даврида бу соҳадаги мутахассисларнинг онги ва дунёқарашини умуминсоний тамойиллар, қонун-қоидалар билан эмас, балки тоталитар мафкура ва мустабид тузумнинг мақсадлари йўлида шаклан-тиришга хизмат қиладиган баъзи «фан»лар ўйлаб топилди ва таълим тизимига киритилди. Масалан, олий ўқув юртларининг фалсафа, социология му-тахассисларини тайёрлайдиган бўлимларида «Буржуа фалсафасини танқид», «Ҳозирги замон ғарб социологиясини танқид» каби ўқув курслари ўқитиларди. «Илмий коммунизм», «Илмий атеизм», «Сиёсий иқтисод» бўйича дарс олиб бориш барча олий ўқув муассасаларидаги таълим тизимининг таркибий қисми эди.

Мустақилликка эришганимиздан кейин аҳвол тубдан ўзгарди. Социология, культурология, политология каби фанлар таълим тизимининг таркибий қисмига айланди. Биз ўрганишга киришаётган мазкур янги фан ўзининг категориялари, тушунча ва қонуниятлари, мақсад ва вазифаларига эга. «Ғоя», «ғоявий тамойиллар», «ғоявий тарбия», «мафкура», «мафкуравий тизим», «мафкуравий полигон», «мафкуравий иммунитет» ва бошқалар ана шу фан ўрганадиган ту-шунча ва категориялар сирасига киради.

Шу билан бирга, бу фаннинг предмети ғоялар тизимининг ижтимоий тараққиётга боғлиқ қонунияти, яъни ҳар қандай жамиятнинг ўзига хос ғоявий тамойиллари бўлиши шартлиги, ҳар бир жамият ёки давлат ўзининг ижтимоий тўзилишига мос келадиган мафкуравий ҳимоя тизимини яратиши зарурлиги тўғрисидаги қонун-қоидаларнинг мазмун-моҳияти ва намоён бўлиш хусусиятлари каби масалаларни ҳам қамраб олади.

«Миллий истиқлол ғояси» фани, аввало, ғоя ва мафкура тўғрисида, уларнинг тарихий, фалсафий илдизлари ҳақида чуқур билим беришга қаратилган. Бу ўз навбатида, ушбу тушунчаларнинг мазмунини, уларнинг бунёдкорлик ва вайронкорлик хусусиятлари, инсоният тараққиёти учун ижобий ёки салбий аҳамият касб этиши, истиқлол

ғоясининг бунёдкорлик моҳияти, мустақилликнинг энг муқаддас қадрият экани, уни асраб-авайлаш ҳар бири-мизнинг олижаноб бурчимиз эканини англашга ёрдам беради.

Ғоялар тўғрисидаги билимларга инсоният тарихининг энг қадимий даврларидан бошлаб катта эътибор берилган. Бу атаманинг мазмун-моҳияти Ғарб мамлакатларида «идея» тушунчаси орқали ифодаланади. «Идея» грек тилидан олинган бўлиб, қадимда «образ», «ташқи кўриниш» деган маъноларни англатар эди. Лекин бу тушунчанинг мазмун-моҳияти тараққиёт давомида ўзгариб борган ва фалсафа тарихида хилма-хил маъноларда ишлатилган. Масалан, қадимги юнонистонлик файласуф Платон «Ғоялар дунёси ва соялар дунёси» тўғрисидаги таълимотини асослар экан, ғояларни дунёнинг яратувчиси, асоси деб атаган ва уларни объектив реаллик сифатида талқин қилган. Яна бир юнон алломаси Демокрит эса олам таркибидаги энг майда ва бўлинмас зарра - атомларни идеялар деб атаган. Машҳур немис файласуфи Гегелнинг фикрича, идея - барча нарсаларнинг ижодкори, дунёга келтирувчиси ва асосий моҳиятидир.

Кўпгина мутахассисларнинг фикрича, қадимги дунёда ғоя ва мафкура тушунчалари қарийб бир хил маънода ишлатилган. Бунда асосан ушбу тушунчаларнинг инсон дунёқараши ва эътиқодини шакллантиришдаги ўрни ва аҳами-ятига кўпроқ эътибор берилган. Масалан, ҳозирги диншуносликда диннинг илк шакллари деб талқин қилинадиган «анимизм»(лот.руҳ, ҳар бир нарсанинг жони, руҳи борлигига эътиқод), «тотемизм»(шим.индецлар тилида-“унинг насли” дегани, ҳайвон,ўсимлик,предметларга сиғиниш), «фетишизм»(португалча бўлиб, жонсиз нарсалар ғайритабiiй хусусиятга эга,деб тушуниш) каби оқимлар талқини мисолида бу ҳол яққол кўзга ташланиб туради. Уларининг ҳар бири муайян ғояга ишонч ва эътиқод ҳамда уларни бир қадар мутлақлаштириш натижасида дунёга келган. Улар ўз даврида ёки қабилани, эл ёки элатни бир-лаштириш, уларнинг дунёқарашини маънавий тартибга солиш ва мувофиқлаш-тириш учун мезон бўлиб хизмат қилган. Айнан ана шу маънодагана уларни мафкура вазифасини бажарувчи эътиқод шакллари дейиш мумкин.

Кейинчалик «ғоя» ва «мафкура» тушунчаларининг мазмуни ва кўлами кен-гайиб борган. Катта-катта ҳудудларда яшайдиган халқларни бирлаштирган ғоя ва мафкуралар пайдо бўлган. Улар бу ҳудудларда яшаётган кишилар ҳаётида ниҳоятда муҳим аҳамият касб этган. Аждодларимизнинг бундан қарийб уч минг йил илгариги қарашлари, ғоялари ва эътиқодини акс эттирувчи манба - «Авесто» китоби мисолида бунини яққол кўриш мумкин. Унда нафақат Зардушт таълимоти, балки ўша даврнинг энг асосий ғоялари ҳамда бу ғояларга таяниб ёзилган кўшиқлар, ҳикоя ва ривоятлар жамланган. Бир неча китобдан иборат бўлган «Авесто» жамият ва инсон ҳаётининг барча соҳаларидаги ғояларни умумлаштирган, минтақамиз халқларининг улар асосида шаклланган яшаш ва ҳаёт кечириш қонун-

қоидаларини ўзида ифо-далаган. Бундай мисолларни тарихдан жуда кўплаб келтириш мумкин

Ушбу мисоллар «Миллий истиқлол ғояси» фанида ўрганиладиган ғоя ва мафкураларнинг инсоният тарихидаги ўрни, давлат ва жамият тақдирига таъсири қандай бўлганини яққол кўрсатади. Шу билан бирга, бу фан фақат ғоя ва мафкуралар тарихи билан кифояланмайди. Ҳозирги даврда ғоя ва мафкура-ларнинг аҳамияти, бугунги дунёнинг мафкуравий манзараси, ғоя ва мафкура-ларнинг ундаги ўрни каби масалалар ҳам ушбу фаннинг асосий мавзулари қаторига киради.

Бу борада, айниқса Президентимиз Ислом Каримовнинг қуйидаги фикрлари ниҳоятда муҳим аҳамиятга эга: **«Миллат бор экан, миллий давлат бор экан, унинг мустақиллиги ва эркинлиги, анъана ва урф-одатларига таҳдид сола-диган, уни ўз таъсирига олиш, унинг устидан ҳукмронлик қилиш, унинг бойликларидан ўз манфаати йўлида фойдаланишга қаратилган интилиш ва ҳаракатлар доимий хавф сифатида сақланиб қолиши муқаррар. Шу маънода, бундай хавф-хатарларга қарши асосий қурол сифатида юрти-мизда яшаётган ҳар бир инсон, аввало, униб-ўсиб келаётган янги авлод-нинг ҳар томонлама баркамол, продаси бақувват, иймони бутун бўлиб вояга етиши учун кенг жамоатчилик ва аҳолимиз ўртасида маънавий-маърифий фаолиятимизни юксак даражага кўтаришнинг аҳамияти бе-қиёсдир».** (Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар.-Тошкент, Ўзбе-кистон,2000, 3 бет)

Миллий истиқлол ғояси ўқув фанининг асосий мавзуларини ўрганиш ушбу вазифани бажаришга хизмат қилади. Бу борада қуйидагилар мазкур фаннинг предмети доирасига кирадиган асосий мавзулар сифатида қарали-ши мумкин:

Аввало, «Ҳозирги даврнинг ғоявий манзараси қандай?» ва «Унда қайси мафкуралар устувор бўлмоқда?» деган масалаларнинг моҳиятини тушуниш ниҳоятда муҳим, ҳолбуки, ҳозирги давр - дунёда ғоявий қарама-қаршиликлар мураккаб тус олган, мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам хавфлироқ бўлиб бораётган даврдир. Бугунги кунда аксарият ривожланган давлатларнинг мафкураси умуминсоний қадриятлар ва демократик тамойилларга асосланади. Шу билан бирга, бугунги дунёда сохта ғоялар ва бўзғунчи мафкуралар воситасида ғоявий таъсир ўтказиш им-коиниятлари ҳам кенгайиб бормоқда.

Жаҳон тараққиётининг муҳим хусусиятларидан бирига айланаётган кенг миқёсли интеграция ва глобаллашув жараёнларини ҳам ҳар томонлама ўрганиш зарур. Бу жараёнлар ва фан-техника ҳамда ахборот технологиясининг беқиёс ривожланиши ғоявий-мафкуравий соҳага жиддий таъсир кўрсатмоққа.

Миллий истиқлол ғоясини ўрганиш жаҳон майдонларини мафкуравий жи-ҳатдан бўлиб олишга уринишлар кескин тус олаётганини билиб олиш имко-нини беради. Бундай

уринишлар, аввало, ҳар бир мустақил жамиятнинг ўз мил-лий ғоя ва мафкураси бўлишини тақозо этмоқда. Зеро, ҳозирги пайтда кимнинг ғояси кучли, мафкураси ҳаётий бўлса - ўша ғалаба қозонади. Марказий Осиё минтақасидаги мафкуравий жараёнлар ҳам бу соҳага алоҳида эътибор бериши лозимлигини кўрсатиб турибди.

Ушбу масалаларнинг биз ўрганишга киришадиган фан доирасидаги таҳлили Ўзбекистоннинг мустақил ривожланиши, мамлакатимизда барпо этиладиган жамият ва тараққиётнинг ўзбек моделини амалга ошириш жараёнида пайдо бўладиган мафкуравий соҳадаги вазифалар билан узвий боғлиқ. Мазкур масала-ларнинг мазмун - моҳиятини «ғоявий бўшлиқ» тушунчаси ва уни янги, истиқ-лол мафкураси билан тўлдириш борасидаги фаолият орқали кенг ва чуқур идрок этиш мумкин.

Миллий истиқлол ғоясининг аҳоли, айниқса, ёш авлод учун аҳамиятини ўрганиш мустақиллик йилларидаги ижтимоий-иқтисодий ислохотлар, ички ва ташқи сиёсат,- халқаро алоқалар қандай бўлганини билишни ҳам тақозо этади.

Жамиятда ҳеч бир ҳодиса инсон аралашмагунча амалга ошмайди. Иж-тимоий тафаккур ва онг ҳам ўз ҳолича ўзгариб, осонлик билан шаклланиб қолмайди. Халқнинг руҳияти ва тафаккурини, маслаги ва мақсадини эътиқоди ва фалсафасини ўзгартириш учун бу жараёнларни чуқур билиш, атрофлича таҳлил қилиш зарур.

Бегона мафкураларнинг Ўзбекистонга таъсирини ўрганиш жараёни ғоявий тарғибот, тарбия борасида ҳали кўпгана вазифалар борлигидан далолат беради. Ҳеч қачон кишилиқ жамиятида ғоявий бўшлиқ бўлмаган. Ғояси йўқ, эътиқоди бўш одам эса, қаёққа етакласа кетаверади. Агар ғоявий бўшлиқ пайдо бўлса, сўзсиз унинг ўрнини бизнинг табиатимизга ёт турли хил мафкуравий тазйиклар эгаллаб олиши ва ўз таъсирини ўтказиши муқаррар. Нафақат ғоявий бўшлиқ, ҳатто ғоявий қатъиятсизлик бор жойда ҳам мафкуравий таҳдид кучайиб бора-веради.

Шу маънода, миллий истиқдол мафкурасини шакллантириш ва ҳаётга жорий этиш зарурат бўлиб, бу таълимотнинг моҳияти ва мазмуни, асосий тушунча-лари ва тамойилларини ўрганиш ниҳоятда муҳимдир.

Миллий истиқлол ғояси ўқув фанида шаклланаётган истиқлол маф-курасининг мустаҳкам замини, тарихий ва замонавий илдизлари, фалсафий асослари каби масалалар ҳам атрофлича ўрганилади. Бу фанда миллий ва умуминсоний тамойилларни ўрганишга алоҳида эътибор берилади. Бу тамойил-ларнинг асосий қисмини инсонпарварлик, ватанни севиш, халқпарварлик, озодлик туйғуси, онани ардоқлаш ва отага эътиром, оиланинг муқаддаслиги ва аёлнинг қадри, каттага ҳурмат ва кичикка иззат, яхши қўшничилик ва маҳал-ладаги тотувлик каби қадриятлар ташкил этади.

Миллий истиқдол ғоясининг ўзагини ташкил этадиган ва биз урганишга киришадиган фанга доир мавзулар қаторига кирадиган асосий ғоялар қуйидагилардир:

Ватан равнақи;

Юрт тинчлиги;

Халқ фаровонлиги;

Комил инсон;

Ижтимоий ҳамкорлик;

Милиятлараро тотувлик;

Динлараро бағрикенглик (толерантлик)

Миллий истиқлол ғоясини халқ онига сингдириш билан боғлиқ маса-лаларни ҳам чуқур билиб олиш лозим. Ҳаёт талаблари бу соҳада ҳам таълим-тарбия ва тарғибот-ташвиқот ишларини мутгасил олиб боришни тақозо этмоқда.

Миллий истиқлол ғояси ўқув фанининг ўзига хос вазифалари (функциялари) бор.

Улар, аввало, Президентимизнинг «Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар» рисоласига ёзган сўз бошида белгилаб берилган қуйидаги асосий мақсад билан узвий боғлиқдир: **«Халқни буюк келажак ва улугвор мақсадлар сари бирлаштириш, мамлакатимизда яшайдиган миллати, тили ва динидан қатъий назар, ҳар бир фуқаронинг ягона Ватан бахт-саодати учун доимо масъулият сезиб яшашга чорлаш, аждодларимиз бебаҳо мероси, миллий қадрият ва анъаналаримизга муносиб бўлишга эришиш, юксак фазилатли ва комил инсонларни тарбиялаш, уларни яратувчилик ишларига даъват қилиш, шу муқаддас замин учун фидо-ийликни ҳаёт мезонига айлантириш - миллий истиқ-лол мафкурасининг бош мақсадидир».**

Миллий истиқлол ғояси ўқув фанининг янги дунёқарашни шакллантириш функцияси фалсафий билимларни чуқур ўзлаштиришни, фалсафа билан узвий алоқада бўлишни талаб қилади. Шу маънода бу фан фалсафий билим-лар тизимида киради.

Маълумки, ғоялар тўғрисидаги илмий билимлар кишиларнинг дунёқара-шини шакллантиришга хизмат қиладиган фалсафий тафаккурнинг муҳим қисмидир. Улар кишиларнинг оламни билиш, ўзлаштириш, фаровон ҳаёт кечириш ва ўз инсоний моҳиятларини намоён этиш эҳтиёжлари билан узвий боғлиқ. Ғоявий дунёқараш мураккаб тўзилишга эга. У бир қанча таркибий қисмларни - мафкура соҳасидаги муайян билимлар, ғоя ва мақсадлар, табиий ва ижтимоий фанларнинг ютуқлари, тасаввурлар, қадриятлар, ишонч, эъти-қод, фикр, ҳиссиёт ва ҳоказоларни ўз ичига олади.

Ҳар қандай манфаат шакллари ва даражалари муайян ғояларда, наза-рияларда ўз ифодасини топади. Шу нуқтаи назардан, ғоялар, назариялар ўртасида қураш бўлиши табиий. Ҳаётнинг ўзи турли-туман ғоялар қурашидан, баҳсу мунозаралардан иборат. Тараққиётнинг

маъно-мазмуни, керак бўлса, фалсафаси ҳам шунда. Ўз мустақил фикрига эга бўлган, ўз кучига, ўзи танлаган йўл-нинг тўғрилигига ишонган инсон доимо келажакка ишонч билан қарайди. У жамиятдаги фикрлар хилма-хиллигидан чўчимайди, балки замонавий билим ва фалсафий қарашларга, ҳаёт ҳақиқатига суянган ҳолда ҳар қандай ғаразли ният, таҳдид ва интилишларни фош қилишга қодир бўлади.

Миллий истиқлол ғояси, бошқа ижтимоий фанлар каби, жамиятимизда тарихий хотирани шакллантиришга ёрдам беради. Мазкур масалада миллий истиқлол ғоясини ўрганиш тарих фанининг асосларини билиб олиш билан узвий боғлиқликда амалга ошади. Бунда ғоялар ва мафкуралар тўғрисидаги билимларни тўплашга шунчаки интилиш эмас, балки ғоявий-мафкуравий жа-раёнларни инсоният тарихининг узлуксиз бир таркибий қисми тарзида, яхлит ва бутун ҳолича тушуниш, рўй бераётган воқеалар моҳиятини чуқур билиш асосий мақсадга айланади. Ана шундай интилиш, ўз навбатида, бугунги дунёнинг мафкуравий манзараси, унда қандай мафкуравий полигонлар фаолият юрита-ётгани, уларнинг мақсад-муддаолари, бегона ва ёт ғояларнинг жамиятимизга таъсири тўғр-сида ҳолисона мулоҳаза юритиш имкопини беради.

«Миллий истиқлол ғояси» фанининг ёшларда **мафкуравий иммунитет**ни шакллантириш функцияси ҳам бор. Бу борада уларни ҳозирги замоннинг мафкуравий манзараси, бугунги дунё ғоя ва мафкуралар соҳасида воқеа ва ҳодисалар билан таништириш, халқимизнинг ўз олдига қўйган пировард мақсадига етишиши учун халақит бериши мумкин бўлган мафкуравий мар-казлар, полигонлар, ёт ва бегона ғояларнинг зарарли таъсиридан огоҳ қилиш ниҳоятда катта аҳамиятга эга.

Миллий истиқлол ғояси фалсафий билимлар тизимига мансуб бўлганидан, ўзига хос методологик вазифани ҳам бажаради. Яъни у бошқа хусусий ўқув фанлари, масалан тарих, адабиётшунослик, маънавият асослари ва бошқалар шуғулланадиган масалаларни ҳал қилиш учун тайёр андозалар бермайди, балки уларни ва шу соҳа билан шуғулланувчи ҳамда ўрганувчиларни ғоявий дунёқараш, умуммафкуравий тамойиллар билан қуроллантиради. Бу борада миллий истиқлол ғояси бошқа соҳа вакиллари учун ҳозирги дунёнинг мафкуравий манзараси, инсон онги ва қалби учун қураш, мустақилликни мустаҳкамлашнинг мафкуравий тамойиллари мазмунини би-либ олишда ме-тодологик асос вазифасини ўтайди.

“Ғоя” ва “мафкура” тушунчалари. Ғоя инсон, бутун бир халқ, давлат ва умуман жамият тараққиётида ҳам муҳим ўрин тутади. Хўш, ғоя нима, нега унга бу қадар катта эътибор ва аҳамият берилади? Маълумки, ҳар қандай миллат ва халқ, ҳар қандай ижтимоий тузум ва давлат муайян бир тамойиллар ва қад-риятлар асосида ҳаёт кечиради ҳамда ўз манфаатлари,

мақсад-муддаолари, орзу-интилишларини кўзлаб ҳаракат қилади. Бинобарин, улар ҳаётдаги маълум бир мафкурага таянади.

«Ғоя» тушунчаси. Маълумки, инсон ўз ақл-заковати, иймон-эътиқоди ва ижодий меҳнати билан бошқа барча тирик жонзотлардаи фарқ қилади.

Инсон тафаккури воқеликни идрок этиш мобайнида турли фикрлар, қа-рашлар, ғоялар ва таълимотларни яратади. Бинобарин, ғоялар ҳам инсон тафак-курининг маҳсулидир. Лекин тафаккур яратган ҳар қандай фикр ёки қараш, мулоҳаза ёки нуқтаи назар ғоя бўла олмайди.

Фақат энг кучли таъсирчан, залворли фикрларгина ғоя бўла олиши мумкин

Ғояни фалсафий, яъни **гносеология ва онтология** нуқтаи назаридан тушу-ниш уни политология (сиёсатшунослик), конфликтология (зиддиятшунослик) ёки аксиология (қадриятшунослик) нуқтаи назаридан тушунишдан фарқ қила-ди. Бу фанларнинг ҳар бирида муайян ғоялар у ёки бу таълимот, қараш ёки назариянинг асоси сифатида ўрганади. Биз ўрганишга киришаётган мазкур фанда эса масаланинг барча жиҳатлари камраб олинади ва уларнинг нафақат назарий, балки амалий томонларига ҳам эътибор қаратилади. Ғояни гносео-логия (лотинча «гнозис»-билиш) нуқтаи назаридан тушуниш ниҳоятда муҳим. Бунда ушбу тушунчани дунёни билишнинг муай-ян босқичи, нарса ва ҳодисалар моҳиятини англатадиган фалсафий категория экани эътироф этилади. Бу, ўз навбатида, уни илмий тушунча сифатида талқин қилиш имконини беради ва ғояни сиёсийлаштириш ёки мафкуралаштиришнинг мақсадга мувофиқ эмаслигини кўрсатади.

Ғояни онтология нуқтаи назаридан тушуниш эса унинг объектив реаллик билан узвий алоқада эканлигини исботлайди. Ғоянинг объекти ва субъекти нима? Бунда, аввало, шуни таъкидлаш керакки, ғояни шакллантира-диган, унинг вужудга келишига туртки берадиган объектив реаллик – ташқи олам, дунё ва унинг ҳодисалари, инсоният, жамият ҳаётига тегишли воқеа-лар мавжуд. Сўнгра эса ана шу ҳодиса, воқеа ва жараёнларни англаб оладиган, ўз ҳаётини уларнинг қонуний оқимига мослайдиган ва ўзи ҳам уларга акс таъсир кўрсатадиган одамзот ҳам мавжуд. Ғоя ана шу икки томон, яъни ташқи реаллик ва одамзот орасидаги муносабат (таъсир ва акс таъсир) натижасида шаклла-надиган субъектив ҳодиса, объектив реалликнинг субъектив натижаси, инсон онгида ташқи олам, дунё ва ҳаёт ҳодисаларининг акс этиш шаклларида биридир. **Ғоя гносеология нуқтаи назаридан** шу тарзда тушунилса, қуйидаги маъноларни англатади:

- инсон онгининг таркибий қисми;
- ташқи оламнинг образли инъикоси ва акси;
- инсоннинг воқеа ва ҳодисаларни англаш шакли;
- инсон онгининг ташқи олам ва ҳаёт ҳодисаларига нисбатан акс таъсири-нинг намоён бўлиш шаклларида бири.

Илмий адабиётларда «ғоя», «мафкура», «идея» ва «идеология» тушунчалари ишлатилмоқда. Идея ва идеология кўпроқ ғарб давлатларида ҳамда рус тили-даги манбаларда учрайди. Идея ибораси юнон тилидаги «идея» сўзидан олин-ган, у идеология сўзининг ўзаги ва тушунча ёхуд фикр деган маънони бил-диради.

Идеология («идея» - ғоя, тушунча, таълимот”) атамаси эса ғоялар тўғриси-даги таълимотни англатади ва икки хил маънода ишлатилади: **биринчидан**, ғояларнинг моҳият-мазмуни, шаклланиши, аҳамияти тўғрисидаги билимлар; **иккинчидан**, муайян ғояни амалга ошириш, мақсадга етиш усуллари, воси-талари, омиллари тизимини англатади. Ғоялар оддий фикрлар-дан фарқла-нади, чунки ғоя тафаккурда пайдо бўлса-да, инсон (ва жамият) ру-ҳиятига, ҳатто туб қатламларига ҳам сингиб боради. Ғоя шундай қувватга эгаки, у одамнинг ички дунёсигача кириб бориб, уни ҳаракатга келтирувчи, мақсад сари етакловчи руҳий-ақлий кучдир.

Ғоя моҳиятан ижтимоий ҳарактерга эга. Муайян ғоя одатда алоҳида олинган шахс онгида шаклланади, кейинчалик эса жамиятнинг турли қатламларига тарқалади, турли элат ва миллатлар орасида ёйилади. Улар маълум маконда ва замонда пайдо бўлади, жамият ривожига муайян ҳисса қўшади, кишиларнинг онги ва қалбидан жой олади, ўз умрини яшаб, жозиба кучи ва қувватини йўқотгач, тарихий хотирага айланиши ҳам мумкин. Ғоянинг энг муҳим хусусияти - инсонни ва жамиятни мақсад сари етак-лаш, уларни ҳаракатга келтириш, сафарбар этишда намоён бўлади.

Хулоса қилиб бўлсак, **ғоя инсон тафаккурида вужудга келадиган, ижтимоий ҳарактерга эга бўлган, руҳиятга кучли таъсир ўтказиб, жамият ва одамларни ҳаракатга келтирадиган, уларни мақсад-муддао сари етаклайдиган фикрдир.**

Ғояларнинг турлари кўп. Ғоя теварак оламни ўрганиш, билиш жараёнида вужудга келади. Илм-фан, дин, фалсафа, санъат ва бадиий адабиёт, ахлоқ, сиёсат ва ҳуқуқ - бўлар муайян бир ғояларни яратади, уларга таянади ва уларни ривожлантиради. Маълум маънода айтиш мумкинки, ҳар бир онг соҳасининг ўз ғоялари мавжуд бўлади.

Мазмуни ва намоён бўлиш шаклига қараб, ғояларни бир қанча турларга ажратиш мумкин:

- илмий ғоялар;
- фалсафий ғоялар;
- диний ғоялар;
- бадиий ғоялар;
- ижтимоий-сиёсий ғоялар;
- миллий ғоялар;
- умуминсоний ғоялар ва ҳоказо.

Шу билан бирга, жамиятнинг ижтимоий тўзилиши билан боғлиқ **пар-тиявий, синфий, этник ғоялар ҳамда кўламига кўра фарқланадиган умумбашарий, минтақавий ва маҳаллий аҳамиятга эга бўлган ғоя шакллари** ҳам бор.

Диний ғоялар деб, ҳар бир диний таълимот ва оқимнинг асосини, диний иймон-этиқоднинг негизини ташкил этувчи ғояларга айтилади. Бу ҳақда диншунослик курсида кўриб ўтилган.

Илмий ғоялар - фан тараққиётнинг самараси, илмий кашфиётларнинг нати-жаси сифатида пайдо бўладиган, турли фан соҳаларининг асосий тамо-йиллари (принциплари), устувор қоидаларини (постулатларини) ташкил қиладиган илмий фикрлардир. (Птолемей, Аристотель, Евклид, Ньютон, Дарвин, А.Эйн-штейн, Н.Бор, Ф.Резерфорд, шунингдек, Фарғоний, Форобий, Улуғбек ва ҳ.к.). Фан тараққиёти ўзлуксиз ва чексиздир. Бу жараёнда амалиётда тасдиқлан-маган, эскирган қарашлар янги илмий ғоялар билан ўрин алмашаверади.

Фалсафий ғоялар ҳар бир фалсафий таълимотнинг асосини ташкил эта-диган, олам ва одам тўғрисидаги энг умумий тушунча ва қарашлардир. Улар бизни ўраб турган дунёни билиш жараёнида, кишилик жамиятининг тараққиёти мобайнида тўпланган билимларни умумлаштириш, инсои ҳаётининг маъно-мазмунини, унинг бахт-саодати каби масалалар устида мулоҳаза юритиш асосида шаклланади.

Бадиий ғоялар - адабиёт ва санъат асарининг асосий маъно-мазмунини таш-кил этадиган, ундан кўзланган мақсадга хизмат қиладиган етакчи фикрлардир.

Ижтимоий-сиёсий ғоялар ҳар бир халқ ва умуман, башари-ятнинг орзу-умидларини, мақсад-муддаоларини ифодалайди, эркин ҳаёт ва адолатли ту-зумни тараннум этади. Озодлик ва мустақиллик, адолат ва ҳақиқат, тинчлик-севарлик ва инсонпарварлик ғоялари шулар жумласидандир. Асрлар мо-байнида бундай буюк, ўлмас ғоялар халқларга куч-қувват ва илҳом ба-ғишлаб, уларни ўз эрки учун қурашга сафарбар этиб келган.

Мустақиллик ғояси - энг улуғ ва эзгу ғоя. Ҳар бир халқ истиқлол туфайли ўзига ёт ва бегона тузумдан, ижтимоий тазйиқлардан халос бўлади, ўз сало-ҳиятини тўла-тўқис ишга солиш, ўзи истаган ва ўзи танлаган йўлдан бориш им-кониятини кўлга киритади.

Адолат ва ҳақиқат ғоялари - инсоннинг табиати ва ижти-моий тузумнинг моҳиятини белгиладиган, қудратли кучга эга бўлган ғоялардир. Одамлар асрлар мобайнида одил жамиятни орзу қилиб, ҳақиқат тантанаси учун қурашиб келган. Адолат бўзилган ерда умидсизлик ва тушкунлик ҳукм суради. Адолат тантана қилган жамият юксақликка кўтарилади.

Ҳар бир тарихий даврда унинг руҳини акс эттирадиган, халқнинг қад-риятлари ва орзу-истақларига мос келадиган ғоялар кишиларнинг онги ва қалбидан жой олган. Таъкидлаш

жоизки, башариятнинг зиддиятли тарихи мо-байнида ҳаётбахш ғоялар билан бир қаторда, сохта ва тубан ниятлар, тажав-вузкор ва ғаразли фикрлар ҳам кўп бўлган. Бинобарин, халқлар ва дав-латлар тақдирига таъсири, ўзининг сифатларига кўра ғоялар юксак ё тубан, бунёдкор ёки вайронкор, эзгу ёхуд бўзғунчи, ҳаётбахш ёхуд тажаввузкор бў-лиши ҳам мумкин.

Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек, миллат тараққиётига, унинг юксалишига хизмат қиладиган, халқларни жипслаштириб, олий мақсадларга сафарбар этадиган ғоялар юксак ғоялардир. Одамлар орасига нифок, халқлар ўртасига низо соладиган, кишиларни турли тарафларга ажратиб, адоват қўзғайдиган тубан фикрлар бўзғунчи ғояларга мисол бўлади. Президентимиз И.А.Каримов **“Юксак маънавият-енгилмас куч”** асарида шундай таъриф беради: **“Миллий ғоя деганда, адэодлардан авлодларга ўтиб,асрлар даво-мида эъозлиниб келинаётган, шу юртда яшаётган ҳар бир инсон ва бутун халқнинг қал-бида чуқур илдиз отиб, унинг маънавий эҳтиёжи ва ҳаёт талабига айланиб кетган, таъбир жоиз бўлса, ҳар қайси миллатнинг энг эз-гу орзу-интилиш ва умид-мақсадларини ўзимизга тасаввур қиладиган бўлсак, ўйлайманки, бундай кенг маъноли тушунчанинг мазмун-моҳи-ятини ифода қилган бўламиз”** (Т.: Маънавият, 2008. 71 бет)

“Мафкура” тушунчаси. Ҳар қандай назария ёки таълимот бир тизимга солинган ғоялар мажмуидан иборат бўлади. Дунёқарашнинг негизини ва муай-ян ишонч-эътиқоднинг асосини ҳам ғоя ташкил этади. Одамлар, ижтимоий синф ва қатламларнинг, миллат ва давлатларнинг манфаатлари ва мақсадлари ҳам ғояларда ифода этилади.

Ўз олдида қўйган мақсади, қандай жамият кўрмоқчи экани, бунга қандай йўллар ва воситалар билан эришмоқчи бўлаётгани ҳақидаги ғоялар тизими ҳар бир миллат, халқ ва жамиятнинг миллий мафкурасининг асосини ташкил этади.

Мафкура - муайян ижтимоий гуруҳ ё қатламнинг, миллат ёки дав-латнинг эътиёжларини, мақсад ва интилишларини, ижтимоий-маънавий тамойилларини ифода этадиган ғоялар, уларни амалга ошириш усул ва воситалари тизимидир.

Турли ижтимоий тузумлар, жамиятдаги ҳар хил табақа ва қатламларнинг мафкураси турлича бўлади. Бунинг асосида манфаатларнинг турличалиги, уларни қондириш имкониятлари ва услубларининг ҳар хиллиги ётади. Синфий кутблашув кучайган, синфий кураш авж олган (ёки сунҳий равишда кескин-лаштирилган) тузумларда мафкура ўта сиёсийлашади, аҳолини ўзаро қарама-қарши қилиб қўяди.

Ижтимоий ҳамкорликка асосланган, эркин демократик жамият барпо этиш-ни кўзлаган давлатларда миллий мафкура аҳолининг барча қатламларини жипслаштиришга,

умумманфаат ва ягона мақсад йўлида бирлашишга чорлайди. Бундай мафкураларда зиддиятли жиҳатлар эмас, умуминсоний тамойиллар кучайиб боради.

Ўзбекистон халқининг миллий истиқлол мафкураси жами-ятни жипслаш-тиришга. буюк келажак йўлида ҳаммжиҳатлик билан ҳаракат қилишга, барпо этилаётган эркин фуқаролик жамиятида ҳар бир юртдошимизнинг ўзига хос ўрни бўлишига эришишга сафарбар этади. Бинобарин, миллий мафкура ҳар қандай халқни - халқ, миллатни - миллат қиладиган, унинг йўли ва мақсадларини аниқ-равшан чароғон этадиган маёқдир. Президентимиз Ислам Каримов мафкурага шундай таъриф беради: **«Одамларнинг минг йиллар давомида шаклланган дунёқараши ва менталитетига асосланган, аynи вақтда шу халқ, шу миллатнинг келажagini кўзлаган ва унинг дунёдаги ўрнини аниқ-равшан белгилаб беришга хизмат қиладиган, кечаги ва эртанги куни ўртасида ўзига хос кўприк бўлишга қодир ғояни мен жамият мафкураси деб биламан».**

Инсоният тарихи мобайнида турли шаклдаги жуда кўплаб мафкуралар яратилган, беҳисоб ижтимоий-сиёсий кучлар ўз ғоялари ва таълимотлари билан майдонга чиққан, мақсад ва ниятларига етишмоқ учун ҳаракат қилган. Биз ҳар қандай мафкурани ғоялар тизими сифатида талқин қилар эканмиз, бирор бир мафкуранинг моҳиятини англаб етишда фақат унинг таркибидаги ғояларни таҳлил қилишнинг ўзи етарли бўлмайди. Ўтмишда турли кучлар ва гуруҳлар ўз ғаразли ниятларига эришиш, асл мақсадларини яшириш учун юксак ва жозибали ғоялардан фойдаланган. Энг ёвуз босқинчи ва энг разил гуруҳлар ҳам ўз кирдикорларини эзгу ғоялар билан ниқоблаб келган.

Мафкуралар, маъно-моҳиятига кўра, фалсафий, дунёвий, диний ва бошқа турли таълимотларга асосланиб яратилади. Хилма-хил ижтимоий-сиёсий кучлар ўз мафкураларини яратишда сиёсий ғоялар билан бирга, диний оқимлар ва илм-фан ютуқларига таянади, улардан назарий асос сифатида фойдаланади.

Мафкуранинг **фалсафий илдизлари** ҳақида фикр юритганда, унинг фалсафа илми ҳулосаларига асосланиши назарда тутилади. Унинг дунёвий илдизлари маърифий дунёга хос сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий муносабатлар мажмуидан иборат. Умумэътироф этилган тамойиллар ва қонун устуворлиги, сиёсий плюрализм, миллатлараро тотувлик, динлараро бағрикенглик каби хусусиятлар дунёвий жамият асосини ташкил этади.

Мафкуранинг **диний илдизлари** деганда, у инсон онги ва руҳияти билан узвий боғлиқ экани ва шу боис унинг ғоявий илдизлари диний таълимотларга бориб тақалиши тушунилади. Яъни, кўпгина мафкураларда Авесто, Веда ва Упанишадлар, Инжил ва Қуръони Карим каби китобларда зикр этилган ғоялар муайян даражада ўз ифодасини топганини кўрамыз.

Дунёвий ва диний ғоялар бир-бирини бойитиб борган шароитда тараққиёт юксак босқичга кўтарилади. Бунга башарият тарихида ўчмас из қолдирган Имом Бухорий ва Мусо Хоразмий, Имом Мотуридий ва Абу Райҳон Беруний, Имом Ғаззолий ва Абу Наср Форобий сингари буюк заковат соҳиблари ёнма-ён яшаб, фаолият кўрсатган давр ёрқин мисол бўла олади.

Илмий кашфиётлар ҳам мафкура ривожига катта таъсир ўтказади. Замо-навий фан ютуқлари, жумладан, космонавтика, кибернетика соҳасидаги олам-шумул янгиликлар, клонлаштириш, инсоннинг ген-насл ҳаритасини аниқлаш каби буюк кашфиётлар одамлар тасаввурини кескин ўзгартирмоқда.

Шундай экан, илм-фан ва маданият борасидаги ютуқлардан оқилона фойдаланиш учун ҳам жамиятга соғлом ғоя, соғлом мафкура керак.

Ғоя ва мафкураларнинг шакллари. Инсоният тарихи турли ғояларнинг эзгулик ва ёвузлик, озодлик ва истибдод, маърифат ва жаҳолатга хизмат қилган мафкуралар шаклида намоён бўлганидан далолат беради. **Ғоя мафкурага асос бўлади, мафкура эса муайян ғояни амалга оширишга хизмат қилади.**

Қадимда одамларнинг дунёқараши қабила ва элатларнинг мафкураси афсона ва ривоятларда ифода этилган мифологик қарашларга таянган. Жумладан, тотемизм, анимизм, фетишизм каби ибтидоий динлар жоннинг абадийлиги, табиатдаги нарса ва ҳодисаларнинг илоҳий қувватга эга экани тўғрисидаги хилма-хил ғоя ва қарашларга асосланган.

Тараққиётнинг кейинги босқичларида миллий асосдаги ҳиндуизм, иудаизм, конфукийлик сингари диний мафкуралар шаклланган. Японлар эса ўзларининг миллий дини - синтоизмни яратган. Уларда диний тамойиллар билан бирга, муайян миллатнинг ўзига хослиги, қадриятлари, менталитети ўз аксини топган. Бу динлар миллат тарихининг муайян даврида давлат дини ва мафкураси даражасига кўтарилган. Масалан, конфукийлик бир неча юз йиллар давомида Хитойда ана шундай мавқега эга бўлган.

Тараққиёт жараёнида фалсафий ғоялар ҳам муайян тизим шаклини олган. Масалан, оламнинг вужудга келиши, мавжудлик қонуниятлари, унинг асосини нима ташкил этиши каби масалаларни қадимга одамлар хилма-хил ҳал қилганлар. Уларни фалсафий талқин этиш натижасида монизм ва дуализм каби, идеализм ва материализм сингари оқимлар вужудга келган.

Муайян тарихий даврларда баъзи мафкуралар давлат идеологияси даражасига кўтарилган. Замонлар ўтиши билан уларнинг айримлари ўз мавқеини йўқотган, лекин миллат маънавиятининг таркибий қисми сифатида сақланиб қолган. Халқ улардан қувват олган, маънавий озиқланган, улар орқали ўз қадриятларини сақлаган.

Инсоният тарихида ўз талаб-эҳтиёжларини бошқа халқлар ҳисобига қон-дириш истаги **талончилик ва босқинчилик, буюк давлатчилик ва тажаввузкор миллатчилик, шовинизм, фашизм ва экстремизм ғояларини юзага келтирган.** Бундай ғоялар халқлар бошига кўп кулфат ва мусибатлар солган. Фашизм, агрессив миллатчилик, большевизм.

Ёвуз ғоя ва унга асосланган мафкураларнинг энг кўп тарқалган шаклларидаи бири диний ақидапарастликдир. Бундай ғоялар муайян даврларда Ғарбда ҳам, Шарқда ҳам ҳукмронлик қилган, одамларга кўпдан-кўп кулфатлар келтирган. Афсуски, бу ижтимоий иллат инсоният ХХI асрга қадам кўяётган ҳозирги даврда ҳам дунёдаги тинчлик ва тараққиётга таҳдид солмоқда, муайян ҳудудларни эгаллаб олмоқда.

Ғоя ва мафкуранинг инсон ва жамият ҳаётидаги аҳамияти. Ғоянинг инсон ҳаётидаги ўрни ва аҳамияти жуда муҳим фалсафий масаладир. Инсон ўзи ғояларни яратади, улардан куч-қувват олади. Ўзи яратган ғоялар инсоннинг онги ва шуури, тафаккури ва эътиқодини эгаллаб, унинг соҳибига айланади. Юксак ғоялар одамларни олижаноб мақсадлар сари етаклайди. Ғояси етук, эътиқоди бутун, қадриятлари юксак инсонгина мардлик намуналарини кўрсата олади. Ҳар бир халқнинг тарихи шу халқдан етишиб чиққан буюк сиймолар, мард қаҳрамонлар ва фидойи инсонлар тарихи асо-сида ботилади. Халқимизнинг Широқ ва Тўмарис, Спетамен ва Муқанна, Темур Малик ва Жалолиддин Мангуберди, Амир Темур ва Бобур Мирзо каби мард фарзандлари - буюк ғоя соҳибларидир.

Жаҳон тажрибасига назар ташласак, бутун дунё тараққи-ётига улкан таъсир кўрсатган назарип таълимот ва мафкураларни яратиш учун инсоният тарихи-нинг турли даврларида улкан ақл-заковат, истеъдод ва теран тафаккур соҳиб-лари мислсиз заҳмат чекканини кўрамиз. Сукрот ва Платон, Конфукий ва Зар-дўшт, Алишер Навоий ва Махатма Ганди каби буюк мутафаккирлар фаолияти бунинг яққол мисол.

Миллий ғоя ва мафкура ўзида гуманизм талабларини, халқнинг ирода ва интилишларини акс эттирган тақдирда жамиятни бирлаштириб, унинг салоҳият ва имкониятларини тўла юзага чиқаришда беқиёс омил бўлади.

Хуллас, инсоният тарихи хилма-хил ғоя ва мафкураларнинг вужудга кели-ши, амалиёти, бир-бири билан муносабатидан иборат ўзлуксиз жараён-дир. Бу жараёнда турли ғоялар у ёки бу кучларга хизмат қилиши, ўзига ишонган кишиларни қандай мақсадлар томон етаклашига қараб бир-биридан фарқ-ланади. Эзгу мақсадларга хизмат қиладиган мафкураларга бунёдкор ғоялар асос бўлса, вайронкор ғояларга таянган мафкуралар халқлар ва давлатларни таназзулга етаклайди, одамлар учун сон-саноксиз кулфатлар келтиради. Бу эса, ўз навбатида, ғоявий жараёнлар тарихини ўрганиш, улар замиридаги мазмун-моҳиятни билиб олиш зурурлигини кўрсатади.

Мустаҳкамлаш учун саволлар:

- 1."Миллий истиқлол фани"ни ўрганишнинг аҳамияти нимадан иборат?
- 2.Ғоя тушунчасининг мазмунини тушунтириб беринг
- 3.Мафкура қандай маънони ифодалайди?
- 4.Ғояларнинг асосий шакллари нима сананг
- 5.Миллий ғоя ва мафкурани эгаллашнинг аҳамияти нимадан иборат?

АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент, Ўзбекистон, 2008.

“Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таълим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимига жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.

Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август

Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тараққиёт ва маорифий дунё билан ҳамкорлик йўли. 11-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 2003.

Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.

Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. –Тошкент: Ўзбекистон, 2005.

Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.

Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари.-Тошкент: Ўз-бекистон, 2009.

Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма)- Тошкент, 2000

Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). -Тошкент, 2006

Фалсафа асослари. -Тошкент, Ўзбекистон, 2005

2 - Мавзу.

ТАРИХИЙ ТАРАҚҚИЁТ: ҒОЯВИЙ-МАФКУРАВИЙ ВА ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНЛАРИ

1. Ижтимоий тараққиёт: ғоя ва мафкуралар тарихи.
2. Жамият ривожини ва бунёдкор ҳамда вайронкор ғоя-мафкуралар
3. Глобаллашув жараёнлари ва бугунги дунёнинг мафкуравий манзараси
4. Мафкуравий иммунитетни шакллантириш-хавфсизлик ва барқарорлик омили.

Таянч иборалар:

Ижтимоий тараққиёт, бунёдкор ғоя, вайронкор ғоя, диний экстремизм, жангари атеизм, ирқчилик, терроризм, мафкурани мутлақлаштириш, мафкуравий манзара, мафкуравий полигон, тажаввузкор миллатчилик, неоф-шизм, «бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил», имтиёзли ҳамкорлик, мафкуравий иммунитет, мафкуравий профилактика, геосиёсат, мафкуравий таҳсир, диний экстремизм ва фундаментализм

Ижтимоий тараққиёт: ғоя ва мафкуралар тарихи. Инсоният тарихида ғоя ва мафкуралар ниҳоятда катта аҳамият касб этади. Улар инсоннинг ўзи каби азалийдир. Кўпнинг йиллик ҳаёти давомида одамзот хилма-хил ғояларни вужудга келтирган. Улар инсоннинг оғир жисмоний меҳнатини бир неча баробар енгиллаштирувчи иш қуроллари, ускуналар, ин-шоотлар яратишга илҳомлантирган. Бунёдкор ғоялар билан қуролланган кишилар фаровон ҳаёт, эркин жамият қуриш учун қураш олиб борганлиги тарихдан маълум. Бундай жараён ижобий ғояларнинг туғилишига, улар эса ўз навбатида элатлар, халқлар, миллатлар манфаатларини ифодаловчи ҳаёт тарзининг шаклланиши учун асос бўлган. Шунингдек, миллий давлатларнинг юзага келишида бу ғоялар етакчи ва йўналтирувчи аҳамият касб этган. Буни биз ўзбек давлатчилиги ғояларининг шаклланиши ва такомили мисолида ҳам кўзатишимиз мумкин.

Мамлакатимизда қадимги Хоразм, Сўғдиёна, Бактрия, Кушон ҳамда кейинчалик теурийлар давлатига асос солини-шида бу ғоялар ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган. Аксинча, умуммиллий манфаатлар ўрнига тор ва чек-ланган, шахсий сулолавий манфаатларнинг устун қўйилиши, ўзбек халқи-нинг таназзулига, мустақилликни қўлдан бериб, халқимиз бошига мустам-лакачилик азоби солинишига олиб келди.

Умуминсоний қадриятлар ва демократик тамойилларга асосланган ғояларнинг ривожланиб бориши инсонда жуда катта умид-орзулар туғдиради. Чунки умуминсоният манфаатлари учун хизмат қилувчи бундай ғояларнинг рўёбга чиқиши жа-ҳон миқёсида тинчлик ва тараққиёт, инсон эркинлиги, мил-лий ва диний тотувликнинг тантана қилишига, охир-оқибатда инсоннинг бахт-саодатга эришувига олиб келади. Бу эса инсониятнинг асрий орзусидир. Лекин, минг афсуски, тарихда доимо ҳам шундай бўлавермаган.

Ўрта асрдаги салиб юришлари, диний фанатизм, фашизм ва болғшевиизм асос бўлган ғайриинсоний бўзғунчи ғоялар халқлар бошига сўнгсиз кулфатлар келтирган. Ана шундай бўзғ-унчилик мафкуралари ҳозирги кунда ҳам инсониятнинг тинчлиги, осойишталигига раҳна солиб, одамлар бошига турли балолар ёғдирмоқда. Афғонистонда йигирма йилдан ортиқ давом этаётган биродарқушлик уруши, Югославияда мустақкам тинчлик ўрнатишга ҳалигача эришилмаётганлиги ана шун-дай ғайриинсоний ғоялар таъсири натижасидир.

Йигирманчи аср охирида жаҳон ижтимоий-сиёсий тараққиётида юз берган туб ўзгаришлар - икки кутбли дунёнинг барҳам топиши, нисбий мувозанатни бўзиб, жаҳоннинг мафкуравий манзарасини тубдан ўзгартириб юборди.

Коммунистик мафкура ғояларидан халос бўлган, ўз мустақиллигини қўлга киритган халқлар ўз миллий давлатларини тикладилар.

Энди ўсиб келаётган миллий ғояларга қарши улуғ давлатчилик шовинизми, тажаввузкор миллатчилик, неофашизм, ирқчилик мафкуралари бетиним хужум қилмоқда. Аслида, бу мафкураларнинг баъзилари бир вақтлар халқларни алдаб-авраб, уларга жаннат ваъда қилиб, ҳокимиятга эришгач, дунёни дўзахга айлантириб, жаҳон урушини ёққани инсоният хоти-расидан ҳеч қачои ўчмайди.

Аммо етарли билим, малака, ҳаётий тажрибага эга бўлмаган, ўз тарихи, аجدодларининг кимлигидан беҳабар, соддадил, ишонувчан ёшлар улариинг тўзоғига илиниши мумкин. Бу-нинг олдини олиш учун уларга қарши ёшларда мафкуравий иммунитет ҳосил қилиш лозим.

Ана шу вазифаларни самарали бажариш учун ғоя ва маф-куралар тарихини яхши билиш зурур. Бу эса жаҳонда мавжуд бўлган ёки туғилаётган ғоя ва мафкураларнинг мазмун-моҳи-ятини англаш, уларнинг мақсад-мудқоаларини тўғри идрок этиш учун ёрдам беради.

Ер юзида дастлабки одамзод пайдо бўлиб, унинг уруғ, жамоа ёки халқ сифатида шаклланиши рўй берган дастлабки даврлардаёқ уларни бирлаштириб турадиган умумий ғоя ва мафкурага эҳтиёж туғилди. Президентимиз Ислон Каримов таъкидлаганидек «мафкура - жамиятда яшайдиган одамларнинг ҳаёт мазмунини, улариинг интилишларини ўзида мужассамлаштиради».

Маълумки, миллий ғоя ва мафкуранинг тарихий шакллари ва кўринишлари халқимизининг кўп-мингйиллик ўтмиши даврида ривожланиб келди. Қадимги Хоразм, Сўғдиёна ва Бакт-рияда илк бор шаклланган, аждодларимиз томонидан бундан 2700 йил олдин яратилган

дастлабки ёзма манба - «Авесто» китобида ҳам эзгулик ғоялари илгари сурилган. Яхшилик билан ёмонлик ўртасидаги азалий кураш акс эттирилган. Зардуштийликнинг эзгулик ва инсонпарварлик ҳақидаги қарашлари минтақамизга ислом дини кириб келгунга қадар асосий ғоялар эди. Шунингдек, туркий халқлар ўртасидаги Кўк тангрисига (осмон ва куёшга) сиғиниш (шаманизм) ва буддизм (буддавийлик) ҳам диний эътикод сифатида зардуштийлик билан ёнма-ён яшаб келди.

Зардуштийлик минтақада илк бор шаклланган дастлабки давлат бирлашмалари: Хоразм, Суғдиёна ва Бактрияда давлат дини даражасига кўтарилди ва расмий мафкура вазифасини ҳам бажарди. Кушон давлати дав-рига келиб зардуштийлик билан бир қаторда, буддавийлик ҳам давлат дини вазифасини ўтай бошлади.

Аммо, Туроннинг вақти-вақти билан босқинчилар ҳужумига учраб тури-ши жамиятдаги барқарорликни издан чиқарар эди. Милоддан аввалги У1-У асрларда аҳмоний шоҳлари, 329-327 йилларда Александр Македонскийнинг босқинчилик юришлари минтақада мавжуд бўлган мустақил давлатчиликка маълум муддатга чек қўйилишига сабаб бўлди. Халқимиз ўз мустақиллигини қайта тиклаш учун душманга қарши йиллар давомида кураш олиб борди. Мустақиллик ғоялари, ўз миллий дав-латчилигини тиклаш учун кураш халқимизнинг ўша пайтдаги орзу-умидлари, унинг ғоя ва мафкурасини ташкил қилади. Уларга асосланган халқимиз Кушон подшолиги ва Буюк Турк Хоқонлиги каби улкан сал-танатларга асос солдилар.

Бироқ, тарихий жараён ўзгариши билан минтақада мустақил давлатчиликка яна вақтинча чек қўйишга тўғри келди. VII асрнинг охири - VIII асрнинг бошларида араб босқинчилари Туронни босиб олдилар. Бунда истило ва истибдодга қарши кураш ғоялари ягона мақсад йўлида, масалан, Туронзаминни араб истилочиларидан озод қилиш учун жангларда бирлаштирувчи ғоя бўлди. Муқанна қўзғолони ва унинг озодлик учун кураш ғоялари истилочиларига қарши курашда мафкура вазифасини бажарди.

Мовароуннаҳрда (ҳозирга Ўзбекистон ҳудудида) ислом динининг тарқалиши халқнинг ягона маслакка бирлаштиришдек тарихий вазифани бажарди. IX-XII асрларда сомониёлар, қорахонийлар, ғазнавийлар, салжуқийлар, хоразмшоҳлар сулолари томонидан минтақада асос солинган давлатлар нафақат ўзбек халқи, балки жаҳон халқлари тарихида ҳам чуқур из қолдирди. Муҳаммад Хоразмий, Абу Наср Форобий, Аҳмад Фарғоний, Абу Али ибн Сино, Абу Райҳон Беруний каби алломаларнинг ўлмас асарлари жаҳон фанини бойитди. **Мутасаввуфлар:** Хожа Юсуф Ҳамадоний, Аҳмад Яссавий, Абдулҳолик Ғиждувоний, Баҳоуддин Нақшбанд, Нажмиддин Кубро; **муҳаддислар:** Имом Бухорий, Имом Термизийларнинг таълимотида акс этган комил инсон ғоялари, адолат ҳақидаги қарашлар жамиятнинг соғлом маънавий-ахлоқий руҳини сақлаш ва мустаҳкамлашга хизмат қилди. Бу ғоялар Ватан ва халқ манфаати йўлида фидойилик ва инсонпарварликни улуғлади. Улар миллий-маънавий қадриятлар сифатида халқимиз маданияти, адабиёти ва санъатида, жумладан, Маҳмуд Кошғарий, Юсуф Хос Ҳожиб, Аҳмад Югнакий, Лутфий, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Жалолиддин Румий, Мирзо Абдулқодир Бедиллар ижодида чуқур ўрин эгаллади.

Бу ғоялар ўзбек давлатчилигининг ривожланишида ҳам муҳим омил бўлиб хизмат қилди. Амир Темурнинг «Темур тузуклари», Низомулмулкнинг «Сийёсатнома» китобларида давлат идораси ва аҳли фукарога муносабатда адолат, инсоф, диёнат, эл-юрт тинчлиги ва ободлиги бош ғоя сифатида илгари сурилди. Бу ғоялар Темурийлар давлати ғоявий тамойилларининг устувор йўналиши эди.

XUP-XIX асрларда умуммиллий манфаатлар ўрнига тор ва чекланган, шахсий ва сулолавий манфаатларнинг устун қўйилиши, жамият ҳаётида маънавий-ахлоқий қадриятларни мустаҳкамлаш ва илм-маърифатни ривожлантиришга етарлича эътибор берилмагани ўзбек давлатчилигининг таназзулга юз тутишига, мустақилликнинг қўлдан берилишига, Туркистонда му-стамлакачилик тузуми ўрнатилиб, пировардида миллий давлатчиликнинг яна бир бор тугатилишига олиб келди. Шунга қарамаздан, чуқур тарихий илдизларга эга бўлган миллий ғоялар тамомила йўқ бўлиб кетмади. Аксинча,

мустамлакачилик шароитида улар миллий давлатчиликни тиклаш, миллат та-раққиёти ва истиқболи учун кураш байроғи сифатида яна илгари сурила бошлади.

Бу интилишлар XIX асрда маърифатпарварлик ғоялари би-лан чиққан Аҳмад Донишнинг илгор қарашларида, XX аср бошида юзага келган жади́дчилик ҳаракатининг тараққийпар-вар намояндалари - Бехбудий, Фитрат, Чўлпон, Мунаввар Қори, Абдулла Авлоний ижоди ва фаолиятида яна ҳам кучайди. Жади́длар Туркистондаги халқларни бирлаштириш ва бутун ўлка-нинг миллий мустақиллиги учун кураш ғоясини илгари сурдилар. Туркистонда босқинчи қизил армия ва совет тузумига қарши кўтарилган истиқлолчилик ҳаракатининг мафкурачилари ҳам айнан жади́длар бўлдилар. Бироқ, мустабид совет тузumi бу ғояларга қарши ғайриинсоний мафкурани илгари суриб, халқ манфаатларини инкор этди.

Зўравонлик билан ўрнатилган бу ғоялар жамиятнинг якка-ю ягона ва ҳукмрон мафкурасига айланди. Бутун оммавий ахборот воситалари, радио, матбуот, телевидение, маданият, санъат, адабиёт, ижтимоий фанлар шу мафкурани тарғиб қилиш ва сингдиришга хизмат қилди, давлат ташкилотлари унинг ҳукмронлигини куч ва зўрлик билан таъминлаб турдилар. Лекин бу ғоялар барибир халқ қалбидан чуқур жой ололмади, жамиятнинг ўз мафкурасига айланмади, халқимизнинг миллий ғоя ва асрий қадриятларини йўқ қила олмади. Халқимиз ҳаётида чуқур илдиз отган, унинг азалий орзуси бўлган миллий ғоялар 80-йиллар охирида воқеликка айланди. Улар мамлакатимизда мислсиз ўзгаришларни амалга ошириш, халқимиз ҳаёти ва тараққиётини белгилаб олишда умуминсоний қадриятлар устуворлигига асос-ланган озод ва обод Ватан ва фаровон ҳаёт қуриш каби олий мақсадларимиз ифодаси бўлиб келмоқда.

Жамият ривожини ва бунёдкор ҳамда вайронкор ғоя-мафкуралар. Бунёдкорлик ғоялари юртни обод, халқ ҳаётини фаровон қилишдек олижа-ноб мақсадлар билан ажралиб туради. Улар инсоният қивилизацияга эришган даврлардан буён жамият ҳаётининг энг эзгу ғоялари сифатида яшаб келмоқда.

Инсоният тарихида одамлар онги ва шуурига адолат, ҳақиқат, эзгулик, меҳнатсеварлик каби юксак ғоялар уруғини сепган зот, пайғамбар Зардушт яратган «Авесто» китобида қуйидаги сатрлар мавжуд: «Эзгу фикр, эзгу сўз ва эзгу ишни алқайман. Ўзимни бори эзгу фикрга, эзгу сўзлар (айтиш) га, эзгу ишлар амалига бахшида қиламан, барча ёмон фикрлардан, ёмон сўзу ёмон ишлардан юз ўгираман». Бу юксак ғоялар бундан 2700 йил муқаддам яшаб ўтган ватандошимиз Зардуштнинг ўлмас мафкураси эди.

Инсоният доимо яхшиликни ёқлаб, ёмонликка қарши қурашади, яратувчанлик ва бунёдкорлик унга хос бўлган буюк фазилатлардир. Шарқ халқларининг буюк ижодкорлигига, бунёдкорлига ва қадриятлари турли даврлар таъсирида Ғарбга, хусусан, антик Юнон-Рим маданиятига ҳам кучли таъсир кўрсатди.

Масалан, А.Македонскийнинг устози, ўзининг бу жаҳонгир шогирди Осиёни маҳв этгач, унга юборилган «Авесто» китобини чуқур ўрганган қадимги юнон файласуфи ва қомусий олими Арасту (Аристотель, мил. ав. 384-322.) ўз ғоявий қарашларида устози Афлотун (Платон мил. ав. 427-348.) ғояларини бойитди ва унга муҳим ўзгаришлар киритди. У жамиятда бўлиб ўтаётган барча воқеликлар табиатга хос деб билади. Бу билан жамиятни тубдан ўзгариштириш ғояларига қарши чиқади ва жамият ривожини табиий жараёнлар тарзида кечиши керак, деб ҳисоблайди.

Афлотун эса ғоялар умумий тушунчалар сифатида одам акдига боғлиқ эмас, балки у илоҳий тушунчалар деб изоҳлаган эди. Унинг асосий ғояси - эзгулик ёки ягоналик эди. Бунда олий ғоя кўпинча худога тенглаштирилади. Бу файла-суфнинг устози бўлган Сукрот (мил. ав. 470-399.) эса баҳс орқали, яъни муайян масалаарни ўртага қўйиш ва уларга жавоб топиш йўли билан ҳақиқатни аниқлаш мумкин, деб билган. У эзгулик— билим ва донишмандликдир, яхшилик моҳиятини тўғри англаган инсонпина яхшилик қилади, деб тушунтиради.

Шарқда, яъни Туронзаминда эса жамият ривожига ва бунёдкорлик ғоялари хусусида Абу Наср Форобий, Ибн Сино, Алишер Навоий қарашлари ўзига хос ўрин тутди. «Ал-муаллим ас-Соний» («Иккинчи муаллим»), Шарқ Аристотели деб ном олган Абу Наср Форобий (873-990.) ўзининг «Фозил одамлар шахри», «Фуқаролик сиёсати», «Бахт-саодатга эришув ҳақида» каби асарларида олижаноб жамият, адолатли тузум ҳақидаги ўз фикр-мулоҳазаларини баён қилиб, ўз даври учун изчил таълимот яратди. У ҳар томонлама етук, барча аҳолини бахт-саодатга, илм-маърифатга олиб боровчи идеал жамоа ҳақидаги ғояларни олға сурди.

Ўша даврнинг буюк мутаффакирлари Абу Райҳон Беруний ва Абу Али ибн Синонинг бу борадаги қарашлари ҳам ўзига хосдир. Улар ҳар бир нарсани кўзатиш ва тажриба асосида ўрганишга, кейин хулоса чиқаришга интиланлар, барча бунёдкорлик инсоннинг меҳнатига боғлиқдигини таъкидлаган-лар. Буюк ўзбек шоири, мутафаккири ва давлат арбоби Алишер Навоий эса ўз асарлари билан жамият тараққиётининг замонасига хос фазилатларини ёритишга ҳаракат қилган. У шеърлари ва достоиларида разолатга, беқарорликка, урушу жан-жалларга, маърифатсизликка қарши қураш ғояларини улуғлайди. Инсоиларни меҳнатга, яратувчанликка, адолатга чакиради. Унинг бу орзулари «Фарҳод ва Ширин», «Садди Искандарий» каби достонларида ўз ифодасини топган. Шоирнинг бевосита ўзи ҳам қатор бунёдкорлик ишларига бош-қош бўлган.

Хитой ва ҳинд мутафаккирларининг жамият ривожига ҳақида-ги қарашлари ва бунёдкорлик ғоялари ҳам Осиёнинг «шарқона» маънавиятида ўзига хос ўрин тутди. Жумладан, буюк Хитой мутаффакири Конфуций (мил. ав. 551-479) ғоялари ҳанўзгача Хитой халқи мафқурасида етакчилик қилиб келмоқда. Бу ғоянинг асоси жамиятни ҳар қандай ижтимоий ларзалардан асраб қолиш ва инсонлар манфаатини юқори қўйишга қаратилган. Алломанинг мақсади халқни мавжуд тартиб-қоида-арни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш бўлган. Бу ғояга кўра, инсонлар жамиятининг табиий тараққиётига қарши чиқмаслик, яъни инқилобий йўлни танламаслиги керак. Конфуций инсоният ҳақида фикр юритар экан, одамлар ижтимоий келиб чиқиши ёки жамиятдаги мавқеи орқали эмас, балки ода-мийлик, адолатпарварлик, ҳақгўйлик, самимият, фарзандлик иззат-ҳурмати каби юксак маънавий фазилатларга эришиш туфайли камолатга етишуви мумкин деб, ҳисоблайди. Бундай «шарқона демократия»нинг тамойилларини ўзида акс эттирган ғоялар бутун-бутун давлатларнинг ўзоқ йиллар давомида барқарор яшаб қолишига сабаб бўлгани, Шарқ халқларининг тарихий, ижтимоий, сиёсий тараққиётига ўз ижобий таъсири-ни кўрсатгани шубҳасиз.

Ҳинд халқининг буюк фарзанди Маҳатма Ганди (1869-1948) ўз маънавияти, ғоялари ва илғор қарашлари билан XX асрнинг буюк шахсларидан бирига айланган. У мустамлакачиларга қарши қурашнинг тимсоли эди. У ҳиндлар билан мусулмонларнинг ўзаро дўстлигини мустаҳкамлашга интилди. Ганди дин билан сиёсатни бир-бирига боғлашга ҳаракат қилди. Унга халқ «Маҳатма» - «Буюк қалб» деб ном бергани ҳам шундан бўлса, ажаб эмас. Р.Тагор фикрига кўра: «Ганди муваффақиятининг сири унинг жўшқин маънавий кучида ва бе-ҳад даражада ўз манфаатларидан воз кечишидадир. У ўзининг олиҳимматлилиги билан ноёбдир. Ганди ҳаётининг ўзи фидойилик тимсолидир».

Кўҳна Турон ўз бошидан кечирган буюк тарихий воқеалар ичида Амир Темурнинг бунёдкорлик ғоялари ва амалий фаолияти катта аҳамиятга эга. У гарчи фотиҳлар қаторидан ўрин олиб, беҳисоб жангу, жадалларни бошидан кечирган бўлса-да, асосий мақсади бунёдкорлик ва яратувчилик бўлган. Жумладан, у «Темур тузуклари»да: «Агар фуқародан бирининг уй-иморати бўзилиб, тўзатишга қурби етмаса, керакли ускуналарни етказиб бериб, унга ёрдам берилсин», деб кўрсатма беради. Зеро, Соҳибқироннинг Мовароуннаҳр, Хуросон ва бошқа жойларда бунёд этган иншоотлари, унинг ўзи ва темурийлар сулоласи давридаги маданият, фан, адабиёт соҳасидаги ютуқлар бунга мисол бўла олади.

Миллий давлатчилик ғояси ва унинг халқлар тараққиётига ижобий таъсирини мустақил Ўзбекистон мисолида ҳам яққол кўриш мумкин. Ўзбекистоннинг халқаро ҳамкорлик,

минтақавий тинчлик, миллатлараро тотувлик борасида олиб бора-ётган сиёсати барқарорлик ҳукм суришига асос бўлиб хизмат қилмоққа.

Цивилизациялар тарихида ёвуз ғоя ва тажаввузкор мафкуралар. «Эзгулик» - тараққиётга интилувчи кучларни, инсонпарварлик ва юксак ахлоқ фалсафасини, ижтимоий адолат принциплари ёки «Авесто»да баён қилинган «эзгу фикр, эзгу сўз ва эзгу иш»нинг негизини ташкил этадиган қадриятларни ўзида мужассам этади. «Ёвузлик» эса тарихий реакция, тараққиёт ғилдирагини орқага буриш, қора кучлар фаолияти ва ҳукмронлигини ифодалайди. Инсониятнинг, жумладан, Ўзбекистоннинг неча юз йиллик солномасида ҳам турли босқинчиликлар оқибатида зулм, зўрлик, кулфат уруғларини сочиш ва қон тўкилишига сабаб бўлган бўзғунчи ғоялар ва мафкураларнинг ҳалокатли таъсири билан боғлиқ қайғули саҳифалар кўп. Бу ғоялар ўзларида сиёсий босқинчилик ва мустабидлик интилишлари гоҳ яширин, гоҳ ошкора ифодалаган ҳолда диний, миллий, сипфий шиорлари байроқ қилиб майдонга чиққанини кўрамиз. Лекин моҳият ҳамиша ўзгармай қолаверган. Яъни, улар миллатлар ва халқларнинг турмуш тарзи, маданияти, анъана ва урф-одатларини куч билан ўзгартиришга, кенг халқ оммасини бошқаларнинг сиёсий иродасига бўйсундириш ва мафкуравий асоратга солишга, ўзаро адоватга асосланган ижтимоий тартибларни қарор топтиришга, миллатга ёт мафкуравий тасаввурларни тикиштиришга қаратилган. Бўзғунчи ғоялар ва мафкураларнинг амалга оширилиши миллатлар ва халқлар азалий маданиятининг емирилишига, давлат ва жамият ҳаётида салбий ҳодисаларнинг кучайишига сабаб бўлган, кўплаб халқларни ўз йўлини ўзи танлаш ҳуқуқидан маҳрум этган.

Ғоялар ҳукмронлигининг асоси қадимий қивилизациялар даврида қўйилган эди. Унга биноан, одатлар ва таомилларга эмас, балки ғоялар ёки бирор мақсадга бўйсундирилган муайян тилдаги инсон хулқ-атворини шакллантириш мумкин эди. Лекин шу билан бир вақтда, қадимданоқ кишилар онгини найранг ва алдовлар воситасида, ёлғон идеаллар билан заҳарлаш имконияти ҳам пайдо бўлди. Ўрта асрларга ўтилиши билан, асосан Европада, дин ва чер-ковнинг роли мисли кўрилмаган даражада ўсди. Бу даврда худога оташин ва жазаваля ишонч ҳукмронлик қилди ва бу эътиқод инсон ҳаётининг барча томонларини, туғилишдан ўлишгача бўлган ҳар бир қадамни белгилаб берди. Ушбу даврда дин мустабид мафкура шакли сифатида майдонга чиқди.

Бу бир томондан, ўз диний уюшмаси ичидаги даҳрийга ёки «муртад»га чиқарилган шахсларнинг турли баҳоналар билан оммавий равишда кирғин қилинишида, иккинчи томондан эса, диний ва ҳудудий истилоларни мақсад қилиб олган хунрезлик урушларида ўзининг аянчли ифодасини топди. Европанинг христиан дунёси томонидан мусулмонларга қарши амалга оширилган салиб юришларини бу урушларга мисол қилиб келтириш мумкин. Ўрта асрлар диний экстремизми, ўз навбатида, жавоб реакцияси тарзида - антогонизмга асосланган турли ғоялар ҳамда атеизмнинг кучайишига ҳам сабаб бўлди. Вақт ўтиши билан алоҳида сиёсий кучлар бундай ғоялар ва худога мурасасизликка асосланган атеизмдан ҳам ўзларининг мафкуравий мақсадлари йўлида фойдаландилар. Ғоялар ва мустабид мафкуралар тарихида бундан фойдаланган собиқ коммунистик таълимот алоҳида ўрин тутади. У ташқи жиҳатдан адолат идеалини ўзида мужассам этган олижаноб интилишларни асос қилиб олгандек кўринса-да, охир-оқибатда мустабид жамиятни шакллантириш мафкурасига айланди.

XX асрнинг бошида мустабид ғоя ва мафкуранинг бошқа шакли - фашизм (итал. «фашо» - оқим) пайдо бўлди. Собиқ соқалист Б.Муссолини Италияда фашистлар ҳаракатининг асосчиси бўлди. Германияда миллий соқалистик партия тўзган А.Гитлер эса фашизмнинг «маънавий ота»сига айланди. Фашизм II жаҳон уруши оловини ёкди, 50 млн. дан ортиқ кишининг қирилиб кетишига сабаб бўлди. Бизнинг мамлакат ҳам мотам либосига ўралди. Иккинчи Жаҳон уруши жабаҳларида қурашган ўзбекистонлик жангчилардан 263.005 нафари ҳалок бўлди, 132.670 киши дом-дараксиз кетди, 60452 киши ногирон бўлди.

Болшевиизм ва фашизм мафкуралари ўртасида кўплаб ўхшаш жиҳатлар мавжуд. Айни пайтда жиддий тафовутлар ҳам кўзга ташланади. Асосий фарклардан бири, бу миллат омилининг турлича баҳоланишидир. Агар коммунистик таълимот халқларнинг миллий-этник

ўзига хосликларини йўқотиш, «пролетар байналминаллиги» шиори билан майдонга чиққан бўлса, фашизм бир ҳукмрон миллатнинг «ирқий-этник софлиги»ни мутлақлаштиришни тарғиб-ташвиқ этади. У ирқчиликнинг ҳомийси ҳисобланади. «Расизм» сўзи «раса» (ирқ) атамасидан келиб чиққан. Бу атама XVII асрдан бошлаб Европада «инсоният насли»ни турли ирқий гуруҳлар, жумладан, «оқ», «қора» ва «сарик» ирққа ажратиш учун қўллана бошлади. Ирқчилик таълимоти «оқтанли»ларнинг афзаллиги; уларнинг азалдан «олий ирқ» этиб танлангани, бошқа ирқларнинг эса «оқ»ларга қараганда ному-камал яратилганлиги ва ҳамиша тараққиётнинг қуйи поғо-наларида туришини «асослаб» беради. Унинг асосий ғояси ўзининг «илоҳий» табиатига кўра «оқ» ирқларни «қуйи» ирқ-лар устидан ҳукмрон қилишга даҳват этишга қаратилган эди.

Яна бир ёвуз ғоя - **терроризм** бугунги кунда ҳам инсониятга катта таҳдид солмоққа. Жамиятга доимий кўркув, фитна-ғаламислик муҳитини вужудга келтириш, зўравонлик йўли билан жамият барқарорлигини бўзиш, гуноҳсиз кишилар, жумладан, болаларнинг ҳалок бўлишига олиб келадиган сиёсий мақсаддаги ўлдириш ва портлашлар бу мудҳиш ғоянинг асл моҳиятини ташкил этади.

Сиёсий терроризм XX юз йилликда кенг қулоч ёзди. Ғарбий Германиядаги «қизил армия» ва Италиядаги «қизил бригада» гуруҳлари, Испаниядаги басклар ташкилоти, Ольстердаги «Инқилобий-халоскорлик армияси», Перудаги «Порлоқ ҳаёт» каби бирлашмалар замонавий сиёсий террористларнинг биринчи авлоди эди. Кейинги йилларда дунёнинг ўнлаб мамлакатларида, жумладан, бизнинг ёш давлатимиз чегарасига яқин давлатлар ҳудудларида ҳам терроризм ўчоқлари пайдо бўлди. Улар мустақил Ўзбекистонга қарши куч йиғмоққа. Чунончи, Тошкентда 1999 йилда юз берган февраль воқеалари, 2000 йил ёз ойларида Сурхондарёга Афғонистондан ўтган террористик гуруҳлар хуружи бўзғунчи сиёсий кучларнинг халқимизни демократик тараққиёт йўлидан қайтаришга бўлган уринишлари тўхтамаганидан гувоҳлик беради.

Ғоя ва мафкураларни мутлақлаштиришнинг салбий оқибатлари: Тарихдан маълум бўлган реал мустабид тузумларни қиёсий таълил этиш улар амал қилган мафкураларнинг қуйидаги умумий хусусиятларини ҳамда бу ғояларни амалга ошириш билан боғлиқ қатор салбий оқибатларни аниқлаш имконини беради.

Биринчидан, мустабидчилик мафкуралари ўз давлатларида ижтимоий ва шахсий ҳаётнинг барча соҳаларини тўлиқ қамраб олишга, ягона дунёқараш тизими ҳукмронлигини ўрнатишга интиладилар. Бу мафкуралар буюк ва ёрқин ўтмишни инкор этадилар. Улар жамиятни инқилобий йўл билан ёппасига қай-та тўзиш зарур ва уни амалга ошириш мумкин, деб ҳисоблайдилар, ўзларигача бўлган кадриятларнинг барчасини ёхуд кўпчилигини бекор қилиб, уларни фақат ўз тамойиллари билан алмаштирмоқчи бўладилар.

Масалан, биринчи қарашда, ўзоқ ўтмишга қайтишга чақирувчи ислом фундаментализми гўёки бундан мустаснодек туюлади. Бироқ, аслида бунда ҳам ўша андоза сақланиб қолади. Яъни, Ислом фундаментализми тарих ғилдирагини ўрта аср жаҳолати даврига қайтариш ниқоби остида, «ижтимоий казарма» типдаги бирхиллаштирилган мустабид «келажак»нинг ўзига хос андозасини тақлиф этадики, унда инсон фуқаролик ҳуқуқларидан тўлиқ маҳрум қилинади, ҳақиқатда диний тер-рорга дучор этилади. Биз юқорида бундай ғоянинг қандай аянч-ли оқибатга олиб келишини Ўрта аср Европасидаги инквизи-қия мисолида кўриб ўтдик.

Иккинчидан, мустабидчилик мафкуралари «янги жамият» ва «янги ин-сон»ни вужудга келтиришни ўз мақсади деб эълон қилади, бунда шахс манфаатлари ва айниқса, шахс эркинлиги тор ҳукмрон табақа, мустабид тузумнинг манфаатларига бўйсундирилади. Бундай ижтимоий тузум «демократиянинг олий шакли», халқ ҳокимияти шакли, деб эълон қилинади.

Учинчидан, мустабид давлатларнинг ўзига хос бошқа характерли ху-сусияти жамиятнинг ҳарбийлаштирилиши, «ҳарбий лагер» ёки «қамал қилинган халқа»дан иборат ғоявий-психологик вазиятни вужудга келтиришдан иборатдир. Бунда мамлакат ичида ҳарбий фанатизм вазияти авж олдирилибгина қолмасдан, шу билан бирга, агрессив ташқи сиёсат ҳам

амалга оширилади. Бу сиёсат ҳарбий-ҳудудий ва мафкуравий босқинчилик қилишга, ўзининг мустабидчилиги тартибларини кенг миқёсда қарор топтиришга қаратилади.

Лекин, тарихий ҳақиқат шундан иборатки, мустабидчилик мафкураларининг турли андозлари ва уларнинг лойиҳалари асосида яратилган демократияга қарши тузумларнинг пировард натижада ҳалокатга учраши муқаррардир.

Ана шу сабабдан ҳам мустақил Ўзбекистонда ҳозирги даврда миллат, жамият, давлатнинг бирлаштирувчи байроғи бўлган миллий ғоя ва мафкурани шакллантириш ва халқимиз онгига сингдириш юзасидан фаоллик билан иш олиб борилмоқда.

Бу мафкура мустақиллик йилларида эришилган ғалабаларни, энг катта ютуғимиз бўлган истиқлолимизни, Она Ватани-мизни, фарзандларимизнинг бахтли келажагини фидойилик билан ҳимоя қилиш, доимо ҳушёр ва сергак бўлишга ёрдам беради. Зеро, Ўзбекистон бизнинг умумий уйимиз - уни ас-раш ҳар биримизнинг вазифамиздир. Шу маънода миллий истиқлол ғояси ҳар биримизнинг қалбимизга сингадиган, уму-мий ғоямиз, онгимиз, дунёқарашимизнинг таркибий қисми-дир.

Глобаллашув жараёнлари ва бугунги дунёнинг мафкуравий манзараси

Бугунги кунда дунёнинг мафкуравий манзараси ўз мақсадлари йўлида ўзгартирмоқчи бўлган мафкура шакллари барқарорлик ва тараққиётга раҳна солмоқда.

1. Ана шу хавф-хатарлардан бири **буюк давлатчилик шовинизмидир**. И. Каримов шундай ёзади: «Муайян кучлар ва давлатлар томонидан бўладиган сиёсий, мафкуравий ва иқтисодий ҳукмронлик деб миллатларо ва давлатлараро, минтақавий муносабатлар унга интилиш деб таърифлаш мумкин. Шовинизм баъзи кўп сонли миллатларнинг нафақат кўп миллатли империя доирасида, балки уни ўраб олган турган жуғрофий-сиёсий маконда ҳам ўзининг мутлоқ ҳукм-ронлигини ўрнатиш учун қурашида намоён бўлади» (Ўзбекистон XXI аср бўсағасида... 526)

2. **Буюк давлатчилик шовинизми** ўзларининг ҳаётий манфаатлари босиб олиш, у ерда мустамлакачилик сиёсатини юргизишдан фойдаланиш натижасида бу мамлакатлар ўз куч-қудратларини юксалтирган. Атрофдаги бошқа мамла-катларга нисбатан, халқларга нисбатан ўзларини юқори тутган, ўзларини ягона ва танҳо деб билган, халқлар ва мамлакатлар келажагини белгилашда ҳал қилувчи деб билган. Бундай мафкура давлат сиёсатига айланганда қонли урушлар келиб чиқиши, минтақалар вайрон бўлиши, халқлар хонавайрон бўлиши мумкин эди.

Бизнинг ўлкамиз ҳам буюк давлатчилик шовинизм фаолиятдан четда қолмади: “У ҳам ўзоқ вақт давомида ҳукмрон шовинистик ва агрессив мил-латчилик ғояларининг бутун жазоларини тотиб келди. Ўзбекистон Россия империяси, сўнгра собиқ Совет империяси таркибида мажбуран ушлаб турилган мураккаб даврни бошдан кечирди” (Ўша асар, 53 – б)

Буюк давлатчилик бугунги кунда **пансоветизм** билан қўшилиб кетмоқда. Пансоветизм ўзоқ вақт давомида бир иттифоқ доирасида яшаш туфайли ижтимоий - маданий ҳаётда юзага келган яқинлик, ўхшашлик, иқтисодий алоқадорлик, мутлоқлаштиришга асосланади. Аммо бўларнинг ортида содда кишиларни ишонтириш иштиёқи ётади.

Буюк давлатчилик шовинизми нима сабабдан бугунги кунда пансоветизм байроғи остида жонланмоқда? Сабаби, биринчидан, беҳисоб хом - ашё ресурслари, ишчи кучи, транспорт коммуникатцияларидан фойдаланишдан, геостратегик мавқедан махрум бўлиш; иккинчидан, илгари қарам бўлган давлатлар эндиликда мустақилликка эришиб, мустақил ички – ташқи сиёсат олиб бормоқда; учинчидан, халқаро майдонга тенг ҳуқуқлили ва ўзаро манфаатли ҳамкорлик устувор бўлиб бораётганлигини тан олмаслик; __тўртинчидан, бошқа кучли марказлар гўё уларни тан олмаётганлиги; бешинчидан, инсоният тараққиётида ўзига ортқча баҳо бериш.

3. **Диний ақидапарастлик** якка ҳукмронликка интилаётган мафкуралардан ҳисобланади. Мусулмон ақидапарастлиги барча мусулмонларнинг маънавий бирлиги ҳақидаги тасаввурларга суяниб ягона ҳалифаликни тиклашга уринади. Бу идеология диний асосда бирлашишига чақиради. Чуқур ўйлаб кўрилса, диний ақидапарастлик миллий суверенитетдан

воз кечиш ҳисобига ягона давлат тўзишни кўзлайди. Иккинчидан, ҳалифаликни тиклаш халқларни миллат сифатида ўзлигини англашни инкор этади. Учинчидан, ҳалифалик байроғи остида бирлашишни ноисломий оламга қарши қўйишни мақсад қилиб қўядилар.

4.Тил, маданият, урф – одатлардаги умумийлик (этник бирлик)ка асосланиб ягона мафкуравий майдон тўзишга ҳаракат қилиш ҳам дунёнинг мафкуравий манзарасига ўз таҳсирини ўтказмоқда: пантуркизм, панславизм ва х.к. Оламнинг мафкуравий манзарасига даълдор юқоридаги интилишлар бугунги кунда мафкуравий, ғоявий тарбияни яхши йўлга қўйишни талаб қилади.

5. Ғарзли сиёсий мақсадларга эришиш йўлидаги мафкуравий таҳсир ўтказишда энг аввало “бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил” тамойили ҳали ҳамон амал қилинаётганлигини таҳкидлаш керак. Бунинг биринчи йўли - мамлакат ичида парокандликни; иккинчиси - минтақа давлатлари орасида турли зиддиятларни келтириб чиқаради; учинчи йўли: халқаро майдонда муайян мамлакат тўғрисида нотўғри ноҳолис тасаввурларни шакллантиради.

6.Имтиёзли ҳамкорликни белгилаш – минтақада геостратегик манфаатларни амалга оширишни яна бир тамойили. Ҳар бир давлат ким биландир имтиёзли ҳамкорлик қилиши мумкин.

Лекин бундай минтақа давлатлари орасида «айирмачилик», номақбўл давлатлар имкониятларини чеклаш йўлидан фойдаланиш тўғри эмас.Имтиёзли ҳамкорлик тамойили бўлиб ташла ва ҳукмронлик қил тамойилини тўлдиришга хизмат қилади.

XXI аср бўсағасига келиб дунёнинг сиёсий манзараси тубдан ўзгарди, икки қутбли дунё барҳам топди, нисбий мувозанат бўзилди. Соқилистик лагер тарқлиб кетди.

Бироқ бугунги кунда дунёнинг манзарасига эътиборимизни қаратсак шуни кўрамизки, жангари миллатчилик, шовинизм, ирқчилик, диний экстремизм каби сиёсий кучлар ўз таҳсирини ўтказиб келмоқда. Афғонистон, Болқон минтақаси...

Бугунги дунёнинг мафкуравий манзараси: ғоявий қарама-қарши кучлар мураккаб тус олган, мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кучлироқ бўлиб турибди.

Инсоният XX аср охирига келиб бир қатор **чегара билмайдиган муаммоларга** дуч келди: уруш ва тинчлик, экологик муаммолар, маънавий қашшоқлик, наркобизнес, терроризм...Шу билан бирга дунёда глобаллашув, ахборот оқимининг тезлашуви, интенсивлашуви, универсал технологиялар билан боғлиқ жараёнлар ҳам юз бермоқда.

Глобаллашувнинг ижобий ва салбий натижалари. Глобаллашув жараёнида тенг ҳуқуқли ўзаро фойдали ҳамкорлик тамойилига амал қилиш - геостратегик манфаатларни рўёбга чиқариш ва давлатлараро алоқаларни мустаҳкамлаш оқилона йўл ҳисобланади. Ўзбекистон ўз мустақиллигининг биринчи кунидан бошлаб бу тамойилга амал қилиб келмоқда. Чунки бундай фаолиятгина геостратегик мақсадларда уйғунликка олиб келади.

Мафкуравий таҳдид ва таҳсирлар ҳақида сўз кетар экан, И.Каримов томонидан илмий тушунчалар ишлаб чиқилади: «**мафкуравий иммунитет**», «**мафкуравий профилактика**» ва х.к.

Маълумки, ғоя инсон қалбини эгаллаганидагина, инсон маънавий – руҳий ҳолатнинг таркибий қисмига айлангандагина ҳаракат бошлайди. Шу сабабли нафақат инсон онгини, балки унинг қалбини ҳам эгаллаш мафкуравий қурашнинг бош мақсадидир. Шу нуқтаи назардан Ер юзининг турли минтақалари халқларнинг онги ва қалби турли ғояларни синаш майдонига, бошқача сўз билан айтсак, **мафкуравий полигонга** айлантирилмоқда. Полигон (грекча серқирра) бу Ғарбий атама: қурол – аслаҳа, техникани синаш, қўшинларни Ғарбий тайёргарликдан ўтказиш, машқ олиб бориш майдони. Малумки, тарихда ўзга юртларни эгаллаш учун қурол – аслаҳалар такомиллаштирилиб борилган. Найзалардан тортиб баллестик ракеталаргача. Бўлар кишиларни жисман йўқ қилишга қаратилган.

Агар жаҳонда мафкуравий полигонлар мавжуд бўлар экан, инсон албатта мафкуравий иммунитет (лот. қутилиш) ҳосил қилиши лозим. Иммунитет биринчидан, инсоннинг кўплаб хусусиятлари туғма, лекин мафкуравий иммунитетни ҳосил қилиш керак. Иккинчидан, ҳар

бир авлод ўзига хос, учинчидан, иммунитет шаклланса, мафкуравий даълсизлик пайдо бўлади. Агар чақалоқ иммунитетга эга бўлмаса, узоқ яшамайди

Мафкуравий иммунитет ўз ичига қуйидагиларни олади:

1. **Билим.** Бу билим ҳаққоний, ватан, халқ манфаатларини ифодаламағи керак.
2. Шундай билим асосида шаклланадиган **қадрият**. Бу қадриятлар шахс, давлат, миллат манфаатларини уйғунлаштирмоғи керак.
3. Ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий-маърифий соғаларда аниқ **мўлжал ва мақсадлар** тизими билан боғланган бўлиши керак.

Бундай мафкуравий иммунитетни шакллантиришда мафкуравий профилактика катта рол ўйнайди. Бу ёт ғояларнинг кириб келишнинг олдини олади, уларни йўқотишга қаратилган чора-тадбирларни белгилайди. Ғоявий-тарбиявий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий ишлар шунга қаратилган.

Мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Ижтимоий тараққиёт тушунчасининг мазмунини изоҳланг
2. Бунёдкор ва бузғунчи ғояларнинг юзага келиш сабаблари нимада?
3. Мафкурани мутлақлаштиришнинг моҳияти нималарда кўринади?
4. Дунёнинг мафкуравий манзараси деганда нимани тушунасиз?
5. Марказий Осиёга қандай мафкуралар таҳдид солмоқда?

АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент, Ўзбекистон, 2008.

“Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таълим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимига жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.

Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август

Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.

Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. –Тошкент: Ўзбекистон, 2005.

Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.

Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. -Тошкент: Ўзбекистон, 2009.

Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма)- Тошкент, 2000

Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). -Тошкент, 2006

Фалсафа асослари. -Тошкент, Ўзбекистон, 2005

3-мавзу:

**ЎЗБЕКИСТОНДА БАРПО ЭТИЛАЁТГАН ЖАМИЯТ
ВА ТАРАҚҚИЁТНИНГ “ЎЗБЕК МОДЕЛИ”**

1. Тараққиётнинг ўзбек модели
2. Жамият сиёсий-ижтимоий соҳасидаги вазифалар
3. Иқтисодий соҳадаги вазифалар
4. Маънавий янгиланиш омиллари

Таянч иборалар:

Тараққиёт, «ўзбек модели», иқтисодни эркинлаштириш, мулкни эркин-лаштириш, мулкчилик шакллари, кўп укладли иқтисодиёт, иқтисодда тарихий ўзгаришлар, кучли давлатдан- кучли жамият, кўппартиявийлик, маънавий янгиланиш, эркин инсон, сиёсий маданият, фуқаролик жамияти,

Тараққиётнинг ўзбек модели. XX аср охирида халқимизнинг асрий орзулари рўёбга чиқди, Ўзбекистон мустақилликка эришди. Мамлакатимиз жаҳон ҳамжами-ятининг тенг ҳуқуқли аҳзосига айланди, янги жамият қуриш учун туб ўзгариш ва ислохотлар амалга оширила бошланди.

Ватанимизда бугун қандай жамият барпо этилмоқда, унинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий асослари нималардан иборат бўлади? Президент Ислон Каримовнинг «Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда» китобида бу саволларга тўлиқ жавоб берилган. Бу олижаноб мақсадлар жамият ҳаёти барча соҳаларига дахлдор кўпдан-кўп сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий вазифаларни амалга оширишни тақозо этади.

Биз қандай жамият барпо этмоқдамиз? Барпо этилаётган жамиятнинг маъно-моҳияти, афзалликлари ҳақида фикр юритар эканмиз, аввало бу мустақиллик берган улкан имконият эканини ҳис этамиз. Мустақиллик ўз таққиримизни ўзимиз белгилаш имконини берди. Истиқлол туфайли тарихий, миллий ва ахлоқий қадрият ҳамда анъаналаримиз, муқаддас дини-миз қайта тикланди. Мамлакатимиз сарҳадлари ва суверенитетини ҳимоя қилишга қодир бўлган янги миллий армия тўзилди, давлат хавфсизлиги ва жамоат тартибини сақловчи мутлақо янги асосдаги тизим яратилди.

Истиқлол йилларида эришган энг катта ютуғимиз умумий хонадонимизда қарор топган тинчлик ва барқарорлик, миллатлараро ва фуқаролараро тотувликдир.

Бу даврда Ватанимиз манфаатларига мос ташқи сиёсат ишлаб чиқилди ҳамда дунёнинг энг ривожланган мамлакатлари, нуфўзли халқаро ташкилотлар билан ташқи иқтисодий алоқалар ўрнатилди.

Ўтган давр мобайнида шаҳар ва қишлоқларимиз қиёфаси ўзгариб, юртимиз обод ва кўркем бўлди. Мулкдор ва тадбиркорларнинг жамиятдаги ўрни ва нуфўзи мустаҳкамланди. Йирик иншоотлар, корхоналар, завод ва фабрикалар қад кўтаргани, ёқилғи ва ғалла мустақиллигига эришилгани, иқтисодиётда таркибий ўзгаришлар юз бергани, макроиқтисодий бар-қарорликка эришилгани, барча-барчаси мустақил Ўзбекистон тараққиётининг аниқ натижаларидир.

Энг муҳими, истиқлол туфайли одамларнинг тафаккури ва ҳаётга муносабати ўзгариб бормоқда, уларнинг давлатимиз буюк келажагига бўлган қатъий ишончи кучаймоқда.

Бўларнинг ҳаммаси янги жамият барпо этишдай олижаноб ва масъулиятли ишда халқимиз таянадиган асосий ютуқлардир. Аммо пировард мақсадларга етиш учун мамлакатимизда бошланган ислохотларни изчил давом эттириш, озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт йўлида янада фаол ва фидоий бўлишимиз лозим.

Миллий истиқлол ғояси халқимизни ана шу мақсад атрофида бирлаштириб, улуг ишларга сафарбар этадиган, бизга таянч ва кўмак бўладиган маънавий мезондир.

Мустақиллик йилларида шаклланиш йўлига кирган миллий истиқлол мафкураси халқимизнинг асрий анъана ва қадриятларини, миллий ўзлигимизни ўзида мужассамлаштириб, уларни умуминсоний қадриятлар, дунё қивилизацияси ютуқлари ҳамда илғор, тараққийпарвар ғоялар билан бойитиб, мамлакатимиз ўз олдига қўйган эзгу-мақсад ва вазифаларни аниқ-равшан акс эттиради. Унинг воситасида ҳар бир ватандошимиз, биз қандай жамият, қандай давлат, қандай тузум барпо этмоқдамиз, унинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маънавий асослари нималардан иборат, дегаи саволларга жавоб топа олади.

Ислон Каримовнинг «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли», «Ўзбекистон буюк келажак сари», «Ўзбекистон XXI асрга ишилмоқда» каби асарларида ҳамда кўплаб

маъруза ва нутқларида Ўзбекистон халқи қандай мақсад сари интилаётгани, қандай жамият барпо этгани илмий асосда кенг ва атрофлича ёритиб берилган.

Айниқса, Президентимизнинг «Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда» асарида мустақил тараққиёт йилларида орттирилган тажрибаларга таянган ҳолда, собиқ совет тузумининг оғир асоратларига қарамай, юртимиз катта ривожланиш йўли, Ўзбекистон янги асрга қандай режалар билан кириб бораётгани асосланади. Юртимизда маъно-моҳиятига кўра бутунлай янги жамият барпо этиш ва XXI асрнинг дастлабки йилларига мулжалланган тараққиёт стратегиясининг устувор йўналишлари кўрсатиб берилган.

Бизнинг бош стратегик мақсадимиз - озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт, бозор иқтисодиётига асосланган эркин демократик жамият барпо этишдир. Бозор иқтисодиёти, энг аввало, кўпмулкчиликка ва улар ўртасидаги рақобатга таянади. Унда мулкнинг барча қонуний шакллари тенг ҳуқуққа эга бўлиб, бу ҳуқуқ давлат томонидан кафолатланади. Иқтисодий тараққиётни бозордаги талаб ва тақлиф йўлга солади ва бошқара бошлайди. Уни марказдан туриб бошқаришга, маблағ ва фондларни режали тақсимлашга ҳолат қолмайди. Собиқ соқилистик мамлакатларнинг тажрибаси шуни кўрсатадики, марказдан туриб бошқариладиган режали иқтисодиёт охир-оқибатда барибир таназзулга юз тутади.

Кўпмулкчиликка асосланган бозор иқтисодиётини жорий қилиш орқали юртимизда яшайдиган барча инсонлар учун миллати, тили ва динидан қатъий назар, муносиб ҳаёт шароити яратиб бериш, ривожланган демократик мамлакатлардаги каби кафолатланган турмуш даражаси ва эркимликларни таъминлаш - давлатимиз сиёсатининг мазмун-моҳиятини ифодалайди.

Лекин бозор иқтисодиёти муносабатларига ўтиш ва уларни амалда жорий қилишнинг тайёр андозаси йўқ. Бу борада биз ҳатто жаҳондаги энг юксак ривожланган мамлакатлар тажрибасини ҳам кўр-кўрона қўллай олмас эдик. Чунки бизнинг мамлакатимиз иқтисодиётининг таркибий тўзилиши, қазилма бойликлари ва иқлим шароити, табиий ресурслари, халқимизнинг менталитети, аҳоли таркиби ва ўсиши бирор мамлакатникига айнан ўхшамайди. Бошқа давлатларда яхшигина самара берадиган тараққиёт модели бизда ҳеч қандай натижа бермаслиги ёки аксинча, инқирозни янада чуқурлаштириши мумкин эди. (Масалан, айрим ҳамдўстлик мамлакатларининг шок терапияси усулини қўллаб, қийин аҳволга тушиб қолганини эсланг).

Шу боис халқимиз иродаси билан танлаб олинган ва ўзимизга мос ривожланиш бу - ижтимоий ларзаларсиз, инқилобий сакрашларсиз, тадрижий тарзда олға боришни тақозо этадиган йўлдир.

Танлаб олинган бу йўл, ҳамда унга ҳос миллий истиқлол ғоясининг стратегик мақсадлари жамият ҳаётининг барча соҳаларига дахлдор бўлган қуйидаги бир қатор вазифаларни амалга оширишни тақозо этади.

Тараққиётнинг ўзбек модели. Миллий истиқлол ғоясининг ҳаётбахшлиги тараққиётнинг ўзбек моделини амалга оширишда яққол намоён бўлади. Ўзбекистон - улкан имкониятлар мамлакати. Бу заминда табиий бойликлар, унумдор ер, қудратли иқтисодий ва илмий-техникавий, инсоний ва маънавий салоҳият мавжуд. Энг муҳими, бу диёрда меҳнатсевар ва истеъдодли халқ яшайди.

Ўзбек модели тушунчаси, аввало, Ўзбекистоннинг мустақил миллий тараққиёти қандай бўлиши лозимлигини асослайдиган, уни муайян мақсадларга йўналтирадиган энг умумий назарий ҳулосалар ва мўлжаллар билан давлатнинг белгиланган мақсадларга эришишга қаратилган амалий сиёсатининг муштараклигани англатади (давлат сиёсати деганда, ҳокимиятнинг ҳар учала бўғани фаолияти назарда тутилмоқда).

Моделнинг **амалий томони** ҳам бир неча йўналишларга эга:

- ислохотларнинг ҳуқуқий базасини яратиш ва мустаҳкамлашга қаратилган сиёсат;
- давлатнинг назарий ҳулосаларни, мўлжалларни амалга ошириш юзасидан ташкилотчилик ишлари ва аниқ ижро механизмини ўзида акс эттирган фармонлар, қарорлар, мақсадли дастурларни (шу жумладан инвестиция дастурларини) қабул қилиши;

— амалдаги инвестиция сиёсати, солиқ сиёсати, молия-кредит сиёсати, иқтисодий-таркибий сиёсат, фонд бозорини, қимматли қоғозлар бозорини шакллантириш ва ривожлантириш, истеъмол бозорига таъсир кўрсатиш ва ҳоказо;

— фармонлар ва ҳукумат қарорлари моҳиятини одамларга тўғри етказиш, уларни бирлаштириш, уларда эски тузум инер-қиясини енгишга қодир иродани шакллантириш борасида та-рғибий-ташвиқий ва тарбиявий ишларни йўлга қўйиш.

Хўш, ўзбек моделининг асосий устувор хусусиятлари нималардан иборат? Ўзбекистон мустақилликка эришгач, нафақат иқтисодий тараққиёт масалаларини, балки миллий давлатчилик асосларини, миллий кадриятларини, халқнинг ўзлиги ва ғурурини қайта тиклаши, ривожлантириши, жамиятнинг ижтимоий-синфий тўзилмасини тубдан янгиллаши ва муста-қиллик ғояларини амалга ошириш учун мутлақо янгича фик-рлаб, янгича иш юритадиган кадрларни тарбиялаш каби масалаларни ҳам ҳал этиши лозим эди.

Биринчи тамойил. Иқтисодиётнинг сиёсатдан устунлиги. Иқтисодий ислохотлар ҳеч қачон сиёсат ортида қолмаслиги керак, у бирор мафкурага бўйсундирилиши мумкин эмас. Ички ва ташқи иқтисодий муносабатлар мафкурадан холи бўлиши лозим.

Иккинчи тамойил. Давлат - бош ислохотчи. У ислохотларнинг устувор йўналишларини белгилаб бериши, ўзгаришлар сиёсатини ишлаб чиқиши ва уни амалга ошириши лозим.

Учинчи тамойил. Жамият ҳаётининг барча соҳаларида қонуннинг устуворлиги. Демократик йўл билан қабўл қилинган Конституция ва қонунларни ҳеч истисносиз ҳамма ҳурмаг қилиши ва уларга оғишмай риоя этиши лозим.

Авваламбор, мазкур тамойил турли мулк шакллари-нинг тенг ҳуқуқий асосда ривожланишини таъминлайди. Мулкчилик шакллари ва ҳўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги муносабатлар, рақобат қатъий ҳуқуқий меҳёрлар ёрдамида тартибга солинади. Иқтисодиётни бошқаришда ўзбошимчилик ва субъективизмга, турли иқтисодий зўравонликларга йўл қўймас-лик учун зарур ҳуқуқий шарт-шароит вужудга келади. Иккин-чидан, демократия ривожланади, аҳолининг сиёсий мадания-ти ва фаоллиги ошади. Фикрлар хилма-хиллиги ва қарашлар ранг-баранглиги ривож-и, мафкуравий плюрализм қарор топи-ши учун ҳуқуқий кафолат пайдо бўлади. Инсон ҳуқуқлари таъминланади. Ноқонуний имтиёзларга ёки аксинча, камси-тилишларга чек қўйилади. Учинчидан, алоҳида шахснинг, барча ижтимоий гуруҳ ва қатламларнинг манфаатлари тўлиқроқ ҳисобга олинади ва уларнинг яратувчилик имкониятлари, ижодий салоҳияти самаралироқ рўёбга чиқади. Жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамияти йил сайин ортиб боради. Фуқаролик жамияти шаклланади. Демак, қонуннинг устуворлиги тамойили, кенг маънода, Ўзбекистонда ижтимоий тараққиётга, жамият янгиланишига, инсон шахсининг юксали-шига хизмат қилади.

Ўзбек моделининг мазкур тамойили ўзидан аввалги тамойил билан чамбарчас боғлиқ. Зеро, давлат бош ислохотчи сифатида ижтимоий барқарорлик, қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботнинг асосий кафили бўлади.

Тўртинчи тамойил. Аҳолининг демографик таркибини ҳисобга олган ҳолда кучли ижтимоий сиёсат юритиш. Бозор муносабатларини жорий этиш билан бир вақтда, аҳолини, айниқса кам таъминланган оилаларни, болалар ва кексаларни ижтимоий ҳимоялаш юзасидан олдиндан таъсирчан чоралар кўрилиши лозим.

Кучли ижтимоий сиёсатнинг таркибий қисмлари ва йўналишлари кўп. Улар ижтимоий таъминот, янги иш ўринлари яратиш, соғлиқни сақлаш, халқ таълими, маданият, спорт ва жисмоний тарбия соҳалари фаолиятини маблағ билан таъминлаш ва ислоҳ қилишдан тортиб, жиноятчиликка қарши қурашиш, ҳуқуқ-тартиботни таъминлашгача бўлган масалаларни қамраб олади. Кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш ва аҳолининг турли қатламлари-ни ижтимоий муҳофаза қилиш ўзбек моделининг инсонпарварлик моҳиятини белгиловчи тамойиллардан биридир.

Бешинчи тамойил. Бозор иқтисодиётига объектив иқтисодий қонунларнинг талабларини ҳисобга олган ҳолда, тадрижий асосда, пухта ўйлаб, босқичма-босқич ўтиш. Бу иш ислохотларнинг ҳуқуқий асослари ва кафолатларини вужудга келтириш, аҳолини

ижтимоий ҳимоялаш ва унинг янгича иқтисодий тафаккурини шакллантириш билан бирга олиб борилиши лозим. «Фақат фармонлар, фармойишлар чиқариш билан бозор иқтисодиётини барпо этиб бўлмайди. У ўзоқ тарихий тараққиётнинг натижаси бўлиб, тегишли инфраструктурани ва ҳуқуқий асосни яратишнинг эҳтимоли, шу билан бирга, кадриятлар тизимида чуқур ўзгаришларни, ҳўжалик фаолияти ва амалий муносабатларни асослашни ҳам кўзда тутди»¹.

Ўзбекистонда айнан шундай йўл тўғрилиди. Бундай сиёсат юритиш нафақат маблағлардан самарали фойдаланиш имконини бермоққа, шунингдек, одамларнинг сафарбарлигини оширишда, ижтимоий ларзаларнинг олдини олишда, мулкчилик шакллари босқичма-босқич ривожлантиришда.

Жамиятнинг сиёсий-ижтимоий соҳадаги вазифалари. Жамият ҳаётини демократлаштириш жараёнини янада чуқурлаштириш, унинг изчиллиги ва самарадорлигини таъминлаш— мамлакатимизда амалга оширилаётган сиёсий ислохотларнинг энг асосий йўналишидир.

Биринчидан, мамлакатимиз сиёсий ҳаётининг барча соҳаларини, давлат ва жамият қурилишини эркинлаштириш, аҳолининг сиёсий фаоллигини ошириш, унда миллий ва умумбашарий кадриятларга асосланган сиёсий маданиятни шакллантириш. Миллий истиқлол ғоясининг сиёсий соҳадаги хусусиятларининг моҳияти ана шуларда намоён бўлади.

Бинобарин, сиёсий ҳаётни эркинлаштиришнинг асосий шартларидан бири халқнинг сиёсий онгини ўстириш, унга демократик эркинликларнинг маъно-моҳиятини тўғри тушуниб олиш ва ўзлаштиришга имкон яратишдан иборатдир.

Ижтимоий тараққиётга интилаётган, сиёсий ва иқтисодий ҳаётни эркинлаштириш йўлидан бораётган ҳар қандай жамият ҳуқуқий маданияти юксак, озод ва эркин шахсни тарбиялашга интилади. Зеро, шундагина демократия, фикр ва виждон эркинлиги, плюрализм ва инсон ҳуқуқларини таъминлаш, гуманизм ва умуминсоний кадриятларга амал қилиб яшаш таъминли жамият ҳаётининг асосий мезонига айланади. Чунки демократиянинг ижодкори, амалга оширувчиси, ривожлантирувчиси - инсондир. Демократия - фақат халқ ҳокимияти бўлиб қолмай, у айна пайтда ҳар бир инсон, ҳар бир жамоа ва бутун халқнинг ўз мамлакатига келажига, ўз тақдири олдидаги масъулияти ҳамдир.

Иккинчидан, жамиятимиздаги турли манфаатлар, қарама-қарши кучлар ва ҳаракатлар ўртасидаги мувозанат, таъминлайдиган самарали механизмни шакллантириш, сиёсий ҳаётда ҳақиқий маънодаги кўппартиявилик таъминли қарар топтириш. Мазкур жиҳатлар миллий истиқлолнинг сиёсий соҳадаги ўзига хос таъминларини ифодалайди.

Мулкчиликнинг ранг-баранг шакллари қарор топади, улар тенг ҳуқуқчилигининг давлат томонидан қамолатгани жамиятнинг ижтимоий-табақавий таркибини ўзгартирмоқда. Бугун янги ижтимоий қатлам ва гуруҳлар – сармоядорлар, тадбиркорлар ва ўрта синф вужудга келмоқда. Мулк шакллари хилма-хиллиги ва ижтимоий табақаланган ҳолда турли манфаатлар, қарама-қарши кучлар, ҳаракатлар ҳам пайдо бўлмоқда. Мамлакатимизда мулкчилик тизимининг шаклланиши бунинг яққол далилидир.

Турли манфаатлар, қарама-қарши куч ва ҳаракатлар мувозанатини таъминлайдиган маънавий омил бу - миллий ғоядир. У ижтимоий гуруҳлар манфаати ва мафкурасидаги умумийликни, яъни умуммиллий манфаатларни ва ягона олий мақсадни акс эттирувчи ғоядир. У миллатнинг жипслигига, консолидақиясига хизмат қилувчи маънавий кучдир. Шу боис мамлакатимиз мустақиллиги, келажак тараққиётимиз уни халқимиз онгига мунтазам ва босқичма-босқич сингдириб боришни тақозо этади.

Учинчидан, демократик институтларнинг мустақил фаолият кўрсатиши учун янада кенгроқ шарт-шароит яратиш, ҳокимиятнинг конституциявий бўлиниши таъминлига қатъий амал қилиш, жамият аъзоларининг барча сиёсий, ижтимоий салоҳиятини, ташаббус эркинлигини рўёбга чиқариш учун зарур имкониятларни ишга солишни тақозо этади.

Бу - мамлакатимизда демократия таъминлиларига асосланган, ҳеч қандай сиёсий кучнинг субъектив хоҳиш-иродасига қарам бўлмасдан ишни фаол ташкил қиладиган, ўз моҳиятига

кўра, жамиятнинг олга силжишига ҳалақит бераётган иллат ва асоратларни бартараф этишга қодир бўлган самарали тизимни шакллантириш демакдир.

Мустақиллик бу - ҳуқуқ, ҳуқуқ эса - масъулият ёки, бир сўз билан айтганда, мустақиллик - масъулият. Мана шу боғлиқликни, айниқати оддий фуқародан тортиб, масъул ходимларгача теран англаб, ўз фаолиятини ана шу асосда юритиши мақсадга мувофиқдир.

Тўртинчидан, маҳаллий ҳокимият ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг фаолият доирасини кенгайтириш, уларга давлат ваколатларининг бир қисмини босқичма-босқич ўтказиб бориш, нодавлат ва жамоат тўзилмаларининг ҳуқуқи ва нуфузини оширишни кўзда тутадиган «Кучли давлатдан - кучли жамият сари» концепциясини амалга ошириш.

Бу - одамларнинг сиёсий онги, сиёсий маданияти ва фаоллиги юксалиб боргани сари, давлат вазифаларининг нодавлат тўзилмалар ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига босқичма-босқич ўтиши, маҳаллаларнинг нуфўзи ва мавқеининг ошиши, уларга кўпроқ ҳуқуқлар берилиши демакдир.

Сиёсий ҳаётни эркинлаштириш жараёнида жамиятни бошқариш борасидаги вазифа-функсиялар икки йўналишда қайта тақсимланиб боради. Биринчиси - давлат марказий идораларининг айрим ҳуқуқ ва вазифалари маҳаллий ҳокимиятлар зиммасига ўтказилади. Шу тариқа маҳаллий ҳокимиятнинг ҳуқуқ ва масъулияти оширилади. Иккинчиси - жамоат ташкилотларининг ҳуқуқи ва масъулиятини ошириш, давлат зиммасидаги ваколатларнинг бир қисмини улар зиммасига ўтказиш. Бунинг учун Конституция ва қонуи доирасида фаолият кўрсатадиган жамоат, яъни нодавлат ва ноҳукумат ташкилотларининг тармоғини кенгайтириш зарур.

Нодавлат, жамоат ташкилотларининг кўпайиши, уларнинг кундалик ҳаётимиздаги аҳамияти ортиб бораётгани, фуқаролик жамияти асослари тобора мустаҳкамланиб, ривожланаётганидан далолат беради. Айнан шундай ташкилотларнинг фаоллиги ва масъулиятининг ортиши, фуқароларнинг онги ва тасаввурида, кундалик ҳаётида улар тобора кўпроқ иштирок этаётгани «Кучли давлатдан - кучли жамият сари» концепциясини ҳаётга татбиқ этишнинг муҳим шарт ва шаклидир. «Кучли жамият» тушунчасининг моҳияти шундан иборатки, халқ жамоат ташкилотлари орқали давлат идоралари фаолиятини назорат қилади, уларнинг ўз вазифалари ва жамият олдидаги бурчларини тўғри ва самарали бажаришига таъсир кўрсатади.

Ўзбекистонда барпо этилаётган жамият ана шундай кучли жамият бўлади. Унинг сиёсий тузуми - демократик, ҳуқуқий давлат бўлса, ижтимоий тузуми - қонуи устувор бўлган фуқаролик жамиятидир.

Бешинчидан, давлатнинг ислохотчилик вазифаларини демократик талаблар асосида, ҳалдқимиз ва жамиятимиз манфаатларига мос ҳолда амалга оширадиган истеъдодли, изланувчан, чуқур билимли ва юксак малакали, Ватанга, она заминимизга садоқатли ёш кадрларни танлаш, жой-жойига қўйиш ва янгилашга имкон берадиган тизимни такомиллаштириш. Бу - ҳеч қайси замонда осонликча ҳал бўлмайдиган, одамларнинг тафаккури ва дунёқараши ўзгаришини тақозо этадиган, одатда субъективизм, манфаатпарастлик, уруғ-аймоқчилик каби кўп-кўп иллатларни бартараф этиш, жамиятни тубдан янгилашни талаб қиладиган жараёндир.

Давлатнинг иқтисодий, ижтимоий, маданий сиёсатининг қанчалик тўғри ва самарали амалга оширилиши кўп жиҳатдан турли бўғиндаги ташкилотчи—ижрочиларга боғлиқ. Уларнинг касбий тайёргарликлари қанчалик баланд бўлса, ўз вазифаларини қанчалик ҳалол ва виждонан бажарса, ишлар шунча олға кетади, кундалик муаммолар тезроқ ҳал бўлади.

Ватанпарварлик ва миллий ғояга содиқлик раҳбарнинг фаолиятини, изланишларини юксак маъно-мазмун билан тўлдиради. У йўлида учрайдиган қийинчиликларни, баъзи бир омадсизликларни психологик жиҳатдан осонроқ енгади, тушкунликка тушмайди, ютуқлардан эсанкирамайди. У ўз фаолиятига ва жамоаси эришган ютуқларга доимо энг юксак мезонлар билан ёндашиб, унга танқидий баҳо беради. У энг илғор тажрибаларни кўзлаб иш юритади, уларни жамоаси фаолиятида жорий этишга уринади. Ватанпарварлик ва

миллий ғояга содиқлик унинг кучига куч, ақлига ақл, ташаббусига ташаббус қўшади, уни ҳақиқий фидойига айлантиради.

Бу турли бўғин раҳбарларининг кадрларни танлаш, жой-жойига қўйиш борасидаги ўзбошимчаликлар, ноҳолисликларининг кўп жиҳатдан олдини олади ёки кадрларни уларнинг ўзбошимчалигидан, турли тасодифлардан муҳофаза қилади. Ошкоралик тамойилини қўллаш, баъзи соҳаларда конкурс-танлов асосида лавозимга тавсия этиш, танланаётган мутахассис ҳақида жамоанинг фикрини ўрганиш ва шу каби тадбирлар ҳам кадрлар танлаш механизмини такомиллаштиришга, бинобарин, янги жамият куришни тезлаштиришга хизмат қилади.

Ижтимоий соҳада. Жамият ҳаётининг барча жабҳаларида туб ўзгаришлар амалга оширилаётган, бозор муносабатлари устувор бўлиб бораётган ҳозирги шароитда кучли ижтимоий сиёсат юритиш тараққиётимизнинг асосий тамойилларидан бири бўлиб қолаверади. Бу эса миллий истиқлол ғоясининг ижтимоий соҳадаги тамойилларини белгилайди, уларнинг амалга ошишига хизмат қилади.

Кучли ижтимоий сиёсат деганда, халқ тўғрисида - ҳар бир ижтимоий гуруҳ, қатлам, табақа, ҳар бир фуқаро, ёшу кекса, эркагу аёл - барча-барча юртдошларимиз тўғрисида ғамхўрлик қилиш, ислохотларни, иқтисодий тадбирларни халқ манфаатларини кўзлаган ҳолда ўтказиш, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, маданият, илм-фан соҳаларига эътиборни су-сайтирмаслик тушунилади. Президент Ислон Каримовнинг ислохотлар ислохотлар учун эмас, халқ учун, унинг турмуш фаровонлиги ўсиши, муносиб ҳаёт кечириши учун, деган ҳулосаси кучли ижтимоий сиёсат ўтказишнинг маъно-мазмунини ташкил этади. Бунда давлатимиз сиёсатининг инсонпарварлик моҳиятидан келиб чиқади.

Янги жамиятни барпо этиш жараёнида ижтимоий йўналтирилган кучли сиёсатни давом эттиришга қаратилган қуйидаги тадбирлар ўтказилади.

Биринчидан, халқ моддий фаровонлигини босқичма-босқич ва изчил ошириб боришни таъминлаш, юртдошларимизнинг муносиб ҳаёт кечириши ва камол топиши учун зарур шарт-шароитларни яратиш, аҳолини, энг аввало, унинг ёрдамга муҳтож қатламлари — болалар, қариялар, ногиронлар, ўқувчи ёшларни ижтимоий муҳофазалашнинг аниқ йўналтирилган механизмини янада такомиллаштириш.

Иккинчидан, халқимиз учун муқаддас бўлган ва маънавий бешиги оила, оналар ва аёлларимизнинг жамиятдаги ўрни ва мавқеини ошириш соҳасида олиб борилаётган ишларни изчил давом эттириш.

Оила ҳар қандай жамиятнинг ҳам асосини ташкил этади. У қанча мустаҳкам, фаровон ва илғор бўлса, жамият шунчалик барқарор ва тараққийпарвар бўлади. Жамиятда амалга ошириладиган йирик лойиҳалар, туб ўзгаришлар агар улар оила асосларини ҳам мустаҳкамласа, такомиллаштиради ёки жила курси, унга салбий таосир кўрсатмаси муваффақиятга эришади.

Учинчидан, фуқароларнинг ҳуқуқий тенглиги ва қонун ус- туворлигини, жамият манфаатлари ва аҳоли хавфсизлигини янада самарали қафолатловчи давлат тўзилмалари фаолиятини такомиллаштириш.

Тўртинчидан, келажаги буюк давлатни соғлом мафқурали, маънавий баркамол авлод барпо эта олишини назарда тутиб, комил инсонни тарбиялаш борасидаги ишларни истиқболда ҳам давлат сиёсати даражасида кучайтириб бориш ва умумхалқ ҳаракатига айлантириш.

Жамиятимиз ўз олдига қўйган олий мақсад - келажаги буюк Ўзбекистонни, озод, обод Ватанни яратиш ва умуман, ислохотларнинг таққир охир-оқибатда бугун шаклланаётган авлоднинг дунёқарашига, ижтимоий мўлжалларига, замонавий илм-фан ва касбларни эгаллашига, амалий ташкилотчилигига бевосита боғлиқ.

Шу боис ақлан етук, руҳан тетик ва соғлом, эркин ва танқидий фикрловчи, айна пайтда ижтимоий масъулиятни тўғри ҳис этадиган, муайян ҳунар-касбни эгаллаган баркамол авлодни тарбиялаш Ўзбекистонда янги жамият барпо этишнинг таркибий қисмига, асосий шарт-шароитига ва мақсадига айланди.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини бажариш бўйича қилинаётган ташкилий ишлар, соғлом ва баркамол авлодни тарбиялаш борасидаги барча ишлар Ватанимизюшг келажакда жаҳон майдонида мустақкам ва нуфўзли ўринни эгаллашидан, биз, бугунги ва келгуси авлод вакиллари ота-боболаримиздан мерос мана шу муборақ заминда келажаги буюк дав-лат, озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этишга қодир эканимиздан далолат беради.

Иқтисодий соҳадаги ўзгаришлар. Иқтисодиётнинг барча соҳа ва тармоқларида эркинлаштириш жараёнини изчиллик билан амалга ошириш ва олиб борилаётган ислохотларни янада чуқурлаштириш, хўжалик юритувчи субъектларнинг мустақиллигини янада ошириш, тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш йўлидаги мавжуд тўсиқларни бартараф этиш - бу соҳадаги ўзгаришларнинг асосий йўналишларидир. Мазкур ўзгариш ва йўналишлар миллий истиқлол ғоясининг иқтисодий соҳадаги хусусият ва тамойилларини белгилайди. Бунда бир қатор вазифалар амалга оширилади.

Биринчидан, иқтисодиётни эркинлаштиришдаги бош вазифа - энг аввало, давлатнинг бошқарувчилш вазифаларини - функцияларини қисқартириш, унинг корхоналар хўжалик фаолиятига, биринчи галда, хусусий бизнес фаолиятига аралашувини чеклаш.

Бу - хусусий бизнесга, умуман, иқтисодий фаолиятнинг бозорга хос механизмларига кўпроқ эркинлик бериш, бунинг учун тегашли ҳуқуқий замин, ташкилий ва иқтисодий шарт-шароит ва кафолатларни яратиш, институционал ўзгаришлар, молия ва банк тизимини ислох этишни янада чуқурлаштириш, ривожланган бозор инфратўзилмасини барпо этиш, рақобат муҳитини шакллантиришга асосий эътиборни қаратиш демакдир.

Иккинчидан, хусусийлаштириш жараёнини янада чуқурлаштириш ва бу борада ҳақиқий мулкдорлар синфини шакллантириш, бу жараёнга тармоқларнинг асосини ташкил қилувчи йирик корхоналарни жалб этиш.

Бу - хусусий мулкнинг миқёси ва улуши ўзлуксиз ортиб борадиган кўпукладли иқтисодиётни ривожлантириш, жамиятда мулкдорларнинг кўпчиликини ташкил этишига эришиш орқали ижтимоий ҳаётдаги барқарорлик ва фаровонликни кафолатлаш демакдир.

Хусусийлаштиришнинг асосий мақсади, бир томондан, мулкчи- ликнинг турли нодавлат шакллари ривожлантириб, улар ўртасида ҳақиқий рақобатни вужудга келтириш бўлса, иккинчи томондан, мулкдорлар сонини, айниқса банд аҳоли таркибидаги яқин келажакда кўпчиликини ташкил этадиган ўрта синфни қарор топтиришдан иборат.

Учинчидан, иқтисодиётга хориж сармоясини, аввало, бевосита йўналтирилган сармояларни кенг жалб этиш учун қулай ҳуқуқий шарт-шароит, кафолат ва иқтисодий омилларни янада кенгайтириш.

Бу - салоҳиятли хорижий шериклар билан фаол ҳамкорлик қилиш, улар билан бирга замонавий, халқимиз эҳтиёжига мос, дунё бозорида рақобатга бардош бера оладиган маҳсулотлар ишлаб чиқаришни амалга ошириш демакдир.

Чет элликларга ўзларининг корхоналарини очишга, маълум шартлар асосида ер ости бойликларини қазиб олишда иштирок этишларига рухсат берилаётгани ҳам бу борада олиб борилаётган ишлар сирасига қиради.

Мамлакатимизда сифатли, рақобатбардош маҳсулотларни ишлаб чиқариш қанчалик кўпайса, халқимизнинг моддий эҳтиёжлари шунчалик қондирилади, турмуш фаровонлиги ўсади, давлатимизнинг иқтисодий қудрати ошади.

Тўртинчидан, мамлакат, экспорт салоҳиятини ошириш, унинг халқаро меҳнат тақсимоотида тенг ҳуқуқли ва ўзаро манфаатли шартлар асосида иштирок этиши, иқтисодиётимизнинг жаҳон иқтисодий тизимида кенг қўламда интеграциялашувини янада кучайтириш. Бу - Ватанимизнинг дунё бозоридаги ўрни ва нуфўзини, фуқароларимизнинг ўз юрти иқти-содий салоҳияти ва қудрати билан фахрланиш туйғусини юксалтириш демакдир.

Мамлакатнинг экспорт салоҳиятини ошириш бевосита жаҳон бозорида харидоргир, рақобатга бардош бера оладиган маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан боғлиқ.

Ўзбекистонда олиб борилаётган иқтисодий сиёсатда унинг экспорт салоҳиятини оширишга алоҳида эътибор берилмоқда. Маҳсулот сифати ва нархининг маъқуллиги

билангина жаҳон бозоридаги мавқени мустаҳкамлаб олиш, доимий шериклар ва харидорлар топиш мумкин. Шундан кейингина халқаро меҳнат тақсимоотида тенг ҳуқуқли иштирок эта оламиз. Лекин мамлакатимиз экспорт салоҳиятини ошириш учун нафақат анъанавий маҳсулотлар ҳажмини кўпайтиришимиз, балки илгари Ўзбекистонда ишлаб чиқарилмаган маҳсулотларни ўзлаштириб, экспорт қилишга эришмоқ лозим. Бизда эса бундай имконият юксаклигини қисқа муддатда автомобилсозлик саноати вужудга келгани, автомобилларимизни хорижга сотаётганимиз ва шунга ўхшаш бошқа мисоллар кўрсатиб турибди.

Бешинчидан, иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни изчил давом эттириш.

Бу - бой табиий захираларимиз, интеллектуал ҳамда илмий-техникавий салоҳиятимиздан тўлиқ ва самарали фойдаланиш, иқтисодиётда мукаммал технологик жараёни ўз ичига оладиган, тайёр маҳсулот ишлаб чиқарадиган, мин-рал ва қишлоқ хўжалиги хом-ашёсини сифатли қайта ишлайдиган қувватлар етакчи ўрин тутишини таъминлаш, хиз-мат кўрсатиш соҳаларини ривожлантириш, уларнинг иқтисодиётдаги ўрнини кучайтириш, қишлоқда янги иш ўринларини яратиш демакдир.

Ўзбекистон иқтисодиётида таркибий ўзгаришлар бир неча йуналишда амалга оширилмоққа:

Иқтисодиётнинг мулкчилик асослари ривожлантириляпти. Турли мулк шакллари вужудга келтирилди ва такомиллаштирилмоқда. Тайёр маҳсулот ишлаб чиқарадиган корхоналар тармоғи кенгайтирилмоқда, янгилари қурилмоқда. Кичик ва ўрта бизнес корхоналари тизими шакллантирилди ва жадал ривожлантирилмоққа.

Бозор инфратўзилмаси вужудга келди. Тадбиркорларга ва аҳолига ранг-баранг иқтисодий, молиявий, ахборот-реклама, ҳуқуқий ва илгари ўзимизда бўлмаган бошқа хизмат турлари кўрсатилмоқда. Бу тармоқ ҳам кенгайиб, ўсиб, шакл ва мазмунини бойитмоққа.

Ўзбекистоннинг географик ўрни, геополитик хусусиятларн транспорт ва коммуникация масалаларига жиддий эътибор қаратишни талаб этмоқда.

Жамиятнинг маънавий янгиланиши. Маънавий кадриятларимизни илм-фан ва тараққиёт ютуқлари билан бойитиб бориш, ўзлгимизни чуқурроқ англаш, миллий ғоя ва истиклол мафкураси тамой-илларини халқимизнинг қалби ва онгига сингдириш, муқаддас динимиз ва тарихимизни сохталаштириш, улардан сиёсий мақсадларда фойдаланишларга йўл қўпмаслик - бу борадаги асосий вазифаларимиздир. Ушбу вазифалар миллий истиклол ғоясининг маънавий соҳада намоён бўлишининг асосий тамойилларини белгилайди.

Янги жамиятни барпо этиш жараёнида, энг аввало, маъна-вий кадриятларни тўғри баҳолай олишни, сохта кадриятлардан ёки тарихан эскирган, ўзидаги бунёдкорлик ва ижобий салоҳи-ятни сарфлаб бўлган кадриятлардан ҳақиқий ҳаётбахш кадри-ятни ажрата олишни ўрганиш лозим. Бирор бир кадриятга баҳо берилар экан, унинг мамлакатимиз мустақил тараққиётининг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, эотиқодий ва ахлоқий асосла-рини қай даражада мустаҳкамлай олиши, халқимизнинг умум-жаҳон ижтимоий тараққиётининг фаол субъектига айланишига хизмат қила олиши бош мезон бўлиши керак.

Мазкур тамойшшар миллий ғоямизнинг таркибий унсурлари-дир. Зеро, миллий истиклол ғояси бутуи жамият, бутун миллат, бутун ўзбекистоншқлар учун хизмат қилади. Миллий кадрият-ларимизни баҳолаганда, уларнинг миллий ғояга нечоғлик мос эканини назарда тутамиз. Лекин биз баҳолаш жараёнида фақат алоҳида бир инсон, муайян ижтимоий гуруҳ, бирор бир этнос, манфаатни эмас, балки умуминсоний жамиятимиз, барча ўзбекистонликлар манфаатини назарда тутамиз. Шу боис, юқорида зикр этилган мезон ва тамойилдан фойдаланиб, маданий мероси-мизни ва бутун айрим ёт мафкуравий полигонлар томонидан тарғиб этилаётган баъзи ғояларни таҳлил этсак, уларда инсон-нинг эркин ривожига, ўз орзу-интилишларига мос ҳолда яша-шига, халқимизнинг психологияси, мақсад-муддаолари, Ватан манфаатлари ва замонавий тараққиёт талабларига мос келмай-диган унсурларни, ғояларни яхши пайқаб оламиз.

Янги жамиятни барпо этишда маънавий соҳада қуйидаги вазифаларни бажаришимиз лозим:

Биринчидан, юртдошларимизни маънавий янгиланиш ва ислохотлар жараёнининг фаол иштирокчисига аплантириш. Уларнинг куч ва салоҳиятини ижтимоий ҳамкорлик ва миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик каби эзгу мақсадларга хизмат қилдириш.

Бу - маънавиятнинг куч-қудратидан эзгу мақсадлар йўлида самарали фойдаланиш, ижтимоий муносабатларни инсонийлик ғоялари асосида ривожлантириш демакдир.

Иккинчидан, турли қараш ва фикрга эга бўлган ижтимоий қатламлар, сиёсий куч ва ҳаракатларнинг ўзига хос орзу-интилишларини уйғунлаштирувчи ғоялар - Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги - барча юртдошларимиз учун муқаддас мақсадга айланишига эришиш. Бу - кўппартиявийлик ва плюрализм тамойилларига амалда риоя қилган ҳолда илмий ҳамжиҳатликни янада мустаҳкамлаш демакдир.

Учинчидан, ота-боболаримиз динининг гуманистик моҳиятини кенг жамоатчиликка тушунтириш борасидаги иш-ларни давом эттириш. Токи, бу дин халқимизнинг минг йиллик тарихи, бугунги маънавий ҳаётимизнинг ҳам асоси, мухтасар айтганда, Оллоҳ доимо қалбимизда, юрагимизда экани юртдошларимиз онгига сингиб борсин.

Шу маънода, буюк аждодимиз Баҳоддин Нақшбанднинг «Дилинг - Оллоҳда, қўлинг - меҳнатда бўлсин» деган ҳикмати биз учун муҳим ҳаётий тамойил бўлиб қолаверади.

Тўртинчидан, Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини амалга ошириш борасидаги ишларни изчил давом эттириш, таълим-тарбия тизимини замон талаблари асосида муттасил так-миллаштириб бориш.

Бу - давлатимиз қудрати, мамлакатимиз келажаги билимли, доно ва маънавий баркамол кадрларга боғлиқ эканини чуқур англаган ҳолда фаолият юритиш демакдир.

Бешинчидан, Ўзбекистонда яшаётган барча миллат ва элатларнинг қадриятлари, тили, маданияти, диний эътиқоди, урф-одат ва анъаналарини ҳурмат қилиш, уларни асраб-авайлаш ва ривожлантиришга қўмақлашиш.

Бу - кўп миллатли мамлакатимиз фуқаролари орасида, уларнинг миллий ва диний мансублигидан қатъий назар, ҳамжиҳатлик ва биродарлик туйғуларини кучайтириш, «Шу азиз Ватан - барчамизники» ғоясининг амалга ошишини таъминлаш демакдир.

«Биз қандай жамият барпо этмоқдамиз» деган саволга, юқорида билдирилган фикрларни умумлаштириб, шундай жавоб бериш мумкин:

1. Биз барпо этаётган жамиятнинг моддий-иқтисодий негизини кўпмулкчиликка таянган, ижтимоий йўналтирилган, ички мувозанатга эришган бозор муносабатлари ташкил этади.

2. У, сиёсий тузумига кўра, кўп партиявийликка, фикрлар хилма-хиллигига таянган, қонуннинг ҳамма учун бир хилда экани ва устуворлиги таъминланган демократик, ҳуқуқий давлат бўлади.

3. Ижтимоий муносабатлар характерида, давлат ва ижтимоий институтлар, жамоат ташкилотларининг ўзаро таъсирига кўра, фуқаролик жамияти қурилади. Унда барча ижтимоий гуруҳлар, қатламлар ўртасида ижтимоий ҳамкорлик, барча миллатлар ва элатлар ўртасида тинч-тотувлик, умуммиллий муштарақлик янада мустаҳкамланади.

4. Маънавий хусусиятларига кўра, бу жамият ўзида миллийликни умуминсонийлик билан уйғунлаштирган, барча илғор янгиликларга, ютуқларга очик, миллий маҳдудлик, миллатчилик ёки миллий номукамаллик туйғуларидан холи, эркин фикрловчи ва ижтимоий масъул фуқароларнинг эркин жамияти бўлади.

5. Демак, биз бозор иқтисодиётига, қонун устуворлигига, ижтимоий ҳамкорликка, миллийлик ва умуминсонийлик тамойилларининг уйғунлигига асосланган демократик, янгиликларга очик, маърифатли фуқаровий жамият барпо этмоқ-дамиз.

Тараққиётнинг ўзбек модели. Миллий истиқлол ғоясининг ҳаётбахшлиги тараққиётнинг ўзбек моделини амалга оширишда яққол намоён бўлади. Ўзбекистон - улкан имкониятлар мамлакати. Бу заминда табиий бойликлар, унумдор ер, қудратли иқтисодий ва илмий-техникавий, инсоний ва маънавий салоҳият мавжуд. Энг муҳими, бу диёрда меҳнатсевар ва истеъдодли халқ яшайди.

Ўзбек модели тушунчаси, аввало, Ўзбекистоннинг мустақил миллий тараққиёти қандай бўлиши лозимлигини асослайдиган, уни муайян мақсадларга йўналтирадиган энг умумий назарий хулосалар ва мўлжаллар билан давлатнинг белгиланган мақсадларга эришишга қаратилган амалий сиёсатининг муштараклигани англатади (давлат сиёсати деганда, ҳокимиятнинг Ҳар учала бўғани фаолияти назарда тутилмоқда).

Моделнинг **амалий томони** ҳам бир неча йўналишларга эга:

—ислохотларнинг ҳуқуқий базасини яратиш ва мустаҳкамлашга қаратилган сиёсат;

—давлатнинг назарий хулосаларни, мўлжалларни амалга ошириш юзасидан ташкилотчилик ишлари ва аниқ ижро механизмини ўзида акс эттирган фармонлар, қарорлар, мақсад-ли дастурларни (шу жумладан инвестиция дастурларини) қабўл қилиши;

— амалдаги инвестиция сиёсати, солиқ сиёсати, молия-кредит сиёсати, иқтисодий-таркибий сиёсат, фонд бозорини, қимматли қоғозлар бозорини шакллантириш ва ривожлантириш, истеъмол бозорига таъсир кўрсатиш ва ҳоказо;

—фармонлар ва ҳукумат қарорлари моҳиятини одамларга тўғри етказиш, уларни бирлаштириш, уларда эски тузум инер-қиясини енгишга қодир иродани шакллантириш борасида та-рғибий-ташвиқий ва тарбиявий ишларни йўлга қўйиш.

Хўш, ўзбек моделининг асосий устувор хусусиятлари нималардан иборат? Ўзбекистон мустақилликка эришгач, нафақат иқтисодий тараққиёт масалаларини, балки миллий давлатчилик асосларини, миллий кадриятларини, халқнинг ўзлиги ва ғурурини қайта тиклаши, ривожлантириши, жамиятнинг ижтимоий-синфий тўзилмасини тубдан янгиллаши ва муста-қиллик ғояларини амалга ошириш учун мутлақо янгича фик-рлаб, янгича иш юритадиган кадрларни тарбиялаш каби масалаларни ҳам ҳал этиши лозим эди.

Шундай қилиб, ўзбек модели иқтисодий муносабатларни ислох қилиш билан бирга, давлат қурилиши, жамиятни демократиялаштириш, мулкдорлар синфини ва хусусан, ўрта синфни шакллантириш, ижтимоий-синфий тўзилмани такомиллаштириш ва кадрлар тайёрлаш, маданий мерос ва маънавият билан боғлиқ жиҳатлари сишари бир қатор кенг кам-ровли ҳаёт соҳаларини қамраб олади. Бу унинг ўзига хос устувор хусусиятларидан биридир.

Мустаҳкамлаш учун саволлар:

- 1.Тараққиётнинг ўзбек модели тушунчасининг моҳият-мазмуни нимадан иборат?
- 2.Жамиятнинг сиёсий сиёсий янгиланиши йўналишлари ҳақида гапиринг
- 3.Иқтисодий соҳадаги вазифаларнинг асосий йўналишларига нималар киради?
- 4.Маънавий янгиланиш омилларини тавсифланг

АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент, Ўзбекистон, 2008.

“Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таъ-лим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимида жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.

Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август

Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод,сиёсат,мафкура. 1-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-т.- Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. 4-т.—Тошкент: Ўзбекистон. 1996. 4 т.

Каримов И.А.Янгича фикрлаш ва ишлаш-давр талаби. 5-т –Тошкент: Ўз-бекистон.1997

- Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. 6-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 1998.
- Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. 7-т. Тошкент: Ўзбекистон. 1999.
- Каримов И.А. Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт- пировард мақсади-миз. 8-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2000..
- Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2001.
- Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун қурашишимиз керак. 10-т. Тош-кент: Ўзбекистон. 2003.
- Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тараққиёт ва маорифий дунё билан ҳамкорлик йўли. 11-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2003.
- Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.
- Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2005.
- Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.
- Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. - Тошкент: Ўзбекистон, 2009.
- Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма) - Тошкент, 2000
- Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). - Тошкент, 2006
- Фалсафа асослари. - Тошкент, Ўзбекистон, 2005

АДАБИЁТЛАР

- Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. - Тошкент, Ўзбекистон, 2008.
- “Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таълим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимига жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.
- Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август
- Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 1996.
- Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 1996.
- Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 1996.
- Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. 4-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 1996. 4 т.
- Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш-давр талаби. 5-т - Тошкент: Ўз-бекистон. 1997
- Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. 6-т. - Тошкент: Ўз-бекистон. 1998.
- Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. 7-т. Тошкент: Ўзбекистон. 1999.
- Каримов И.А. Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт- пировард мақсади-миз. 8-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2000..
- Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2001.
- Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун қурашишимиз керак. 10-т. Тош-кент: Ўзбекистон. 2003.
- Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тараққиёт ва маорифий дунё билан ҳамкорлик йўли. 11-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2003.
- Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.
- Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2005.
- Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.
- Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф

этишнинг йўллари ва чоралари.-Тошкент: Ўзбекистон, 2009.

Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма)- Тошкент, 2000

Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). -Тошкент, 2006

Фалсафа асослари. -Тошкент, Ўзбекистон, 2005

4-мавзу.

МИЛЛИЙ ҒОЯ – ХАЛҚНИНГ ИШОНЧИ, ЭЪТИҚОДИ, ЎЗЛИКНИ АНГЛАШ ВА ТАРАҚҚИЁТ ОМИЛИ

- 1.Миллий ғоянинг ишонч ва эътиқодга айланиш шарт-шароитлари.
- 2.Миллий ғоя ва миллий ўз-ўзини англаш
- 3.Миллий ғоя ва миллий маънавий қадриятлар
- 4.Миллий истиқлол ғоясининг умумбашарий тамойиллари

Таянч иборлар:

Жамият мафкураси,ишонч, эътиқод,миллий маънавий қадрият,тил, урф-одат,анъана,умумбашарий қадрият,қонун устуворлиги,инсон ҳақ-ҳуқуқлари,хурфиқрлилик,диний бағри кенглик,дунёвий билимларга интилиш,ғоявий тарбия,масъулият,бурч.

Миллий ғоя ва мафқуранинг халқ ишончи ва эътиқодига айлантириш зарурияти.

Миллий ғоя халқнинг ишонч ва эътиқодига айланса, ўзининг кутилган самарасини бериши мумкин. Шунинг учун миллий ғояда ишонч ва эътиқод масаласи муҳим мезон ҳисобланади. И.А.Каримов “Фидокор” газетаси муҳбири саволларига берган жавобларида “мафкура фақат бугун эмас, балки ҳамма замонларда ҳам энг долзарб сиёсий-ижтимоий масала, ҳар қандай жамиятни соғлом, эзгу мақсадлар сари бирлаштириб, унинг ўз муддаоларига эришиши учун маънавий-руҳий куч-қувват берадиган пойдевор бўлиб келган” деб таъкидлайди. Ўзбекистоннинг ҳозирги давлат ҳудудида яшаган халқларнинг уч минг йиллик тарихига назар ташланса, халқимиз аксарият ҳолларда босқинчилар зулми остида яшаганлигини кўрамиз. Дарҳақиқат, эрамиздан аввал VI асрда – эронлик аҳмонийлар, IV асрда – юнон босқинчиси Александр Македонский, эрамизнинг биринчи асрларида – хитойликлар, VII асрларда – араб бадавийлари, XII асрларда – мўғул истилочилари, XIX асрдан бошлаб, аввал Чор Россияси, кейин “Қизил империя” исканжасида эзилиб яшаганлигига тарихимиз гувоҳ бўлган.

Истиқлол шароитида халқни бирлаштириш, мустақилликни мустаҳкамлашнинг бирдан бир йўли – ўзбек халқини уюштирувчи, янги жамият қуришга сафарбар этувчи миллий ғояни, жамият мафкурасини шакллантириб, халқ ишончи ва эътиқодига айлантириш билан боғлиқ эди. И.Каримов 1993 йил 6 май куни Олий Кенгашнинг VII сессиясида сўзлаган нутқида: “Олдимизда турган энг муҳим масала, бу – миллий истиқлол мафкурасини яратиш ва ҳаётимизга тадбиқ этишдир. Бизнинг энг улуғ мақсадимиз, энг улуғ ғоямиз, энг улуғ шиоримиз шуки, Ўзбекистоннинг битта йўли бор: мустақилликни мустаҳкамлаб, истиқлолни мустаҳкамлаб – олға юриш. Мафкурамиз, тутган йўлимиз, бор ғайратимиз ана шу улуғвор ниятга йўналтирилиши керак. Халқимизни, барча сиёсий кучларни, жамият ташкилотларини яқдил, бир тан қиладиган ғоя ҳам аслида шу”¹ деган эди.

Бу жараённинг энг муҳим жиҳати шундан иборатки, ҳар қайси фуқаро, ҳар қайси инсон жамият тараққиётининг йўналишига нисбатан ўз муносабатини аниқлаб олиши зарур. Бинобарин, инсон моҳиятини унинг ижтимоий эҳтиёжлари тизими, борлиққа онгли муносабати ташкил қилади. Аниқроқ айтганда, унинг ижтимоий мавжудотлигининг маъно-мазмунини белгилайдиган сифат кўрсаткич бу ички ботиний эътиқоди, орзу-умидлардир.

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1-жилд. – Т.:Ўзбекистон, 1996, 203, 217-бетлар.

Уларни шартли равишда **илоҳий ва дунёвий** йўналишларга ажратиш анъанаси мавжуд. Хусусан, уларни миллий ғояларда намоён бўлиши тарзида олиб қарасак, бу сифатлар инсоният мавжудлигининг зарурий шarti бўлиб, дунёвий ҳамда илоҳий ғояларнинг эътиқодга айланиши, фаолият мотиви, ҳаракатлантирувчи механизми ҳам шу маъно-мазмуннинг характери билан белгилайди. Бу дунё тўзилишининг сир-синаотлари, одамларнинг онги ва тафаккурида диний эътиқод билан бирга ақл, тажриба асосига қўйилган дунёвий билимлар мужассамлигида ўзининг ифодасини топиб келган.

Инсоннинг индивидуал ғояси, бир томондан, ижтимоий борлиқнинг шахс ҳаёти даражасида намоён бўлиши, иккинчи томондан, унинг зарурий шarti, компоненти, атрибути ҳисобланади. Бошқача қилиб айтганда, шахснинг индивидуал ғоялари ижтимоий борлиқнинг мақсади, орзу умидлари, ишонч-эътиқоди доирасида конкретлашиб, умуминсоний ғояларнинг таркибий қисмига айланади.

Турли ижтимоий бирликларнинг ўзига хос индивидуал ишончи, эътиқодига айланган ғоялар- миллат манфаатлари, эҳтиёжлари “чоррахаси”да туташиб, миллий ғояни ва уларни амалга ошириш усуллари ҳамда воситалари бўлган мафкураларни вужудга келтиради.

Миллий ғоя – муайян ҳудудда яшаётган турли ижтимоий гуруҳ ва табақаларнинг, миллат ва элатларнинг, хилма-хил диний эътиқодли кишиларнинг манфаатларига мослигида, уларнинг дунёвийлик ва илоҳийлик хусусиятлари мутлақо шартли ва нисбийдир. Аниқроқ қилиб айтганда, миллий ғоя халқнинг ишончи ва эътиқодини ифодалаганлиги учун, уларнинг мавжудлигини ҳамда ривожланиш истиқболларини намоён қилади. Шу нуқтаи назардан, миллий ғоя жамиятни ташкил қилган шахслар, индивидлар ва ижтимоий гуруҳларнинг сиёсий партияларга мансублигидан, қайси динларга эътиқод қилишидан, миллати ва иркидан, ижтимоий мақсадидан қатъий назар, уларнинг манфаатларини интеграциялаштирувчи ҳамда универсаллаштирувчи ижтимоий фаолият омили ҳисобланади.

Жамиятнинг мафкураси, турли ижтимоий онг шакллари ва амалиёт йўналишлари - таълим-тарбия, фан ва илмий муассасалар, маданият ва маънавий-маърифат, адабиёт ва санъат, дин, жисмоний тарбия ва спорт соҳаларида интеграциялашган комплекс-системали фаолиятни тақозо қилади. Бу вазифанинг мураккаблиги шундаки,

Биринчидан, ўзоқ тарихий даврларда давом этган мустамлакачилик сиёсати халқни тарихий хотирадан, миллий қадриятлардан маҳрум қилиш чегарасига келтириб қўйган эди.

Иккинчидан, шу даврларда тоталитаризм, волюнтаризм сиёсатининг ташкилий-институционал тизими халқ онгида мустамлакачиликка нисбатан “қўникиш эффектлари” вужудга келтириб, бўйсунувчанлик, қуллик стереотипларини шакллантирган. Бошқача қилиб айтганда, “ўзоқ йиллар давомида бу тузум фақат жамият унга зўрлаб бўйсундирилгани учунгина эмас, балки жамият зўрлик йўли билан мафкуравий қолипга мослаштирилгани учун ҳам тоталитар деб аталиб келинди”².

Учинчидан, янги вужудга келган мустақил давлатлар устидан ҳукмронлик қилишнинг мукамал мафкуравий усулларида, воситаларида фойдаланишга тайёр турган давлатларнинг “ғоявий эмансипацияси”, “мафкуравий агрессияси” кенг миқёсда ҳужум бошлаши билан характерланади.

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан кейин, миллий ғоя ва жамият мафкурасини шакллантириш, уларни халқ ишончи ва эътиқодига айлантиришнинг бир-бири билан боғлиқ икки вазифаси кун тартибига қўйилди. Уларни, шартли равишда, ижтимоий-сиёсий макон, тарихий замон нуқтаи назаридан ички ва ташқи йўналишларга ажратиш мақсадга мувофиқ.

Мамлакатимизнинг бозор иқтисодиёти муносабатларига ўтиши, жамиятнинг ижтимоий-сиёсий, маънавий ҳаётини эркинлаштиришда. Маълумки, жамиятни ташкил қилган ижтимоий-сиёсий қатламларнинг манфаатларидаги хилма-хиллик қонуний тарзда улар ўртасида манфаатлар хилма-хиллигини намоён этиш билан бирга эркин ва муштарак мақсадларни ҳам келтириб чиқаради. Жаҳондаги ривожланган давлатларнинг тарихий тажрибалари шу манфаатлар муштараклигини ўз вақтида, оқилона ҳал қилишнинг

² Бжезинский З. Коммунизм талвасаси. // “Жаҳон адабиёти”. 1997, 6-сон, 161-бет.

йўллари, воситалари топиш жамиятнинг барқарор тараққиёти гарови эканлигини ва аксинча, мамлакатларнинг ғоявий ожизлиги, ношудлиги миллий парокандаликка олиб келиб, халқни кулликка маҳрум қилишини қайта-қайта исботлаб берган. Анна шу ҳолатни олдини олишда мамлакат ичида халқнинг миллий ғояга бўлган ишонч ва эътиқоди уларни умуммиллий мақсад йўлида жипслаштиради.

Шунинг учун ҳам Президентимиз И.А.Каримов мустақилликнинг дастлабки йиллариданок, мамлакатимизда яшаётган барча ижтимоий-сиёсий қатламларни, табақаларни, миллат ва элатларни Ватан равнақи, Юрт тинчлиги-осойишталиги, халқ фаровонлиги ғояси атрофида жипслаштиришга алоҳида эътибор бериб келмоқда. Бу миллий ривожланишнинг истиқболларини кафолатлайди. Бунинг асосий омили, умумий нуқтаси – мамлакатимизда яшаётган барча фуқароларни: миллатидан, ирқидан, диний эътиқодидан, иқтисодий аҳволдан, сиёсий мавқеидан, қайси партияларга мансублигидан қатъий назар, умуммиллат манфаатларини ифодалайдиган истиқлол ғоялари уларнинг ишонч ва эътиқодидан жой олиши ҳамда шу ғоя асосида бирлаштиришдан иборат. Бу вазифани бажариш, мамлакатимизда демократик, адолатли-ҳуқуқий давлат, фуқаролик жамияти қуришнинг зарурий шарт бўлиб қолмоқда.

Миллий ғоя ва жамият мафкурасини шакллантиришнинг муҳим ички вазифаларидан бири – қурилаётган жамиятнинг муносиб ғоявий-мафкуравий заминини яратишдир. Шунга кўра, миллий тараққиётимиз жараёнига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ғояларнинг мамлакатимиз ҳудудига ўтиши ва илдиз отишига имконият бермаслик учун миллий ғояга ишонч ва эътиқод алоҳида аҳамиятга эга. Бунинг учун миллий истиқлолимизга ёт бўлган ғояларнинг юртимизга кириб келиши, Ватанга эътиқоди суст, имони, иродаси бўш кишиларнинг онгини тезроқ забт этади. Чунки, ғоявий тарбия чора-тадбирлари – ғоявий-мафкуравий “инфекция”га нисбатан иммунитетни вужудга келтириш, унинг салбий оқибатларига қарши қурашишга кўра самаралироқдир. Бунинг учун ҳар бири нисбатан мустақил, лекин бир-бири билан ўзаро боғлиқ бўлган: ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий ҳаётни миллий-маънавий негизларимизга таянган ҳолда, унга мос тарзда қурилиши муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистоннинг бозор иқтисодиёти муносабатларига ўтиш давридаги ижтимоий вазиятни таҳлил қиладиган бўлсак, бир томондан, этнографик, демографик структураси, диний эътиқодлар хилма-хиллиги унинг халқининг ҳаёт тарзи негизларининг ранг-баранглиги ягона миллий истиқлол ғоялари доирасида бирлаштиришга ҳалақит қилмаслиги лозим. Ўзини Ўзбекистон фуқароси деб билган ҳар бир инсонни умумий Ватан туйғуси, халқ фаровонлиги, эркин ва фаровон ҳаёт қуриш, миллатлараро тотувлик билан узвий боғлиқ миллий ғоя бирлаштиради. Иккинчи томондан, агар шундай эътиқод ва ишонч бўлмаса, айнан шундай ижтимоий муҳит хусусияти ғайриинсоний, ғайримиллий ғояларнинг мамлакатимизга кириб келишига, маълум маънода қулай имкониятлар яратиш ихтимолини қолдиради.

Мамлакатнинг босқичма-босқич янги жамиятга, бозор муносабатларига ўтиши, иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришлар билан боғлиқ бўлган қийинчиликлар, аҳолини, айниқса ёшларни иш билан таъминлаш муаммолари, аграр соҳадаги ислохотларда эришилаётган ютуқлар нисбатан суст кечаётганлиги, айтиш мумкинки, ёт ғояларга нисбатан кишиларнинг руҳий барқарорлигини келтириб чиқаради. Шунинг учун ҳам миллий истиқлол ғоясини кишилар онгига, ҳаёт тарзига сингдиришда иқтисодий ҳаётдаги ижобий ўзгаришларнинг салмоғини ошириш зарур.

Мамлакатимизда демократик жамият қуриш, сиёсий соҳани эркинлаштириш, унинг қонуний-ҳуқуқий асосларини ва турмушга тадбиқ этишнинг мукаммал механизмларини яратиш бир томондан, миллий истиқлол ғоясининг ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги ифодаси бўлса, иккинчи томондан шу асос – миллий ғояларни халқ ишончи ва эътиқодига айлантириш ва ҳаётга жорий этишнинг имконияти ҳисобланади. Шу боис айтиш керакки, мамлакатдаги сиёсий партиялар, турли диний конфессиялар миллий истиқлол ғояси асосида

кишиларни умумхалқ манфаатлари йўлида муштарак мақсадларга сафарбар этишлари учун имкониятлари мавжуд.

Миллий ғояни “ташувчиларнинг” эҳтиёжлари ва манфаатлари умумийлигига қарамасдан уларнинг ҳар бирига индивидуал ва дифференциал ёндашган ҳолда, уни **халқнинг ишонч ва эътиқодига айлантирилишининг ўзига хос мезонлари мавжуд:**

- Миллатнинг ўзлигини, жаҳон умсумий тарихий тараққиётига мансублигини англаши айти тарихий жараёнга қўшаётган ҳиссасини эътироф қилиниши;
- Миллатнинг ижтимоий-сиёсий, ғоявий-мафкуравий мустақиллиги ва уни мустаҳкамлаш имкониятларининг яратилиши, Ватанга садоқати;
- Жаҳон ҳамжамиятидаги мавқеини мустаҳкамланиши, ўзига хос ва мос нуфўзга эга бўлиши;
- Миллий тараққиётнинг истиқболларини белгилайдиган фаолият стратегиясини ишлаб чиқишда ва уни амалга оширишнинг тактикасини белгилашда миллий-маънавий кадриятларига ва умуминсоний маданиятнинг уйғунлигига миллий истиқлол ғоясининг негизлари сифатида қараш заруриятини ҳисобга олиш.

Умуман, инсоннинг ишонч ва эътиқоди мезони – жамият тараққиёти даражасидан келиб чиқиб, умуминсоният цивилизацияси манфаатларига мос келиши билан белгиланади. Хусусан, миллий ғояга ишонч ва эътиқод, муайян жамиятнинг мавжудлик ҳолати ҳамда ривожланиш истиқболларини англаш асосида амалий фаолиятни ташкиллаштириш, бошқаришнинг мотиви, субъектив омили тарзида намоён бўлади. “Бу масала ҳақида чуқурроқ ўйлаб кўрадиган бўлсак, шу тамойилларга таянган жамиятнинг ўзига хос ижтимоий шакл-шамойили, унинг қиёфаси, ривожланиш йўллари, устувор хусусиятлари тўғрисидаги аниқ тасаввур турли фикрлар, баҳс-мунозаралар орқалигина аён бўлишини эътироф этишимиз ва буни ўзимизга мезон қилиб олишимиз зарур”³.

Миллатнинг ижтимоий-маънавий эҳтиёжидан келиб чиққан ва манфаатларини ифодалайдиган ғояларга садоқат-ишонч эътиқод мезони ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан, миллий тараққиёт манфаатларига зид бўлган ғайриинсоний ғояларга ишонч ва эътиқоднинг умуминсоният ишончи, эътиқоди билан ҳеч қандай алоқаси йўқ. Сохта ишонч ва эътиқод билан ҳақиқий ишонч ва эътиқодни фарқлаш муҳим.

Миллий ғояни халқнинг ишончи, эътиқодига айлантириш асосларини, шартли равишда, **объектив шарт-шароитлар ва субъектив омилларга** ажратиш мумкин.

Миллий ғояни ишончи ва эътиқодига айлантиришнинг **объектив шарт-шароитлари** сифатида:

- ижтимоий-иқтисодий ҳаёт негизлари, маданий ҳаётни ривожлантириш манбалари, инсон салоҳияти, миллатнинг тарихий мероси ва унга бўлган муносабат;
- халқ яшаётган ҳудуднинг табиий-жуғрофий жойлашиши ҳамда табиий ресурслари;
- миллатнинг тарихий шаклланган менталитетига хос хусусиятлар; жамиятнинг демографик ҳолати, этник тўзилиши; халқаро ижтимоий, иқтисодий, сиёсий муносабатлардаги ўрни ва мавқеи ва бошқа шу каби шарт-шароитларни кўрсатиш мумкин.

Субъектив омиллар жумласига эса, миллий ғояни халқ ишонч ва эътиқодига айлантиришга йўналтирилган инсонлар, турли ижтимоий гуруҳлар, оила, маҳалла, миллий-маданий марказлар, сиёсий партиялар, жамоат бирлашмалари, халқнинг интеллектуал салоҳиятини юксалтиришга йўналтирилган таълим-тарбия тизимининг қонуний ҳуқуқий асослари ва дастурлари; оммавий ахборот воситалари; умуман, жамият миллий ғоясини шакллантириш ва уни халқ ишонч эътиқодига айлантиришнинг маънавий-маърифий комплекси билан боғлиқ омилларни ўз ичига олади.

Бу омилларнинг ҳар бири миллий ғояни кенг жамоатчилик онгига сингдиришда муҳим ўрин тутди. Масалан, ҳозирги замон таълим-тарбия тизимининг асосий вазифаларидан бири турли фан йўналишлари орқали ёшлар онгида миллий истиқлол ғоясини изчил

³ Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000, 489-б.

шакллантиришдан, халқнинг ишонч ва эътиқодига айлантиришдан иборат. Чунки, ҳар фандай таълим-тарбия соҳасининг марказида турувчи: инсонпарварлик, ватанпарварлик, миллатпарварлик, тинчликсеварлик ғоялари, энг аввало, Миллий истиқлол ғояси доирасида ўз мазмунини конкретлаштиради ва намоён қилади. Зеро, инсоннинг ҳар қандай эзгу ғоялари – Она-Ватанга муҳаббат, унинг мустақиллигини мустаҳкамлаш ғояларидан ташқарида ижтимоий-маънавий аҳамиятга эга бўлиши мумкин эмас.

Ёшларда миллий ғояга ишонч ва эътиқодни шакллантириш ҳамда тарбиялаш жараёнида бир ҳақиқатни ўзимиз яхши англаб олишимиз керакки, **миллий мафқурани фақат тепадан туриб яратиб ва ҳаётга жорий этиб бўлмайди**. Бунинг устига жаҳон тажрибасига назар ташласак, миллатнинг мафқураси бир эмас, балки бир неча авлоднинг умри давомида ишлаб чиқилиши ва такомилга эришувига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Шу нуқтаи назардан миллий ғоянинг муҳим вазифаларидан бири комил инсонни, баркамол шахсни тарбиялашдан иборатдир. Комил инсонни, баркамол шахсни тарбиялашнинг муҳим воситалари бўлган таълим-тарбия, фан, маданият ва маърифат, адабиёт ва санъат, дин, спорт соҳаларига, фанларнинг мазмунига Миллий истиқлол ғояларини сингдириш алоҳида аҳамиятга эга. Миллий ғояга ишонч ва эътиқодли бўлишда ёшларнинг тарихимизга, миллий қадриятларимиз, урф-одат ва анъаналаримизга, меъросимизга, тарих ҳамда она тилимизга муносабати муҳим роль ўйнайди. Бу йўналишнинг бошқа таълим-тарбия соҳалари билан умумийлиги ва фарқи, ташкилий жиҳатдан олганда, қуйидаги хусусиятларга эга:

- ёшларнинг миллий ўзлигини англаши ва хулқ-атворини шакллантирадиган ижтимоий-сиёсий, маънавий-маданий, маъмурий-ҳуқуқий, назарий-методологик асосларини интеграциялаштириш ва омилларнинг уйғун таъсирини ташкиллаштиришдан иборат.

- миллий манфаатларни, мамлакатимиз мафқуравий ҳавфсизлигини таъминлаш мақсадига йўналтириш, унинг самарадорлигини ошириш учун таълим-тарбия тизимининг барча бўғинларида ижтимоий-сиёсий фанларни ўқитишнинг ўзлуксиз, мувофиқлашган фаолияти талаб қилинади.

- таълим-тарбия тизимида ёшлар онгида Миллий истиқлол ғоясини шакллантириш ва ишонч-эътиқодига айлантиришда ижтимоий-гуманитар ва сиёсий фанларининг нисбатан мустақил таълим ҳамда тарбия жараёнида: бир томондан, интеграциялашув, иккинчи томондан эса – дифференциялашув хусусиятлари ўртасидаги узвий боғлиқликни таъминлаш тақозо этилади.

Олий таълим тизимида Миллий истиқлол ғоясини шакллантиришга йўналтирилган таълим: талабаларнинг миллий онги ва тафаккурини ривожлантиришга, шунга оид зарур назарий билимларни, амалий кўникмаларни ҳосил этишга; миллий ғоявий тарбия эса – ёшларга она-Ватанни асраб-авайлаш борасидаги маънавий масъулият ҳиссини, фуқаролик бурчини, мажбуриятини англаш соҳасида фаол ҳаётий мавқеини шакллантиришга кўмаклашади.

Ижтимоий-сиёсий фанларни ўқитиш жараёнида, таълим-тарбиянинг турли усул ва воситалари ёрдамида, талабалар онгида миллий ғояга доир тушунчалар, тасаввурлар шаклланади. Бошқача айтганда, Миллий истиқлол ғояси ёшлар ишончи ва эътиқодига айлантиришга қаратилган таълим-тарбиянинг самарадорлиги – фанларнинг шу мақсад асосида ўзаро муштараклигига боғлиқ. Яъни, турли соҳалардаги билимлар мажмуасининг Миллий истиқлол ғояси доирасида интеграциялашуви ва дифференциялашуви, муқобиллашуви ва мувофиқлашуви ёшлар билим савиясини, дунёқарашлари мазмунини белгилаб туради.

Миллий истиқлол ғояларини сингдириш – миллий ғурур, ифтихор ҳиссини ва маънавий маданиятни шакллантиришнинг пировард натижаларидан биридир. Ёш мутахассис-кадрларнинг ўқишни тугатгандан кейин жойларда миллий истиқлол ғояларини, ижтимоий-сиёсий билимларни, амалий кўникмаларни кенг халқ оммасига трансформация қилиб, ишонч-эътиқодига айлантиришида, мамлакатимиз мафқуравий ҳавфсизлигини таъминлашда “зиёли одам ўз тафаккур савияси, пок юраги, ички маданияти билан мутлақо бўлакча инсон”

ғоявий-назарий жиҳатдан билимдон, ташаббускор раҳбарлар, биринчи навбатда, давлатнинг миллий-мафкуравий ҳавфсизлик сиёсатига масъул шахслардир.

Миллий ғоянинг халқ ишончи ва эътиқодига айланиш мезонлари барча шахс, ижтимоий гуруҳлар учун умумийлиги билан ҳарактерланади ҳамда миллий истиқлолнинг Ватан равнақи, юрт тинчлиги ва халқ фаровонлигини таъминлашдан иборат бош ғоясини амалга ошириш **шахс сифатларини** қарор топтириш бўлиб, бўлар қуйидагилардан иборат:

- ватанпарварлик туйғусини шакллантириш ва уни шахс ҳаёт тарзига айлантириш;
- тинчлик учун курашнинг ҳар бир шахснинг ижтимоий-сиёсий, ҳаётий эҳтиёж мазмунига айланиши;
- эл-юрт фаровонлиги учун фидоийлик хусусиятларининг шаклланиши ва амалий фаолият асосига қўйилиши;
- миллатлараро ва динлараро бағрикенглик ҳислатларининг вужудга келиши ва амалий фаолият дастурига айланиши;
- шахсий ва ижтимоий гуруҳ манфаатлари тизимида халқ, миллат манфаатлари устуворлигини таъминлаши;
- миллий ғоянинг асосий ва таркибий қисми бўлган, тарихий қадриятларимизни сақлаш ва жамият тараққиётига мос равишда ривожлантириш, уларни халқ ишончи ва эътиқодига айлантиришининг шартлари сифатида намоён бўлади. Миллий ғояга ишонч ва эътиқод фақатгина жозибадор ва мафтункор ғояларда ифодаланмасдан, балки улар амалий фаолият дастурига айлангандагина моҳият мазмуни намоён қилади.

Миллий ғоянинг халқ ишончи ва эътиқодига айланишини уларнинг ижтимоий фаолият йўналишларига мос равишда туркумлаштириш мумкин. Яъни, биринчидан миллий ғоянинг ишонч ва эътиқодга айланиши оилавий муносабат маданиятида намоён бўлади. Хусусан, ўзбек халқи оилавий муносабатларда нисбатан барқарорлиги, болажонлиги, катталарга ҳурмат, кичикларга иззат, умуман меҳр-мурувват кўрсатишга мойил. Бу сифатларнинг кўпроқ оилада намоён бўлиши – миллатнинг менталитетини, тарихий анъаналарига содиқлигини кўрсатувчи мезонлардир. Маҳалла миллий ижтимоий феномен сифатида миллий ва умуминсоний ғояларнинг халқ ишончи-эътиқодига айланишида муҳим институтлардан бири ҳисобланади. Негаки, инсонларнинг яшаш муҳити ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маънавий муҳити барқарорлиги миллий ғояни халқ ишонч эътиқодига айлантиришда муҳим аҳамиятга эгалиги билан бошқа ижтимоий институтлардан ажралиб туради. Маҳалла, Президентимиз ибораси билан айтганда, “демократия дарсхона”си сифатида миллий ғояни халқ ишончи эътиқодига айлантиришда, бир томондан, имконият, восита ролини бажарса, иккинчи томондан, миллий истиқлол ғоясининг халқ эътиқодига, ишончига айланиш даражасини кўрсатувчи дастлабки ижтимоий макон ҳисобланади. Ана шу маконни вужудга келтиришда – “...уни шакллантириш учун ҳар қайси миллатнинг энг илғор вакиллари, керак бўлса, мутафаккирлари, халқ ва Ватан равнақи учун ҳаётини бағишлайдиган фидойи зиёлилари меҳнат қилиши лозим”⁴.

Миллий истиқлол ғоясининг халқ ишончи, эътиқодига айланишида меҳнат жамоалари, таълим-тарбия тизими ўзига хос фаолият мезони эканлигини қайд қилиш лозим. Зеро, меҳнат жамоалари ёки таълим тарбия муассасалари ходимларининг муайян фаолиятлари, эҳтиёжлари, манфаатлари умумийлиги асосида ташкил топганлигидан маълум ғояга нисбатан муносабатини мувофиқлаштириш имконияти катта. Шу билан биргаликда, бу омиллар уларни уюштириш ва сафарбар қилиш имкониятини кенгайтиради. Бошқача қилиб айтганда, миллий ғояни халқ ишончи ва эътиқодига айлантиришнинг умумий қонуният ва талаблари қуйидагилардан иборатдир:

- жамият маънавий маданиятини ривожлантиришнинг устувор мақсадларини, вазифаларини амалга ошириб, унинг истиқболларини шахс баркамоллигини таъминлайдиган миллий ва умуминсоний манфаатлар бирлиги;

⁴ Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000, 501-б.

- инсонларнинг миллатидан, ирқидан, диний эътиқодидан, иқтисодий ҳаёлидан, сиёсий партияларга мансублигидан, маданий савияси даражасидан қатъий назар, ҳуқуқи ва ижтимоий фаолият эркинликларининг устуворлиги;

- умуминсоният цивилизациясининг ахлоқий, ҳуқуқий, сиёсий, маънавий қадриятлари ва тарихий меросларига таяниши ҳамда миллий анъаналарини ривожлантириши;

- миллатнинг тарихий тараққиёт қонуниятларига, менталитет хусусиятларига мос тарзда маданий соҳани эркинлаштириш имкониятлари ва шароитларининг ўзгариши;

- мавжуд тузумнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий муносабатларида кескин зиддиятга бормаслик, ғоявий-мафкуравий муроса хусусиятлари;

- ғоявий-мафкуравий муносабатларни эркинлаштириш – жамият маънавий-маданий ҳаётининг динамик ўзгаришларини демократик тамойилларга, умуминсоний ахлоқий нормаларга мувофиқлаштириб, босқичмбосқич амалга оширадиган сиёсий куч имкониятларини ошириш жараёнларига ҳам хосдир.

Бозор иқтисодиёти муносабатларига асосланган жамиятда ғоявий-мафкуравий муносабатларни эркинлаштиришнинг муҳим демократик тамойилларидан бири фикрлар ва мафкуралар хилма-хиллигини таъминлашдир. Зеро, демократик жамият фикр, сўз, матбуот эркинлиги учун шарт-шароит ҳамда имконият яратади. Шу нуқтаи назардан, маънавий-маданий соҳани эркинлаштиришнинг демократик тамойиллари: бир томондан, инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари устуворлигини эътироф этиши; иккинчи томондан, миллатнинг тарихий шаклланган маънавий-ахлоқий меёрлари ва қадриятларига асосланиши, миллий ғояни халқ ишончи ва эътиқодига айлантириши билан умуминсоний моҳиятини намоён қилади.

Ўзбекистонда миллий ғояни халқ ишончи ва эътиқодига айлантиришнинг асосларини яратишда давлатнинг бош ислохотчилик роли қуйидаги хусусиятларда намоён бўлмоқда:

- маънавий-маданий ҳаётни, ғоявий-мафкуравий муносабатларни ташкиллаштириш, бошқариш ва назорат қилишнинг сиёсий институтлари тизимини, мукамал механизмларини, воситаларини вужудга келтириб, ўзлуксиз такомиллаштирмоқда;

- демократик конституционализмга асосланган амалдаги қонуний-ҳуқуқий асосларнинг такомиллаштирилиши, умуман, маънавий-маданий ҳаётни, хусусан, миллий ғояни ривожлантириш манфаатларига мос келиши, ислохотчилик роли самарадорлигини белгиладиган мезонлардан бири ҳисобланади;

- давлатнинг халқаро маънавий-маданий, ғоявий-мафкуравий муносабатларни эркинлаштириш сиёсати миллий манфаатларга ва умуминсоний демократик тамойилларга мос келмоқда;

- ғоявий-мафкуравий муносабатларни эркинлаштириш миллий давлатчиликнинг мавжудлиги ва демократик ривожланишини таъминладиган омилига айланиб, сиёсий фаолиятга асос бўлмоқда.

Миллий ғоя ва миллий ўз-ўзини англаш. Мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб миллий ўзликни тиклашга асосий эътибор қаратилди. Президентимиз И.А.Каримовнинг таъкидлашича, “ўзлугимизни англаш анча мураккаб шарт-шароитларда эски империя тузumi барбод бўлган ва янги ижтимоий муносабатлар қарор топаётган бир шароитда юз берди”¹. Аини шу даврда шаклланган ғоявий бўшлиқ бу жараёнларнинг бир текисда амал қилишига, халқимизнинг ўз-ўзини англашига бўлган эҳтиёжни янада долзарб қилиб қўйди. Миллий истиқлол ғояси эса миллий ўзликни англашнинг назарий-методологик йўллари асослаб берди.

Маълумки, миллий ўзликни англаш ҳар бир миллат(элат)нинг ўзини ҳақиқий мавжуд субъект, муайян моддий ва маънавий бойликларни ифодаловчи эканлигини, ягона тил, урф-одатлар, анъаналар, қадриятлар ва давлатга мансублигини, манфаатлар ҳамда эҳтиёжлар

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон XX1 аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. -Т.: Ўзбекистон, 1997. 138-б.

умумийлигини тушуниб етишни назарда тутди.(Фалсафа. Қомусий луғат-Т.: Шарқ,2004,271-б)

Дарҳақиқат,миллий ўз-ўзини англаш миллат шаклланишининг нисбий юқори босқичининг мезони ҳисобланади.Миллат ўзига хос бўлган урф-одатлар,анъаналар,қадриятларни шакллантириши ва ягона давлат асосида бирлашиши мумкин. Аммо унинг миллат сифатида ўз-ўзини англаши янада мураккаброқ жараён ҳисбланади. Чунки миллатнинг аксарият кўпчилигида ягона моддий ва маънавий бойликларга эгалик ҳиссиётининг шаклланиши,умуммиллий манфаатларни жўзбий манфаатлардан устувор қўя билиш ҳисси жуда секинлик билан намоён бўлади.

Миллий ўзликни англаш миллий онгдан фарқ қилади.Миллий онг ҳар бир миллатнинг ягона тили,урф-одатлари,анъаналари,қадриятлари ва маънави-ятинингпастдан юқорига,олийликдан мураккаблик томон ривожланиб бори-шининг муҳим мезони ҳисобланади.Ўз навбатида,миллий онгнинг ривожланиб бориши миллатни ўз-ўзини англаш даражасига кўтаради. Миллий онг миллатнинг ўзига хослиги ривожланиб бориши бўлса, миллий ўз-ўзини англаш-миллий манфаатларни ҳимоя қилишда ва ривожлантиришда ҳаракатга келувчи ички-маънавий-руҳий салоҳиятдир.

Миллий ўз-ўзини англаш ҳисси реал моддий куч сифатида,миллат шаъни,қадр-қиммати,обрў-эътибори,ор-номуси паймол этилганда,ёки миллатнинг моддий ва маънавий манфаатларига зўровонлик ҳаракатлари содир этилганда намоён бўлади. Шаъни,қадр-қиммати,ор-номуси,обрў-эътибори,нуфўзи ва манфаатлари паймол этилган миллат вакиллари,қайси лавозимда хизмат қилиши,бой ёки камбағал бўлишидан қатъи назар, ягона умуммиллий куч бўлиб бирлашади ва ўзлигини ҳимоя қилади.

Шундай қилиб,миллий ўз-ўзини англаш миллатнинг моддий ва маънавий манфаатларини ҳимоя қилувчи ва ривожлантирувчи омил ҳисобланади. Бундан ташқари,у фақат миллий манфаатларни ҳимоя вилиш билан чекланмайди, балки миллатни ҳаққатга келтиради ва бирлаштириб туради.У ҳар қандай миллат учун етакчи белги ҳисобланади.У ўзининг яратувчилик салоҳияти билан миллатнинг асосий белгилари тизимида етакчи ўринни эгаллайди.

Миллий ўз-ўзини англаш миллатнинг абадийлигини таъминлайдиган энг муҳим омилдир.Бу салоҳият унинг ўзига хослигини ва манфаатларини ҳимоя қилиб туради.

Ўзбек миллати тараққиётида миллий ўз-ўзлигини англаш жараёни чор империяси ўлкамизни босиб олгандан сшнг ўз мустақиллигимиз учун курашларда,шўро даврида ўзлигимизни сақлаб қолиш учун ҳаракатларимизда намоён бўлди.

Мустақиллик қўлга киртилгач, миллий ўзлигимизни англаш икки йўналишда, биринчидан,собиқ шўролар даврида тапталган урф-одатларимизни,қадр-қимматимизни,қадриятларимизни тиклаш ва маънавий меросимизни ўзлаштириш, иккинчидан,адолат ва демократия ва ҳуқуқ устуворлигига асосланган жамият қуриш билан боғлиқ ислоҳотларни ўтказиш,юзага келган муаммоларни ҳал қилишдаги умуммиллий ҳаракатларимизда намоён бўлмоқда.

Миллий ўз-ўзини англаш у ёки бу миллатнинг ўзга миллатлардан ажралиб кетишига олиб келмайди,балки уларнинг ҳамкорликлари мустаҳкамланиб боришига хизмат қилади. Хон-амрликлар даври ва мустамлакачилик йиллари ўзбекларда миллий ўз-ўзини англашга моҳиятан зид эди.Шўро тузуми мллатимизда кўтаринкилик руҳида шакллана бошлаган бу олижаноб ҳиссиётнинг ва омилнинг намоён бўлиб,мустаҳкамланишга йўл қўймади,уни “совет халқи” деган тушунчага сингдиришга интилди. Афсуски, бу борадаги тарғибот ва ташвиқот миямизни заҳарлади,миллий онгимизга путур етказди,миллий ғурурнинг намоён бўлишини миллатчилик деб қоралади. Бу сарқитлардан қутулиш-ўзбек миллати ўз-ўзини чуқур англашининг зарурий шартидир.

Шунинг учун мустақиллик шароитида ўзбек халқининг ўз-ўзини англашини ривожлантириш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Ўзбек миллатида ўз-ўзини англаш ҳиссини мустаҳкамлаш ва ривожлантириш ҳозирги куннинг энг долзарб масалаларидан биридир.И.А.Каримов таъкидлаганидек, «мамлакатимизни ислоҳ эти шва янгилашга

қаратилган дастурий вазифаларни бажаришда биз миллий қадриятларимиз, урф-одат ва анъаналаримизни сақлашга, халқимизнинг асрлар давомида шаклланган менталитетига ҳурмат билан муносабатда бўлишга катта эътибор қаратдик” (Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли // Халқ сўзи, 2007, 31 август).

Миллий истиқлол ғоясининг асосий мақсади ҳам халқимизда ўз-ўзини англашни шакллантириш ва ривожлантириш ҳамда жаҳон ҳамжамиятидаги ўз ўрнини белгилаб олишга, миллий тараққиётимизни таъминлашга хизмат қилади. Миллий истиқлол ғоясининг миллий хусусиятлари ва умумбашарий тамойиллари уйғун ҳолда бутунлай бу вазифани амалга оширишга қаратилгандир.

Миллий ғоя ва миллий маънавий қадриятлар. Миллий ғоя ва миллий қадриятлар ўзаро узвий боғланган бўлиб, «маънавият» ва «қадрият» тушунчалари уйғунлигида ўз ифодасини топган ҳодисаларни ўз ичига олади. Қадрият дейилганда воқеликдаги муайян ҳодисаларнинг умуминсоний, ижтимоий-ахлоқий, маданий-маънавий аҳамиятини кўрсатиш учун қўлланиладиган фалсафий-социологик ва аксиологик тушунча назарда тутилади. Демак, «қадрият» тушунчаси кенг маънога эга бўлиб, унинг таркибида маънавий қадриятлар муҳим ўрин тутadi. Миллий маънавий қадриятларни муайян миллат вакиллари учун зарур ва аҳамиятли, азиз ва ардоқли бўлган, уларнинг манфаат ва мақсадларига хизмат қилadиган маънавий бойликлар, амаллар ва тамойиллар, ғоя ва меъёрлар ташкил этади.

Миллат ва элатларнинг ўзига хос тарихий мероси, санъати ва адабиёти билан бир қаторда уларнинг урф-одатлари, маросимлари, маданий муносабат ва ахлоқий фазилатлари маънавий қадриятлар негизини ташкил этади. Шу маънода миллий маънавий қадриятлар-ижобий ахлоқий сифатларни ривожлантириш давлат ва миллат тараққиётига салбий таъсир кўрсатадиган иллатларни бартараф этишнинг муҳим омили ҳисобланади.

Миллий ғоя ва маънавий қадриятлар орасида узвий алоқадорлик, ўзаро таъсир мавжуд бўлиб, бу жараён қуйидагиларда намоён бўлади:

- кенг маънода миллий ғоянинг ўзи ҳам маънавий қадриятларнинг ўзига хос кўринишидир;

- миллий қадриятлар миллий ғоя учун маънавий негиз, манбадир;

- миллий ғоя қадриятларни бойитиш, уларни янада юксалтириш ва одамлар онги ҳамда қалбига сингдиришнинг омили;

- миллий ғоя халқнинг туб манфаатлари нуқтаи назардан айна маънавий қадриятларга баҳо беради, уларни эътироф ёки инкор этишнинг мезони ҳисобланади.

Маънавиёт, миллий қадриятлар ва истиқлол ғоялари алоҳида шахс ҳаётида ҳам, турли гуруҳ ва қатламлар фаолиятида ҳам, умуман инсоният тараққиётида катта аҳамиятга эгадир. Миллий ўзликни англаш айна маънавий қадриятларни ўзлаштириш, ўз халқи тарихини, келажагини аниқ тасаввур этиш билан боғлангандир.

Миллий маънавий мерос ва қадриятлар қуйидаги таркибий қисмлардан ташкил топган:

- тарихий мерос ва тарихий хотира;

- маданий ёдгорликлар, қадимий қўлёзмалар;

- илм-фан ютуқлари, фалсафий фикр дурдоналари;

- санъат ва адабиёт;

- ахлоқий фазилатлар;

- диний қадриятлар;

- урф-одат, анъана ва маросимлар;

- маърифат, таълим - тарбия ва ҳоказо.

Миллий қадриятлар миллий ғоянинг маънавий негизини ташкил этади. Миллий табиатимизга хос бўлган барча фазилатлар (жамоатчилик, оила, маҳаллагат, ота-онага ҳурмат, аёл зотига эҳтиром, она тилига меҳр-муҳаббат, ҳалоллик ва ҳоказолар) қадриятларимиздан мустаҳкам ўрин олгандир.

Бошқа томондан миллий ғояни бойитишда миллий маънавий қадриятлар алоҳида ўрин тутати. Миллий қадриятларга ҳурматсизлик, уни инкор этиш миллий ғоямизга мутлақ зиддир.

Шундай қилиб асрлар давомида авлоддан-авлодга ўтиб келган маънавий қадриятлар миллий ғояга маънавий замин бўлиб хизмат қилганидек, миллий ғоя ҳам унинг софлиги ва барқарорлигини сақлаб қолишда, ривожлантиришда муҳим роль ўйнайди.

Миллий ғоянинг умумбашарий тамойиллари. Авваламбор, тамойил (принцип) деган тушунчанинг маъносини аниқлаб олайлик. Тамойил деганда бирор бир таълимот, дунёқараш ёки фаолиятнинг қатъий амал қиладиган қоидалари ва меъёрларини англатувчи тушунча кўзда тутилади.

Миллий истиқлол ғоясининг маъно-мазмуни ва унинг миллат миллат ҳаётидаги ўрнини мукамал тушуниш учун энг аввало унга замин бўлиб хизмат қилган назарий ва амалий асосларни аниқлаб олиш зарур. Шу нуқтаи назардан, олдинги маърузаларимизда алоҳида таъкидлаб ўтилгани миллий истиқлол ғоясининг тарихий, фалсафий илдизлари унинг тамойиллари билан узвий бирликни ташкил этади, бунда умуминсоний тамойиллар устуворлик қилади. Демак, унинг асосий тамойилларидан бирини ватанпарварлик ташкил этади. Бунинг маъноси шуки, мустақиллик туфайли инсонпарвар ва демократик жамият барпо этиш имконияти юзага келди, бу имкониятни воқеликка айлантиришда икки муҳим масалани ҳал этиш зарурияти туғилди: биринчиси, одамлар онги ва тафаккурини мафкура якка ҳокимлигидан озод қилиш, бунинг учун ватанпарварлик тамойили инсон ва жамият манфаатлари билан уйғунлашмоғи зарур. Иккинчиси- инсонпарварлик тамойилида умумбашарий жиҳатлар билан бир қаторда миллат тафаккури, руҳияти ва фикрлаш тарзи, қарашлар хилма-хиллиги ўзаро уйғунлашмоғи лозим.

Миллат тақдири билан узвий боғланган ғоялар энг аввало миллий заминда юзага келади, унга таянмаган ғоялар эса миллат манфаатларидан ташқарида қолади. Бу жараёнда икки муҳим қонуният кўзга ташланади: биринчиси- миллатнинг ўзига хос хусусиятлари ва менталитетига билан боғлиқ ҳолда намоён бўлади. Иккинчиси- миллий тараққиётда ворислик амал қилади. Бунинг маъноси шуки, барча жараёнлар ўз-ўзича эмас, балки олдинги тараққиёт натижаларига суянади. Шунинг учун Президентимиз И.А.Каримов истиқлг эришгандан кейинги тараққиётимиз истиқболи ҳақида гапирганда, унинг негизини қуйидагилар билан боғлаб тушунтирган эди:

- умуминсоний қадриятларга содиқлик;
- маънавий меросни мустаҳкамлаш ва ривожлантириш;
- инсоннинг ўз имкониятларини эркин намоён қилиши;
- ватанпарварлик. (Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1 том.-Т.: Ўзбекистон, 1996, 76-б).

Англашиладики, уларда миллий ғоянинг тамойиллари умуминсоний қадриятлар билан ўзаро уйғунликни ташкил этади.

Миллий ғоянинг ўзига хос тамойиллари миллий ривожланишнинг долзарб вазифаларини амалга оширишни назарда тутати. Улар асосан қуйидагилардан иборатдир:

- миллий онг, миллий тафаккур, миллий ўзликни шакллантиради;
- миллатни бирлаштиради;
- миллий манфаатларга хизмат қилади;
- илғор миллий урф-одатлар, анъаналар ва қадриятлар мустаҳкамлайди ва ривожлантиради;
- миллий ғурур, ифтихор ва масъулиятни шакллантиради, мустаҳкамлайди;
- ягона Ватан руҳиятини шакллантиради;
- ватанпарварлик, миллатпарварлик, халқпарварлик, умуминсонийликни шакллантиради;
- комил инсон ғоясини ўзида акс эттиради;
- бошқа миллатларга нисбатан ҳурмат ва эҳтиромни тарбиялайди;

-миллий хавфсизликни мустаҳкамлашга хизмат қилади ва ҳоказо.

Миллий ғоя миллатнинг манфаатлари ва эҳтиёжларини умуминсоний тамойилларни ўзида уйғун акс эттириш билан характерланади. Бу тамойиллар қуйидагилардан иборат:

- адолат, тенглик, тинчлик, бунёдкорлик, демократик ғояларни ифода этиш;
- жаҳон цивилизацияси ютуқларини асраш, ривжлантиришда маънавий-руҳий омил бўлиш;
- жаҳон халқлари бирлигини вужудга келтиришга хизмат қилиш;
- диний бағри кенгликка амал қилиш;
- инсон ҳақ-ҳуқуқлари, шахс эркинлиги ва хур фикрликни ҳимоя қилиш;
- қонун устуворлиги, миллатлараро ҳамжиҳатлик, сиёсий барқарорликни вужудга келтириш;
- ҳар бир миллатнинг урф-одатлари, қадриятларини ҳурмат қилиш, уларни ўзлаштириш;
- вайронкор ғояларга қарши марърифий йўл билан қураш олиб бориш;
- миллий маҳдудлик, арессив миллатчилик ва шовинизмдан холи бўлиш;
- халқаро беқарорликни вужудга келтиришга востачилик қилмаслиги;

Мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Миллий ғоянинг халқ ишонч ва эътиқодига айланишининг ўзига хос мезонларига нималар қиради?
2. Миллий ғояни халқнинг ишончи, эътиқодига айлантириш асосларини, шартли равишда, объектив шарт-шароитлар ва субъектив омилларига нималар қиради?
3. Миллий ғоя ва миллий ўз-ўзини англаш ўртасидаги алоқадорликни тушунтириб беринг.
4. Миллий ғоя билан миллий маънавий қадриятларнинг ўзаро алоқадорлигини тавсифланг
5. Миллий ғоянинг умумбашарий тамойиллари нимани акс эттиради?
6. Миллий ғояда миллат манфаат ва эҳтиёжларининг умуминсоний тамойиллар билан уйғун ҳолда акс этиши қандай тушунасиз?

АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент, Ўзбекистон, 2008.

“Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таълим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимига жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.

Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август

Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-т.- Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. 4-т.—Тошкент: Ўзбекистон. 1996. 4 т.

Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш-давр талаби. 5-т –Тошкент: Ўзбекистон. 1997

Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. 6-т.-Тошкент: Ўзбекистон. 1998.

Каримов И.А. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурамыз. 7-т. Тошкент: Ўзбекистон. 1999.

Каримов И.А. Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт- пировард мақсади-миз. 8-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2000..

Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-т.-Тошкент: Ўзбекистон. 2001.

Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун қурашимиз керак. 10-т. Тош-кент: Ўзбекистон. 2003.

- Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тараққийёт ва маорифий дунё билан ҳамкорлик йўли. 11-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 2003.
- Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.
- Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. –Тошкент: Ўзбекистон, 2005.
- Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.
- Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари.-Тошкент: Ўзбекистон, 2009.
- Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма)- Тошкент, 2000
- Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). -Тошкент, 2006
- Фалсафа асослари. -Тошкент, Ўзбекистон, 2005

5-мавзу.

МУСТАҚИЛЛИК ВА МАФКУРАВИЙ ЖАРАЁНЛАР

1. Миллий мустақиллик жараёни ва мафкуравий жараёнлар
2. Ғоявий бўшлиқни тўлдириш зарурияти
3. Миллий истиқлол ғояси шаклланишининг объектив зарурияти
4. Миллий истиқлол ғоясининг моҳияти ва асосий тамойиллари

Таянч иборлар:

Мафкура, мафкуравий жараён, мафкуравий иммунитет, мафкуравий бўшлиқ, эътиқод, ваҳҳобийлик, ҳизбут-таҳрир, мафкуравий полигон, миллий мафкуранинг миллий ва умуминсоний хусусиятлари

Миллий мустақилликни мустаҳкамлаш, эртанги фаровон ҳаётимизни таъминлаш бири-бири билан боғланган масалаларни босқичма-босқич ҳал қилишни талаб қилади. Мустақиллик жараёни бу вазифаларни ҳал қилиш, доимий тарзда ғоявий тарбия ишларни олиб боришни, ёш авлод мафкуравий иммунитетини шакллантириб туришни заруратга айлантиради. Бу эса комил инсонларни вояга етказиш учун шароит яратади.

Мамлакатимиз мустақилликни қўлга киритгач, ихтимойий сиёсий ҳаётимизда туб ўзгаришлар юз берди, халқимиз табиати ва дунёқарашига ёт бўлган мустақиллик мафкураси барҳам топди. Президент И.А. Каримов таъкидлаганидек, ўз умрини ўтаб бўлган эски мафкура ўрнида янги ижтимоий муносабатлар, халқнинг асл мақсад-муддаоларини ифода этувчи илғор ва бунёдкор мафкура шаклланмас экан, жамиятда ғоявий вакуум-бўшлиқ юзага келади. Бундай бўшлиқ илғор-ор, жамият тараққиёти учун зарур ғоялар билан тўлдирилма-са, уни халқ ҳаёти учун ёт ва бегона бўлган мафкуравий таҳ-сирлар эгаллаб олиши мумкин.

Буни жуда яхши англаган юртбошимиз мустақилликнинг биринчи кунлариданоқ бу борада зарур чора-тадбирлар иш-лаб чиқишга катта эътибор берди. Шу боис эски мафкурадан воз кечиш натижасида пайдо бўлган бўшлиқни янги — миллий истиқлол ғояси тушунча ва тамойиллари билан тўлдириш ва шу тариқа зарарли ғоявий тажаввузларнинг олдини олишга киришилди.

Лекин, ижтимоий онг ва тафаккурнинг тезда ўзгариши, янгича дунёқарашнинг шаклланиши осонликча рўй бермайди. Айниқса, бу ҳали етарли ҳаётий тажрибага эга бўлмаган, соддадил, ишонувчан, ғўр ёшлар тарбиясида яққол кўзга ташланади. Мустақилликнинг дастлабки йилларида турли йўналишдаги мафкуравий таҳдидлар айрим одамларнинг қалбини эгаллаб, ўз миллий қадриятларимиз ва умумбашарий цивилизация ютуқларидан маҳрум этиш, юртимиз аҳолиси тафаккурини ўзига бўйсундиришга ҳаракат қилган эди.

Шундай бало-казолардан ҳимояланиш учун тажаввузкор ғояларга қарши иммунитет ҳосил қилиш, кишиларимизни жамият тараққиёти қонуниятларини тўлиқ акс эттирадиган соғлом, инсонпарвар мафкура билан қуроллантириш зарур эди. Зеро, ҳар қандай жамият ўз ривожланиш йўли, ўзига хос ғоявий асос ва мафкуравий тамойилларга эга бўлиши лозим. Айниқса, бу ўта мураккаб ва қалтис тарихий шароитда халқимизнинг тарихий ютуғи - Ўзбекистон мустақиллигини кўз қорачиғидек асраш, пировард мақсадлар йўлида одамларни сафарбар қилиш, уюштириш, жипслаштириш учун ана шундай соғлом мафкура ниҳоятда зарур.

Инсоният тарихи шундан далолат берадики, муайян жамият тараққиёт жараёнида бир босқичдан иккинчи босқичга ўтишида турмушнинг барча соҳалари, хусусан, иқтисодиёт, ижтимоиёт ва сиёсатда бўлгани каби, ғоявий-мафкуравий соҳада ҳам муайян муаммоларни ҳал қилиш зарурати пайдо бўлади. Чунки ўзига хос янги давр, шароит, вазият анъанага айланиб қолган ғоялар, қарашлар, муносабатларни ўзгартирмасдан, маълум мафкурага асосланмасдан, янги мақсадлар сари қадам ташлай олмайди. Бу эса янги ғоя, қараш, муносабат, мафкурани ишлаб чиқишни талаб этади.

Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов таъкидлагани каби: **«Ўзининг ҳаётини, олдига қўйган мақсадларини аниқ тасаввур қила оладиган, ўз келажаги ҳақида қайғурадиган миллат ҳеч бир даврда миллий ғоя ва миллий мафкурасиз яшамаган ва яшай олмайди. Мафкура бўлмаса ҳар қайси давлат ва жамият, қолаверса, ҳар қайси инсон ўз йўлини йўқотиши муқаррар».**

Мустабидлик мафкурасининг таназзули. Ғоявий, мафкуравий бўшлиқ бир кунда ва бирданига пайдо бўлмайди. Бунда муайян жараёнлар рўй бериши лозим. Яъни эски ғоя ва мафкура таназзулга юз тутиши, умрини ўтаб ўтмишга айланади. Масалан, собиқ иттифок мафкураси ана шундай ҳолга тушган эди. Унинг асосий ғоялари собиқ шўролар ҳокимияти раҳбарлигида зўрлик билан амалга оширилди. Натижада бу мафкура якка ҳукмрон бўлиб қолган эди. У XX асрнинг 80-йилларида таназзулга юз тутди. 1991йилда собиқ Иттифок тарқалиб кетиши билан ўзил-кесил инқирозга учради. Бунинг сабаблари нималардан иборат эди?

Биринчидан, у ўзини инсоният тафаккури эришган энг юксак чўққи, мутлақ ҳақиқат ифодаси деб ҳисоблаб, бошқа мафкураларни тан олмас, улар бизнинг душманимиз, деган ақида асосланарди.

Иккинчидан, бу мафкура зўравонликка асосланган бўлиб, «мажбур қиламиз» қабiliда иш тутар, унинг ғоялари ҳамма жойда, ҳамма вақт ҳеч истисно ва тўхтовсиз тарғиб қилинар, халқнинг эркин яшаши ва фикр юритишига йўл қўйилмас эди. Кимки бунга қарши чиқса, шафқатсиз жазоланар, бутун давлат механизми ана шу жазони турли шаклларда амалга оширарди.

Учинчидан, бу мафкура номигагина ижтимоий гуруҳлар мафкураси эди. Аслида собиқ Иттифок даврида зиёлилар, деҳқонлар, хизматчилар, қолаверса, «йўлбошчи синф» бўлган ишчиларнинг орасида ҳам бу мафкурадан норози бўлганлар бор эди. Лекин уларнинг овози чиқмас эди.

Тўртинчидан, бу мафкура ҳеч кимга виждон эркинлиги, ўз фикрини очиқ баён этиш, жумладан, хориж фуқаролари билан ҳолисона мулоқотда бўлишга ҳам йўл қўймас эди. Борди-ю кимдир шунга журъат этса, «халқ душмани», «буржуазия малайи»га айланар эди.

Бешинчидан, у миллийликдан бутунлай холи эди. Унда мавҳум байналмилаллик зўр бериб қўйланарди. Кимки миллий кадриятлар тўғрисида гап очса, дарҳол «миллатчи»га чиқариб қўйиларди. Миллий тафаккурга эга бўлган шахс, мутахассис, зиёли, олим ва бошқалар «қолоқ», «шубҳали киши» ҳисобланарди.

Олтинчидан, унда миллий тарих, хусусан, Ўзбекистон тарихи, унинг ўтмиш мероси мутлақо тан олинмас эди. Нар и борса, улар кўпинча умумий тарзда қайд этиларди, ҳолос.

Еттинчидан, халқларнинг дини, диний мероси, диний кадриятларига нисбатан мутлақо нотўғри муносабат ўрнатилган эди. Жумладан, халқимизнинг улуғ сиймолари Имом Бухорий, Имом Термизий, Аҳмад Яссавий, Нажмиддин Кубро, Баҳоуддин Нақшбанд,

Маҳмуд Замахшарий, Имом Мотуридий, Сўфи Оллоёр каби алломаларнинг бой илмий меросини ўрганиш, улардан фойдаланиш тақиқланган эди.

Бўларнинг барчаси большевистик-коммунистик мафкуранинг тараққиёт талабларига мутлақо зид эканини яққол намоён этди. Шу боис у янги замонавий талабларга дош беролмай, ўз давлати билан бирга тарихга айланди.

Собиқ мустабид тузум ўрнида янги мустақил давлатлар шаклланди. Ҳукмрон мафкура барҳам топгач, унинг ҳудудида маълум муддат ғоявий-мафкуравий бўшлиқ (вакуум) ҳолати вужудга келди.

Хўш, аслида ғоявий бўшлиқ нима? Ғоявий бўшлиқ эски тузумдан янги тузумга ўтиш жараёнида олдин ҳукмронлик қилиб келган мафкура ўтмишга айлангач, тараққиёт талабларига мос равишда унинг ўрнини босадиган илғор ғоявий тизимнинг ҳали шаклланмаган ҳолатидир. Бундай шароитда турли мафкуралар ушбу ҳудудга ўз ттаъсир доирасини ўтказишга уринади.

1990 йилларнинг бошларида бундай мафкуравий бўшлиқ Ўзбекистон ҳудудида ҳам намоён бўлди. Унинг ўзига хос хусусиятлари қуйидагилардан иборат эди:

Биринчидан, ҳукмрон, яккахоким болғшевистик - коммунистик мафкура батамом таназзулга юз тутди ва унинг ўрни бўшаб қолди.

Иккинчидан, Ўзбекистон мустақил давлат сифатида қарор топган бўлса-да, унинг мафкураси ҳали тўла-тўқис шаклланмаган ва барча фуқаролар онгига сингиб улгурмаган эди. Тўғри, мустақиллик мафкураси ғоялари мамлакатимиз фуқароларининг маълум қисми онги, дунёқарашида ўз ўрнига эга бўлса-да, Президентимиз Ислом Каримов асарларида исботланган бўлса-да, аммо у ҳали тўла ҳолда барчанинг мустақил дунёқарашига, мустаҳкам эътиқодига айлана олмаган эди.

Учинчидан, ғоявий бўшлиқ пайдо бўлган жойда муқаррар тарзда бошқа ёт ва бегона мафкуралар хуружи бошланади. Ўтиш даврида, янгича қарашлар мустаҳкам эътиқодга айланиб улгурмаган пайтда ташқи мафкуравий таъсирларнинг яхши ёки ёмон, фойдали ёки зарарли эканини ҳамма ҳам фарқлай ололмайди. Ўзбекистондаги мафкура майдонига бегона, халқимизнинг орзу-интилишларига мутлақ ёт ғояларнинг ҳужуми ана шу билан ҳам изоҳланади.

Тўртинчидан, мустақил мамлакатимиз тинч-осойишта яшаётган бир пайтда Афғонистон ва бошқа яқин ҳудудлардаги беқарор вазиятдан фойдаланиб, уларнинг ҳудудига ин қуриб олган баъзи бир экстремистик кучлар, террорчи тўдалар ўз жинояткорона мақсадларини амалга оширишга, Марказий Осиё минтақасини мафкуравий қурашлар майдонига айлантиришга урина бошлаган эди.

Бу жиноий гуруҳлар ўзларининг ёвуз мақсадларини турли исломий, мафкуравий ғоялар билан ниқоблашга ҳаракат қилдилар. Ана шу сохта ғояларни тарқатиб, ёшларни йўлдан оздиришга интилдилар. Айниқса 80-йилларнинг иккинчи ярмидан дин ниқобидаги зарарли, халқимизнинг иймон-эътиқодига тўғри келмайдиган қарашларни, ваҳҳобийлик, ҳизбут-тахрир каби ҳаракатларнинг ттаъсирини ёйишга киришдилар. Бу ҳара-катлар 90-йилларнинг бошига келиб янада кучайди. Мамлакатимиз аҳолисининг тинчлиги ва осойишталигига «ваҳҳобийлик», «ҳизбут-тахрир», «акромийлик», «адолат уюшмаси», «ислом лашкарлари», «тавба» каби турли зарарли ғояларга асосланган кучлар ва ҳаракатлар таҳдид сола бошлади.

Масалан, ваҳҳобийлик ғояларини қисқа таҳлил қилайлик. Мамлакатимиздаги ғоявий майдонга ўрнашиб олишга ҳаракат қилган ваҳҳобийлик диний ниқобдаги зарарли оқим бўлиб, унга XVIII асрнинг 40-йилларида Арабистон ярим оролида Муҳаммад ибн Абдул-Ваҳҳоб (1703—1792 йилларда яшаган) томонидан асос солинган. Бу таълимот IX асрда вужудга келган ҳанбалийлик мазҳабининг асосчиси Аҳмад Абу Абдуллоҳ аш-Шайбоний (780—855 йилларда яшаган) таълимотининг айрим тажаввузкор жиҳатларини, XIV асрдаги суриялик илоҳиётчи Таймийянинг баъзи қарашларини ўз фаолияти учун асос қилиб олган.

Ваҳҳобийлик ислом ғояларига сиёсий тус бериб, дин номидан иш юритиб, гўёки исломни пайғамбар давридаги «асл ҳолатига қайтариш», яъни уни тозалаш, барча мусулмонларни исломнинг яшил байроғи остида бирлаштириш каби ғояларни илгари суради.

Ваҳҳобийлик мустақилликнинг илк йилларидаги ғоявий бўшлиқдан усталлик билан фойдаланишга интилди. Шунинг учун баъзи кишиларни араб мамлакатларида саёхатда, хизмат сафарида, ўқишда бўлган вақтларида ўз таъсирига туширишга ҳаракат қилди. Шундан сўнг, дастлаб жойлардаги масжидларнинг имом-хатиблиги учун, кейинроқ эса мамлакат диний идорасининг нуфўзли лавозимлари учун курашди, ислом сиёсий партиясини тўзишга ҳаракат қилди. Аста-секин Ўзбекистонни ислом республикаси деб эълон қилиш, минтақада халифаликни тиклаш режасини амалга оширмоқчи бўлдилар. Улар ўтган йилларда қонли жиноятлар, тартибсизликлар содир этдилар.

Ҳизбут-таҳрир ҳам собиқ мафкура таназзулга юз тута бошлаган даврлардан бошлаб, ғоявий бўшлиқ шароитида муайян кишилар онги, дунёқарашига таъсир ўтказа бошлади. Унга ислом сиёсий партияси сифатида 1950—1953 йилларда Ливанда Такийюддин Набҳоний асос солган. Ҳозирги вақтда бу ҳаракатга Абдулқадим Заллум деган киши раҳнамолик қилмоқда. Жами 30 дан зиёд ислом мамлакатада норасмий фаолият юритаётган бу партиянинг асосий мақсади - халифаликни тиклаш, бугунги дунёвий давлатчилик асосларини йўқ қилиш, демократия принципларини рад этиш, қонун устуворлиги ўрнига шариат ақидаларини жорий этиш, сайлов тизимини инкор қилишдан иборат.

Ҳизбут-таҳрир ҳам 90-йилларнинг бошларида Ўзбекистонда гўё ғоявий бўшлиқни тўлдириш учун ҳаракат бошлади. Мақсад - бизнинг минтақамизда ўзининг сиёсий, ғоявий, мафкуравий жихатдан ўзоқни кўзловчи мақсадларига эришиш, таъсир доирасини кенгайтириш, одамларнинг қалби ва онгини забт этиш эди. Ҳизбут-таҳрирчилар ғоявий бўшлиқ шароитида аҳолининг маълум қисми, аввало, ҳали дунёқараши тўла шаклланмаган, содда ёшларга ислом дини, унинг ибодат амаллари, Қуръони Каримни ўргатиш, турли диний манбалардан сабоқ бериш баҳонасида ўз таъсирини ўтказишга интилади. Улар одатда 3—4 кун исломни ўргатиб, кейин асл мақсадга ўтади. Ҳизбут-таҳрирчилар «Ислом низоми», «Исломда бошқарув низоми», «Исломда иқтисодиёт низоми», «Ҳизбий уюшма», «Ҳизбут-таҳрир тушунчалари», «Исломий давлат», «Исломий шахсият», «Ҳизбут-таҳрирнинг сиёсий қарашлари», «Дастур муқаддимаси», «Халифалик», «Халифалик қандай тугатилди?», «Уқубатлар низоми», «Зийраклик суръати», «Исломий фикр», «Демократия - куфр низоми», «Халифалик давлатида мол-мулклар», «Сабр», «Иззат ва шараф сари» каби ўқув дастурлари, китоб ва рисоалари, «Ал-Ваҳй», «Онғ» журнали, кўплаб варақалари орқали халифачилик ғоясини ёшлар онгига сингдиришга ҳаракат қилади.

Ҳизбут-таҳрирчилар кўпроқ диний таълим олган ёшларни ўз йўлига оғдиришга ҳаракат қилди. Кейин эса уларнинг сафини ёшларнинг бошқа гуруҳларига мансуб вакиллари билан тўлдиришга интилди. Ниҳоят, вақти келиб, уларни исломий билимларгагина эмас, террорчилик ҳаракатлари учун ҳам тайёрлай бошлади. Бундай зарарли ғоя, мафкура ва қарашлар билан қуролланган ёшлар Афғонистон ва Покистон ҳудудида, кўшни давлатларнинг баъзи туманларида дунёвий давлатнинг ашаддий душмани сифатида тайёрланди. Уларнинг кучи билан турли кўпоровчилик ишлари, жанг-жадаллар режалаштирилди. Натижада 1999 йил 16 феввалидаги портлашлар, 2000 йилда эса Бўстонлик, Сариосиё, Ўзуннинг тоғли ҳудудларидаги қуролли хуружлар содир этилди. Бундай ёвуз ҳаракатлар ён кўшнимиз Афғонистон ҳудудидан паноҳ топган вайронкор кучлар, бошқа ўзоқ-яқин мамлакатлардаги экстремистик гуруҳлар, Усама Бен Ладенга ўхшаган ашаддий террорчиларнинг молиявий ва ғоявий қўллаб-қувватлаши ҳамда раҳнамолигида амалга оширилди.

Улар ўз ниятларини амалга оширишда «дўстлик», «диндошлик», «миллатдошлик» тушунчаларини ҳам ишга солади. Керак бўлганда моддий ёрдам ҳам кўрсатади. Масжидлар куриб бериб, исломий адабиётлар билан таъминлаб, ўзларини ҳақиқий диндор, ҳақиқий мусулмон қилиб кўрсатишга интилади. Аммо разил ниятларини барибир ошкор этадилар, турли кўпоровчилик, тезкор ишларга сабаб бўладилар. Ваҳҳобийлик, ҳизбут-таҳрир каби зарарли оқимлар мустақилликнинг дастлабки йилларида содир бўлган ғоявий бўшлиқдан устамонлик билан фойдаланишга интилган бўлса-да, лекин, барибир, мақсадларига эриша олмади.

Хўш, 80-йилларнинг охири ва 90-йилларнинг бошида айрим юртдошларимиз нима учун зарарли ғоя ва ёт мафкуралар ттаъсирига тушиб қолди?

Бу ҳолатнинг моҳияти Президент Ислом Каримов асарларида тўла-тўқис очиб берилган. Бу асарлардан масаланинг мазмун-моҳиятини чуқур ва атрофлича ўрганишда фойдаланиш зарур.

Биринчидан, собиқ мустабид мафкура барбод бўлганидан кейинги дастлабки йилларда миллий ғоя, истиклол мафкураси тўлиқ шаклланиб, одамларнинг қалби ва онгига сингиб улгурмаган эди. Натижада эътиқоди бўш, содда ва ишонувчан одамлар билиб-билмай нотўғри йўлларга тушиб қолдилар.

Иккинчидан, мустақил Ўзбекистон эски тузумдан янги тузумга ўтиш жараёнида бир қатор табиий қийинчиликларга дуч келди. Инсоният тарихидан маълумки, ўтиш жараёнида қийинчиликлар бўлиши қонунийдир. Жумладан, иқтисодий соҳада ҳам қийинчиликлар бўлиши муқаррар. Бундай пайтда сабр-қаноатга ўрганмаган, енгил йўл билан яшашга кўниккан айрим кишилар маълум қийинчиликларга дуч келгач, ўз турмуш тарзини янгилаш учун осон йўл ахтаради. Улар аксарият ҳолларда адашиб, нотўғри йўлларга кириб қолади. Ижтимоий фойдали меҳнат билан шуғулланиш ўрнига енгил йўл билан бойишни хоҳловчилар ҳам шундай гуруҳларга қўшилиб қоли-ши мумкин.

Учинчидан, бугунги кунда ёшларнинг ҳаммасини ҳам сердаромад иш билан таъминлаш имкони йўқ. Улар дипломи, маълумоти бўлса ҳам, баъзан кўнгилдагидек ишни топа олмайди ёки кам иш ҳақи олиб ишлашни хоҳламайди. Бунинг натижасида яна осон йўл ахтариб нотўғри, ёмон, салбий ҳаракатларга қўшилиб кетиши ҳам мумкин.

Тўртинчидан, зарарли ва ёт мафкура вакиллари халқимиз, айниқса, фарзандларимизнинг кўнгли очик, соддадил, ишонувчан, диний қадриятларга интилиш туйғусидан усталик билан фойдаланмоқда. Бундай шароитда айрим соддадил одамлар «мана энди даҳрийликдан қутулдик», деган ҳаёллар билан диннинг асл моҳияти билан диний ниқобдаги экстремизмни ажрата олмай қолди. Шу билан бирга, ислом таълимоти ва амалларини яхши билмаган айримлар ота-боболаримизнинг муқаддас дини-ни ўрганамиз деб, ваҳҳобийлик, ҳизбут-таҳрир каби турли зарарли ғоя ва окимлар таъсирига тушиб қолдилар.

Бешинчидан, собиқ тузум даврида кўплаб ташкилотлар зўрлик оркали мажбурий бўлса-да, мунтазам тарғибот-ташвиқот олиб борар эди. Лекин мустақиллик даврида уларнинг ўрни муайян даражада бўшаб қолди ва бу вазифани дастлаб ҳеч қайси ташкилот бажармади. Кейинчалик ташкил этилган «Маънавият ва маърифат» маркази ва бошқалар эса етарли даражада самарали фаолият юритолмади. Натижада ҳар бир фуқарода имкони борича ўз дунёқарашини ўзи мустақил шакллантириш ҳолати рўй берди. Бунга қодир бўлмаган айримлар зарарли ғоялар таъсирига берилди бошлади. Айниқса, ёшларни уюштириш, истиклол ғоялари йўлида фидойи этиб тарбиялаш лозим бўлган «Қамолот» жамғармаси фаолияти ҳам истиклол талабларига жавоб бермас эди. Натижада кўплаб ёшлар истиклол ғояларига асосланган тарбиявий жараёнлардан четда қолиб кетди.

шунингдек, давлат ва нодавлат ташкилотлари, сиёсий партияларнинг мафкуравий соҳада етарли иш олиб бормагани, ижтимоий фанларнинг ҳаёт талабларидан орқада қолгани, жамият руҳияти ва тафаккурида рўй бераётган мураккаб жараёнлар ўз вақтида илмий ечимини топмагани, одамларга мафкуравий жиҳатдан тўғри йўл кўрсатишга қодир бўлган шахслар, диний уламоларнинг етарли эмаслиги ҳам бунга сабаб бўлди.

Хуллас, умриини ўтаб бўлган ғоя, ақида ёки мафкура тараққиёт нуқтаи назаридан инкор этилиши натижасида ғоявий бўшлиқ вужудга келар экан, турли мафкуравий таҳдидлар кучаяди. Шу маънода, Президент Ислом Каримовнинг қуйидаги фикрлари муҳим аҳамиятга эга: «Мен кўҳна бир ҳақиқатни яна эслатмоқчиман: табиатда бўшлиқ бўлмаганидек, инсоннинг онгу тафаккурида ҳам бўшлиқ вужудга келишига асло йўл қўйиб бўлмайди. Ҳар бир онгли одамнинг воқеликка ўз муносибати, мақсад ва интилишлари бўлиши табиий».

Ғоявий, мафкуравий таҳдид кучайган жойда аҳоли кенг қатламлари, хусусан, ёшларнинг қалби ва онгини эгаллашга қаратилган уринишлар кучайиб боради. Айниқса, дунёнинг турли мамлакатларида жойлашган, катта молиявий ва мафкуравий ттаъсир кучига эга бўлган баъзи

ғоявий марказлар ана шундай вазиятдан фойдаланиб, ўз ёвуз ниятларини амалга ошириш йўлида кечаю кундўз ҳаракат қилмокда.

Халқаро террорчи ва экстремистларнинг нияти аниқ. Улар истиклол йўлидан бораётган Ўзбекистондаги ғоявий бўшлиқни ўз ғоялари билан тўлдириб, мамлакатимиз ҳудудидага бекиёс бойликларга эгалик қилиш, халқимизни ўз сиёсати, ўз ҳукмронлигига бўйсундиришни, энг ёмони, мана шу муҳим геополитик майдонни ўз таъсир доирасига олишни орзу қилмокда.

Мана шундан келиб чиқиб, бугунги кунда мамлакатимизга қарши қаратилган мафкуравий таҳдидларни алоҳида кўрсатиб ўтиш мақсадга мувофиқдир. Улар қуйидагилардан иборат:

- ислом халифалигини тиклаб, унинг байроғи остида мусулмон халқларни янги империяга бирлаштиришга қаратилган интилишлар;

- ёш мустақил давлатларни қайтадан собиқ Иттифоққа бирлаштириш ғояси;

- тарихимизни, миллий қадриятларимиз ва диннинг моҳиятини сохталаштиришга уринишлар;

- ахлоқсизликни ёпиб, халқни маънавий жиҳатдан бўзишга қаратилган интилишлар;

- турли мафкуравий воситалар орқали минтақавий ва давлатлараро можаролар келтириб чиқаришга қаратилган ҳаракатлар.

1. Ислом халифалигини тиклашга уринишлар хавфли кўриниш олмокда. Масалан, ҳизбут-таҳрирга тегишли қайси бир адабиётни олиб қарамайлик, унда халифаликни тиклашга даъват қилинади. Ислом тарихидан маълумки, халифаликка Муҳаммад пайғамбар вафотидан кейин чориёрлар Абу Бакр ас-Сид-дик (632—634), Умар ибн Хаттоб (634—644), Усмон ибн Аффоа (644—656), Али ибн Абу Толиб (656—661) бирин-кетин раҳбарлик қилган. Бу даврда халифа диннинг ҳам, давлатнинг ҳам бошлиғи, раҳнамоси ҳисобланган. Кейинчалик подшолик бўлиб, раҳбарлик 661—749 йилларда маккалик зодагонлардан Муовия бин Абу Суфён сулоласи қўлига ўтган ва уммавийлар сулоласи номини олган. 749 йили тожу тахт Муҳаммад пайғамбарнинг амакилари авлодларидан бўлган Абдул Аббос ас-Сафоқ сулоласи қўлига ўтган. Уларнинг давлати аббосийлар номи билан машҳур бўлиб, 1238 йилгача, мўғуллар забт этгунча давом этган. Айни пайтда XII—XIII асрларда Миср ва Марокашда фотимийлар сулоласи ҳам ўз давлатини жорий қилган. XVI асрдан эътиборан усмонли турклар ҳам халифалик эълон қилганлар ва у 1924 йилнинг учинчи мартигача ҳукм сурган. Туркия республика деб эълон қилиниши билан халифалик ҳокимиятига чек қўйилган ва сўнгги халифа Абдумажид 1924 йил 4 мартининг тонг отарида Истамбулдан Швейцарияга чиқариб юборилган. XX асрда ислом дунёси ва бошқа мамлакатлар ҳам ўзлари танлаган тараққиёт йўлидан ривожланиб келмокда. Ўтган йиллар тарихий тажрибаси халифаликсиз ҳам эркин ривожланиш мумкин эканини кўрсатди. Халифалик тарих саҳифаларида қолиб кетди.

Бугунги кунда собиқ Иттифок республикаларининг айримларида эски тузумни қайтадан тиклашни хоҳловчилар буни ўзлари учун ғоявий мақсад қилиб олган кучлар ҳам мавжуд. Собиқ Шўро тузumi 1991 йилги ижтимоий-сиёсий ўзгаришлардан сўнг барҳам топди. Ҳолбуки, ўтмишга қайтиш, тарихни тескари айлантириш мумкин бўлмаганидек, ўз йўлини топиб олган, мустақил давлатлар, айниқса, Ўзбекистон ва ўзбек халқи яна эски ҳолатга қайтишга асло рози бўлмайди. Ислом Каримов «Ўзбекистон XXI асрга интилмокда» асарида собиқ тузум тўғрисида тўхталиб, шундай деган эди: «Бугун ўша давр тўғрисидаги ҳақиқатни ҳолисона айтидиган бўлсак, у замондаги ҳаётимизни жаҳон тарихи ва амалиёти билан таққослайдиган бўлсак, шуни очиқ айтиш керакки, у пайтда Ўзбекистон бир ёқлама иқтисодиётга - марказга бутунлай қарам, издан чиққан иқтисодиётга эга бўлган ярим мустамлака мамлакатга айланган эди». Эндиликда Ўзбекистон халқи жуда катта маънавий меросга эга. Лекин собиқ мафкура таъсирида ўзоқ йиллар тарихимиз бир томонлама ёритиб келинди. «Тарихдан маълумки, бир халқни ўзига тобе қилишни истаган кучлар, аввало, уни ўзлигидан, тарихидан, маданияtidан жудо қилишга интилади... зарарли таъсирлар давом этаверса, миллат ўзлигини йўқотиши, минг йиллик анъаналарини бой бериб, оломоига айланиб қолиши ҳам ҳеч гап эмас». Ана шуни яхши биладиган турли кучлар бизни

тарихимиздан жудо қилиш, уни зўр бериб сохталаштиришга интиладилар. Бу борада турли йўллардан фойдаланишга, айниқса ёшларимизни йўлдан оғдиришга ҳаракат қиладилар.

Мамлакатимиз халқининг қалби ва онгига ёт мафкурани сингдириш учун душманларимиз бир қарашда беозор, гўё сиесатдан холи туюладиган мафкуравий воситаларга катта эътибор бермоқда. Жумладан, кейинги йилларда кўплаб намоиш этилаётган енгил-елпи ёки жангарилик фильмлари бунга мисол бўлади. Маълумки, бу фильмларни кўпчилик, айниқса, ёшлар томоша қилади. Сир эмас, анчагина одамлар табиатида, хулқ-атворида мана шундай тўполонларга мойиллик бўлади. Президентимиз шуни ҳисобга олган ҳолда таъкидлагани каби: «Шунинг учун онги шаклланиб улгурмаган аксарият ёш томошабинлар бундай фильмлардан кўпинча турли ёвузлик, йиртқичлик, шафқатсизликларни ўрганади, холос. Натижада уларнинг дийдаси қотади, қалбидан тошбағирлик, зўравонлик, ахлоқсизлик каби иллатлар жой олганини ўзи ҳам сезмай қолади. Ҳатто шундай томоша ва филмларнинг қаҳрамонларига кўр-кўрона таклид қилишни истайдиган йигит-қизлар ҳам топилади. Чунки, улар бундай уйдирма талқиплар ттаъсирида кўл ураётган иши қандай аянчли оқибатларга олиб келишини тушуниб етмайди. Афсуски, бизнинг телевидениемизда ҳам шундай филмларни намоиш этишга ортиқча ружу кўйилмоқда».

3. Мамлакатимизга таҳдид солаётган мафкуравий воситалардан яна бири ўзоқ давом этадиган минтақавий ва давлатлараро можароларни келтириб чиқаришга уриниш бўлиб, бунга айрим мамлакатлар ҳудудида фаолият кўрсатаётган баъзи ғоявий-мафкуравий марказлар ўзларига мақсад қилиб олган. Улар муайян мамлакат ҳудудидан бошқа мамлакатга қарши гиёҳванд моддалар, таъқиқланган адабиётлар, турли қурол-яроғ каби нарсаларни ноқонуний тарзда олиб ўтишга уринмоқда. Уларнинг маълум бир кучлари Афғонистон ҳудудида туриб, Марказий Осиё давлатларига - Ўзбекистон ва Қирғизистон ҳудудига, бу ерда яшаётган халқлар ҳаётига қарши тажаввузкорона ҳаракатлар қилишга, бегуноҳ инсонлар қонини тўкишга интилоқда.

Бу таҳдидлар, энг аввало, оддий инсонлар қалби ва онгини забт этишга, уларни ўз миллий кадриятларидан, умумбашарий цивилизация ютуқларидан маҳрум этишга, пировард натижада, юртимизни қарам қилиб олишга қаратилган тажаввузкорликнинг мафкуравий шаклда намоён бўлишидир.

Мамлакатимиз ҳудудини ёт мафкуралар полигонига айланишига йўл қўймай, Ўзбекистон халқининг онги, дунёқара-ши, ҳаётга ижтимоий муносабати, хатти-ҳаракатларида мафкуравий иммунитетни шакллантириб, миллий истиқлол мафкурасини юртдошларимиз қалби ва онгига сингдириш, бугун-ги кундаги муҳим вазифадир.

Миллий истиқлол ғояси халқимизнинг юксак маънавияти, анъана ва удумларига таянади, адолат, эркинлик, мустақиллик билан боғлиқ туйғуларини акс эттиради. У халқнинг мақсад-муддаоларини ифодалайди, тарих синовларидан ўтишда унинг руҳини кўтариб, суянч ва таянч бўлади, шу миллат, шу жамият дуч келадиган кўплаб ҳаётий ва маънавий муаммоларга жавоб излайди. У инсонга фақат моддий бойликлар ва неҳматлар учун эмас, ав-вало, Аллоҳ таоло ато этган ақл-заковат, иймон-эътиқод туфайли юксак маънавиятга эришиш учун интилиб яшаш лозимлигини аңлатадиган, бу мураккаб ва таҳдидли дунёда унинг тараққиёт йўлини ёритадиган маёқдир.

Миллий истиқлол ғояси халқнинг ўтмиши ва келажагини бир-бири билан боғлайди, орзу-истакларини амалга оширишга хизмат қилади. Унинг моҳияти - мақсади асрлар мобайнида интилиб келинган ва ана шу ўзоқ йиллик кураш орқали эришилган мустақилликни сақлаш ва мустаҳкамлашдир. У Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлигини таъминлашга хизмат қилмоғи керак. Унинг сафарбарлик кучи мам-лакатнинг ҳар бир фуқароси қалбида Ватанга-Ўзбекистонимизга муҳаббат, мустақиллик ғоясига садоқат руҳида тинмай меҳнат қилишда намоён бўлади.

Миллий истиқлол ғояси ўз номи билан халқ ва унинг мустақиллиги ифодасидир. Бутун инсоният тарихида муайян миллатга хос мақсадларни ифодалашга хизмат қилувчи ғоя, унинг асосий тушунчалари ва тамойилларини шакллантириш муҳим аҳамият касб этган. Ўз

Ватанининг маънавий ва иқтисодий салоҳиятини кундан-кунга юксалтириб боришда фаол иштирок этаётган барча кишиларнинг фаолияти шу вазифани бажаришга қаратилган.

Ана шу маънода миллий истиқлол ғояси дини, эътиқоди, жамиятдаги қайси табақага мансублигидан қатъи назар, Ўзбекистонда яшаётган барча фуқароларнинг умуммиллий мақсадини белгилаб беради ва уни рўёбга чиқаришга чорлайди. У мамлакатимизнинг кўп миллатли халқи онги ва қалбида «Ўзбекистон-ягона Ватан» деган тушунчани шакллантиради ва му-стаҳкамлашга хизмат қилади.

Миллий истиқлол ғоясининг маънавий тамойиллари, фалсафий негазлари халқнинг асрлар давомида шаклланган қадриятлари билан, яъни тарихий илдишлари билан уйғунлашиб кетган. Фуқаролар тафаккури ва қалбида мустақилликка садоқат, келажак ва мустақиллик ҳақида қайғуриш, ўзлигини, халқ, Ватан қадри-қийматини тўғри англаш ва уни ҳимоя қилиш-**миллий истиқлол ғоясининг моҳиятини кўп жиҳатдан белгилайди.**

Миллий истиқлол ғояси Ўзбекистонда яшовчи барча миллат ва элат вакиллари-нинг туб манфаатларини, халқимизнинг асрлар мобайнида интилиб келган орзу-идеалларини, олижаноб мақсад-муддаоларини ўзвда мужассам этади. Шу маънода, Ўзбекистон жамиятининг миллий истиқлол мафкураси, ўз моҳиятига кўра, халқимизнинг асосий мақсад-муддаоларини ифодаладиган, унинг ўтмиши ва келажагини бир-бири билан боғладиган асрий орзу-истакларни амалга оширишга хизмат қиладиган ғоялар тизимидир.

Халқимиз асрлар мобайнида эзгу ният қилиб келган мустақилликни сақлаш ва му-стаҳкамлаш ўзбекистонлик ҳар бир фуқаронинг муқаддас бурчидир. Бунинг учун барчамиз бир ёқадан бош чиқариб, муқаддас она-Ватаннинг ҳаётий манфаатларини юракдан ҳис этган ҳолда, уларни рўёбга чиқариш учун фаол ҳаракат қилишимиз, курашишимиз зарур. Бу жараён халқимиз манфаатларини, уларни ўзида мужассам этадиган миллий ғояни англаш билан боғлиқ ҳолда кечади. Ватан манфаатлари ҳар бир фуқаро манфаатлари билан узвий боғлангандир. Зеро, Ватаннинг ободлиги халқнинг фаровонлиги билан боғлиқ. Фуқаролари бадавлат мамлакатгина моддий ва маънавий тўқис бўлади. Шундай экан, миллий истиқлол ғоясининг муҳим тамойилларидан бири инсон қадр-қимматини ҳар томонлама юксалтириш, халқ фаровонлигини оширишдан иборат. Бунга эришиш учун халқимиз, юртимиз фуқароларининг ҳамжиҳатлиги ва бирдамлигини янада му-стаҳкамлаш талаб этилади. Бу вазифа миллий истиқлол мафкурасининг моҳиятини— мағзини ташкил этади.

Истиқлол мафкураси - ҳар бир кишининг жамият ҳаётидаги фаолияти, юрти, миллати, ўзи ва оиласи олдидаги бурч ва масъулиятини қай даражада ҳис этаётгани ва бажараётганини белгиладиган маънавий мезон ҳамдир.

Миллий истиқлол мафкурасининг юртимизда яшовчи ҳар бир фуқаро учун қадрлиги шундаки, унинг моҳиятида қуйидаги умуминсоний тамойиллар ётади:

Миллий истиқлол мафкураси:

- Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, миллий ва умуминсоний қадриятлар, демократия тамойилларига асосланади. Биноба-рин, у қонунийликка, умумэътироф этилган талабларга, умуминсоний тамойилларга зид келмайди;

- халқимизнинг асрлар давомида шаклланган юксак маънавияти, анъана ва удумлари, улуғ бобокалонларимизнинг ўлмас меросидан озиқланади. Бу миллий мафкура-мизнинг тарихий ва маънавий асосга эга эканидан далолат беради;

- адолат ва ҳақиқат, эркинлик ва мустақиллик ғоялари ҳамда халқимизнинг ишонч ва эътиқодини акс эттиради. Биламизки, бу улуғ ғоялар истиқлол сари интилган ҳар бир халқнинг эзгу мақсади, ишонч ва эътиқоди бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади;

- юрт тинчлиги, ватан равнақи ва халқ фаровонлигини таъминлашга хизмат қилади. Бу тамойил унинг жамият аъзоларини аниқ мақсад сари йўналтирувчи, уюштирувчи моҳиятга эга эканини ифодалайди;

- у жамият аъзоларини, аҳолининг барча қатламларини Ўзбекистоннинг буюк келажагини яратишга сафарбар этади. Бу олижаноб мақсадларга эришиш фуқароларнинг ҳамжиҳатлигига, ўзимизнинг бурчимизни қай даражада англашимизга, эртанги кунга бўлган ишончимизга кўп жиҳатдан боғлиқдир;

-миллати ва динидан қатъи назар, мамлакатимизнинг ҳар бир фуқароси қалбида она-Ватанга муҳаббат, мустақиллик ғояларига садоқат ва ўзаро ҳурмат туйғусини қарор топтиради. Бу қоида Ватаннинг муқаддаслигини ҳар бир фуқаро онгига сингдиришга хизмат қилади;

-жамоатчилик қалби ва онгига фикрлар хилма-хиллиги, виждон эркинлиги тамойилларига риоя қилган ҳолда маърифий йўл билан сингдирилади. Бу миллий истиқлол ғоясининг фикрлар ранг-баранглиги, эътиқод эркинлиги каби демократик тамойилларига амал қилган ҳолда ҳаётга жорий этилишидан далолат беради.

Миллий истиқлол мафкурасининг асосий тамойиллари қуйи қуй-дагиларда намоён бўлади:

-мамлакатнинг мустақиллигини мустаҳкамлаш, унинг ҳудудий яхлитлиги ва сарҳадлар дахлсизлигини таъминлашда ёрдам бериш;

-қонуннинг устуворлиги, демократия ва ўз-ўзини бошқаришнинг ҳаётда мустаҳкам ўрин эгаллаётганига асосланганлик;

-миллий ва умуминсоний кадриятларнинг уйғунлигига таяниш;

-халқаро ҳуқуқ қоидаларига мос келиши;

-давлатнинг бош ислохотчи эканлиги ва мамлакатда ижтимоий барқарорликнинг таъминланганлиги, ўтиш даврида аҳолининг ижтимоий ҳимояланганлиги, жамият ҳаёти барча соҳаларининг эркинлашуви, ислохотларнинг тадрижийлиги тамойилларга хизмат қилиши.

Истиқлол мафкураси халқимизнинг ўзига хос табиати, иродаси, орзу-интилишларини ифодалайдиган қуйидаги **миллий хусусиятларни** замон талаблари асосида янада бойитишни назарда тутди:

-халқимиз ҳаётида қадим-қадимдан жамоа бўлиб яшаш руҳининг устунлиги. Бу маҳаллачилик, ҳашар, маросимлар ўтказиш, тўй-томошаларда яққол кўринади;

-жамоа тимсоли бўлган оила, маҳалла, эл-юрт тушунчаларининг муқаддаслиги;

-ота-она, маҳалла-қўй, умуман жамоатга юксак ҳурмат-эътибор;

-миллатнинг ўлмас руҳи бўлган она тилига муҳаббат;

-каттага - ҳурмат ва кичикка - иззат;

-меҳр-муҳаббат, гўзаллик ва нафосат, ҳаёт абадийлигининг рамзи - аёл зотиға эҳтиром;

-сабр-бардош ва меҳнатсеварлик;

-ҳалоллик, меҳр-оқибат ва ҳоказо.

Истиқлол мафкураси қуйидаги умумбашарий кадриятларни эътироф этади ва улардан озикланади:

-қонун устуворлиги;

-инсон ҳақ-ҳуқуқлари ва ҳурфикрлилик;

-дунёвий билимларга интилиш, маърифатпарварлик;

-турли миллат вакиллариға ҳурмат ва улар билан баҳамжиҳат яшаш;

-диний бағрикенглик;

-ўзга халқларнинг илгор тажрибалари ва маданиятини ўрганиш ва ҳоказо.

Ғоя сафарбар этувчи улугвор фикр бўлса, **мафкура эса** мана шундай улугвор ғояларни бир бутун яхлит куч қилиб **бирлаштирувчи, уюштирувчи, ҳаракатға келтирувчи, бошқарувчи тизимдир**. «Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси мақомиға кўтарилиши мумкин эмас. Бу конституциявий қоида бизнинг оддимизға миллий истиқлол мафкурасини яратиш вазифасини кўяди»(И.А.Каримов).

Мафкурамиз том маънодаға миллий мафкураға айланиши учун қуйидаги талабларға жавоб бериши зарур:

-инсон қалби ва онгига ижобий таъсир этадиган тушунча ва туйғулар, гўзал ва ҳаётий ғоялар тизимини ўзида мужассам этиш, яъни бу мафкура ҳар бир фуқаронинг эзгу ниятларини рўёбға чиқаришиға имкон берадиган энг мақбўл йўлни кўрсата олиши;

-миллат, халқ ва жамиятни бирлаштирувчи куч, юксак ишонч-эътиқод манбаи бўлиши, яъни у том маънода сўз билан ишни, назария билан ҳаётни бирлаштира олиши, Ўзбекистонда

яшовчи барча халқ, миллат, элат, ижтимоий қатлам ва дин вакилларига бирдай тааллуқли бўлиши;

-ҳар қандай илғор ғояни ўзига сингдириши ва ҳар қандай ёвуз ғояга қарши жавоб бера олиши;

-замон ва давр ўзгаришларига қараб, ўзи ифодаладиган манфаат, мақсад-муддаоларни амалга оширишнинг янги-янги воситаларини тавсия эта олиши, яъни янгича вазиятга тез мослаша оладиган ҳозиржавоб ва ижодий бўлиши.

Миллий истиклол мафкураси юқорида қайд этилган сифатларга эга бўлган тақдирдагина жамият ҳаётида етакчи қуйидаги муҳим **мафкуравий вазифалар**ни бажара олади. Улар:

- мустақил дунёқараш ва эркин тафаккурни шакллантириш.

-Ўзбекистоннинг истикболи ва истиклоли ҳақида қайгуриш;

-ўзининг ва ўз халқининг, Ватаннинг кадр қиммати, ор-номусини англаб, уни химоя қилиш;

-юксак ғоялар, янги фикрий кашфиётлар, ниятлар оғушида меҳнат қилиб, истеъдоди, бор имкониятини, керак бўлса, жонини юрт истиқболи, элига бахшида этиш. Бу вазифани амалга ошириш, унинг мантикий давоми бўлган иккинчи мафкуравий вазифа билан чамбарчас боғлиқ. **Унинг маз-муни шундай: ҳур фикрли, мутелик ва журҳатсизликдан ҳоли бўлган, ўз билими ва кучига ишониб яшайдиган инсонни тарбиялаш.**

-одамларимиз, айниқса, ёшларимизнинг иродасини бақувват қилиш, иймон-этиқодини мустаҳкамлашга хизмат қиладиган маънавий муҳит яратиш ниҳоятда муҳим.

-ватандошларимиз тафаккурида ўзлигини англаш, тарихий хотирага садоқат, муцаддас қадриятларимизни асраб-авайлаш, ватанпарварлик тугусини камол топтириш.

- халқимизга хос бўлган иймон-этиқод, инсоф-диёнат, саховат, ҳалоллик, меҳр-оқибат, шарму ҳаё каби фазилатларни юксалтириш.

- мамлакатимизнинг кўп миллатли халқи онги ва қалбида «Ўзбекистон - ягона Ватан» деган тушунчани шакллантириш ва ривожлантириш.

Мафкурамизнинг фалсафий негизларини, аввало, ижтимоий тафаккурнинг мумтоз намуналари бўлган дунёвий, диний, афсонавий қарашлар, дунё фалсафаси дурдоналари белгилайди.

Такрорлаш учун саволлар:

1.Мафкуравий жараён деганда нимани тушунаси?

2.Мафкуравий иммунитет, мафкуравий полигон,мафкуравий бўшлиқ тушунчаларининг мазмуни нимадан иборат?,

3.Этиқод эркинлиги нимани англатади?

4. Ваҳҳобийлик, ҳизбут-таҳрирнинг моҳият-мақсади нимадан иборат?

5.Миллий истиклол мафкурасининг асосий тамойилларига нималар киради.

АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент, Ўзбекистон, 2008.

“Миллий истиклол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таълим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимига жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.

Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август

Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиклол, иқтисод,сиёсат,мафкура. 1-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-т.- Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

- Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. 4-т.—Тошкент: Ўзбекистон. 1996. 4 т.
- Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш-давр талаби. 5-т —Тошкент: Ўзбекистон. 1997
- Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. 6-т.-Тошкент: Ўзбекистон. 1998.
- Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамыз. 7-т. Тошкент: Ўзбекистон. 1999.
- Каримов И.А. Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт- пировард мақсади-миз. 8-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2000..
- Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-т.-Тошкент: Ўзбекистон. 2001.
- Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун қурашишимиз керак. 10-т. Тошкент: Ўзбекистон. 2003.
- Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тараққиёт ва маорифий дунё билан ҳамкорлик йўли. 11-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 2003.
- Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.
- Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. —Тошкент: Ўзбекистон, 2005.
- Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.
- Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари.-Тошкент: Ўзбекистон, 2009.

Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма)- Тошкент, 2000

Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). -Тошкент, 2006

Фалсафа асослари. -Тошкент, Ўзбекистон, 2005

6-мавзу.

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ҒОЯСИНИНГ МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ

1. Истиқлол ғоясининг олий мақсади, истиқлол мафкурасининг асосий вазифалари
2. Миллий истиқлол мафкурасининг асосий хусусиятлари
3. Миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғоялари. Ватан равнақи, Юрт тинчлиги ғоялари

Таянч иборалар:

Ғоявий мақсад, мустақиллик дунёқараши, мафкуравий иммунитет, ягона Ватан туйғуси, комил инсонни тарбиялаш, эркин ва фаровон ҳаёт, ватанпарварлик, тинчлик, барқарорлик, юрт тинчлиги

Миллий истиқлол ғояси одамларни эзгу ғояларга ишонтириш, уларни уюштириш, олижаноб мақсадлар сари сафарбар этишда маънавий-руҳий жиҳатдан улкан аҳамият касб этади. Чунки халқнинг руҳи, кайфияти, ҳиссий кечинмалари ва фаолият кўрсатишга шайлиги унинг ҳаракат дастури бўлган умуммиллий ғояга ишончи билан белгиланади. Ана шундай ишонч жамият аъзоларида мустаҳкам эътиқодни шакллантириб, уларни янада жипслаштиради, мамлакат фуқароларини ўзаро тотув, дўст ва иноқ бўлиб яшашга, ўз манфаатларини Ватан манфаатлари билан уйғунлаштиришга чорлайди.

Бундай мустаҳкам эътиқодга эга бўлган ва комил ишонч асосида ўз ҳаёт йўлини аниқ белгилаб олган инсон ёт ва зарарли ғоялар таъсирига асло берилмайди, ўткинчи қийинчиликларга бардош беради. Унда ғоявий ирода мустаҳкам бўлади. Шу маънода, миллий истиқлол ғояси ҳам халқимизнинг янги жамият қуриш борасидаги ҳаракат дастури десак, мубо-лаға бўлмайди.

Миллий истиқлол ғоясининг мақсад ва вазифалари умуминсоний қадриятлар устуворлиги тамойилига тўла-тўқис мос келади. Улар мамлакатимизнинг жаҳондаги илғор давлатлар тажрибаси асосида мафкуравий жараёнларда фикрлар хилма-хиллиги ва қарашлар ранг-баранглиги (плюрализм), демократик эркинликлар ва инсон ҳуқуқларини сақлашга доир

халқаро андозаларга ҳамоҳанглиги билан ҳам катта аҳамиятга эга. Шу маънода миллий истиқлол ғоясининг мақсад ва вазифалари умумбашарий тамойиллар, минтақавий жараёнлар ва миллий манфаатлар ўртасидаги ўзаро алоқадорликни ўзида акс эттиради, шу билан бирга, халқимизнинг ирода-интилишларини намоён этувчи самарали тизимга айланади.

Мустақиллик йилларида жамиятимиз аъзоларининг дунёқараши, фикрлаш тарзида теран ўзгаришлар рўй берди. Халқимизни бирлаштирадиган, бунёдкорлик фаолиятига сафарбар этадиган, унинг эзгу мақсадлари ва ҳаётий манфаатларини ўзида ифодаладиган миллий ғоя ва мафқурани яратиш ижтимоий-сиёсий ва маънавий тараққиётимизнинг муҳим шarti бўлиб қолди. Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек, “Олдимизга қўйган олижаноб мақсад-муддаоларимизга етиш, эски мафқуравий асоратлардан батамом халос бўлиш, ғоявий бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик, бегона ва ёт ғояларнинг хуружидан ҳимояланиш, бундай тажавўзларга қарши тура оладиган ҳар томонлама баркамол инсонларни вояга етказиш зарурати халқимиз ва жамиятимиз манфаатларига мос янги мафқурани шакллантиришни тақозо этмоқда”.

Мафқуранинг мақсадлари бўлиши табиий. Чунки, ҳар қандай мафқура ўз олдига муайян мақсадларни қўяди. Бу мақсадлар пировард натижага эришишнинг йўллари, восита ва усуллари белгилайди. Мафқуранинг асосий мақсадлари қуйидагилардан иборат:

- одамларни муайян ғояга ишонтириш;
- шу ғоя атрофида уюштириш;
- ғояни амалга ошириш учун сафарбар этиш;
- кишиларни маънавий-руҳий жиҳатдан рағбатлантириш;
- ғоявий тарбиялаш;
- ғоявий иммунитетни шакллантириш;
- ҳаракат дастури бўлиш.

Қуйида миллий истиқлол ғояси нуктаи назаридан мафқуранинг ана шу хусусиятларининг моҳияти ва мазмуни билан қисқача танишамиз.

1.Одамларни муайян ғояга ишонтириш. Мафқура ғоялар системаси сифатида бирон бир ғояни тарғиб этиш, кишиларни шу ғоянинг тўғри, ҳаётий ва илғор эканлигига ишонтиришни ўз олдига мақсад қилиб қўяди.

Демократик жамиятда амал қиладиган плюрализм (фикрлар, қарашлар ранг-баранглиги) кишиларга ўз ҳаётий манфаатлари, мақсад ва интилишларини акс эттирадиган илғор ғояни танлаш, ҳимоя қилиш ва ривожлантириш имконини беради.

Миллий истиқлол ғоясининг шаклланишини таҳлил қилиш жамиятда бирон бир ғоянинг тўғри, илмий ва ҳаётийлигига ишонч ҳосил қилиш ўз-ўзидан рўй бермаслигини кўрсатади. Мафқурага ишонч уйғотиш, унда акс этган ғоялар таъсирида одамларни сафарбар этиш функцияси муайян шахсларнинг фаолияти орқали рўёбга чиқади. Чунки, ишонтирмоқ - кишиларнинг руҳи, кайфияти, ҳиссий кечинмалари, қалби ва шуурига таъсир қилмоқдир. Бу вазифани амалга оширувчи кишилардан юксак инсоний фазилатлар, шу ғоя йўлида фидойилик, билим, малака, нутқ маҳорати ва бошқалар талаб этилади.

Кенг халқ оммасини бирон бир ғоянинг илғор ва инсонпарвар эканлигига ишонтирмоқ учун, аввало, мазкур ғоя халқ ҳаётига яқин, бевосита дахлдор бўлиши, иккинчидан, уни одамлар онгига етказишнинг энг қулай восита ва усуллари аниқлаб олиш керак бўлади.

Инсоният тарихида чуқур из қолдирган буюк давлат арбоблари, ҳарбий саркардалар кенг оммани ишонтириш, юксак марралар сари рағбатлантириш қобилиятига эга бўлган моҳир нотик бўлганлар. Улар ғоянинг ишончли ва ҳаётий бўлиши учун у, аввало, илмий-назарий асосга эга бўлиши, ҳаётий далилларга таяниши лозим эканлигани яхши билганлар. Мафқуравий қураш—жамиятнинг онгли ва фаол қатламининг бирон бир ғояни ҳимоя қилиш, қарор топтириш йўлидаги қураши эканини англаб етганлар. Ана шундай кишилар етакчилик қиладиган инсонпарвар ва демократик жамият ғояга қарши ғоя билан, жаҳолатга қарши маърифат билан қурашади. Бу қураш охир-оқибатда эзгуликнинг разолат устидан, яхшиликнинг ёмонлик устидан қозонажак ғалабаси билан интиҳо топади

Мустақиллик ғоясининг ўзаги бўлган-танлаган тараққиёт йўлимизнинг тўғри, алоқатли ва ҳаққоний эканлигига, у мана шу заминда истиқомат қиладиган ҳар бир инсоннинг ҳаётий манфаатларига мос тушишига кенг оммани ишонтириш, кишиларни озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиш йўлидаги бунёдкорлик ишларига сафарбар этиш миллий истиқлол мафкурасининг асосий мақсадларидан биридир.

Мафкуравий тарғибот ишларининг муваффақиятини бел-гилайдиган шундай ҳаётий қонуният бор: бошқаларни бир ғояга ишонтирмоқ учун, аввало, унга ўзинг юракдан ишонишинг, бошқаларни ёндирмоқ учун ўзинг ёнишинг, бошқаларни ғафлат уйқусидан уйғотмоқ учун ўзинг уйғоқ ва бедор бўлишинг шарт! Миллий ғоянинг халқпарвар, тараққийпарвар эканлигига бўлган ишонч кундалик ҳаёт синовларидан ўтсагина, сўз ва иш бирлигига эришилсагина, бу ғоя мустаҳкам эътиқодга айланади. Эътиқод устувор ерда чинакам инсоний ҳаёт бўлади; эътиқод учун, илғор ғоя тантанаси учун қураш жараёнида инсон шахси шаклланади; у бунёдкор куч-га айланади.

2.Ғоя асосида кишиларни уюштириш. Жамият фақат ўз шахсий манфаатини кўзлайдиган одамлар йиғиндисидан иборат эмас. Умумий манфаатларни теран англаш кишиларнинг жамият бўлиб уюшишларига, ижтимоий талаб ва нормаларни эътироф этиб, улар-га амал қилишларига сабаб бўлади. Бу, айниқса, ҳозирги ўтиш даврида ниҳоятда муҳим аҳамият касб этмоқда. Ана шу сабабдан ҳам жамият аъзоларини умумий мақсад ва манфаатлар йўлида бирлаштириш мафкуранинг асосий вазифаларидан биридир.

Ўзининг Ватан деб аталмиш улуғ бир оилага мансублигини ҳис этиш туйғуси ўз-ўзидан пайдо бўлмайди, балки муттасил ва изчил тарбия самараси ўлароқ, юзага келади. Оиладаги тотувлик, аҳиллик, меҳр-шафқат ҳислатлари ўзлуксиз равишда турли шаклларда олиб бориладиган ахлоқий тарбиянинг маҳсули бўлгани каби, жамиятнинг ғоят хилма-хил қатламларини умумий манфаатлар атрофида жипслаштириш, одамлар ўртасида ҳамжиҳатлик, тотувлик, ўзаро ёрдам ҳислатларини шакллантириш ҳам изчил тарбия воситасида амалга оширилади. Шу маънода айтиш мумкинки, миллий истиқлол ғояси кишилар онгига теран сингиши билан улар умумий мақсад сари интилувчи маслакдошларга айланадилар.

3.Ғояни амалга ошириш учун сафарбар этиш. Мафкуранинг бунёдкорлик функцияларидан бири илғор ғояни амалга ошириш учун кишиларни сафарбар этишдир.

Мафкурада ифода этилган ғоя ва мақсад жамиятдаги кўплаб партиялар, ижтимоий ҳаракат ва ташкилотларнинг фаолият дастурига асос бўлади, ижтимоий ривожланишга кучли туртки беради. У жамиятда рўй берадиган туб ўзгаришларга замин яратади, унга кенг халқ оммасини маънавий-руҳий жиҳатдан тайёрлайди, сўнгра бунёдкорлик ишларига сафарбар этади.

Жаҳон тарихида бунга мисоллар жуда кўп. Бунёдкор мафкуранинг сафарбар этувчи роли туб ижтимоий-иқтисодий юксалишларда, жамият ҳаётидаги маънавий ўзгаришларда яққол кўзга ташланади. Буни халқларнинг чет эл босқинчиларига қарши қурашида, турли бунёдкорлик ишларида, чунончи, ҳашар йўли билан сув иншоотлари, кўприklar, йўллар, шаҳар ва кишлоқлар қуришдаги умумий сафарбарлик ишларида кўриш мумкин.

Жамиятдаги турли социал гуруҳлар, синфлар, қатламлар мафкура асосида сиёсий-ижтимоий жараёнларга ўз муносабатларини белгилай-дилар. Бироқ, мафкуранинг сафарбар этувчилик хусусияти социал ўзгаришлар жараёнида доим ҳам кўзга аниқ ташланавермайди, балки, туб ижтимоий ўзгаришлар даврида яққолроқ намоён бўлади. Масалан, мамлакат мустақиллиги ва яхлитлигига таҳдид соладиган мафкуравий хавф-хатарлар кучайган пайтларда кишиларни Ватан истиқлоли, равнақи йўлида жипслаштириш ва сафарбар этишда миллий мафкура муҳим рол ўйнайди.

Сиёсий қурашлар даврида аҳолининг жуда оз қисмини ва тор доирадаги манфаатларни кўзловчи, бўзғунчиликни мақсад қилиб олган мафкуралар ҳам дунёга келиши мумкин. Бундай мафкурага эга бўлган гуруҳлар билан аҳолининг асосий қисмини ташкил этувчи гуруҳ ва синфлар ўртасида мафкуравий ма-салаларда турли ихтилофлар келиб чиқади. Зеро, Президентимиз таъкидлагани каби: “Халқ - ўзининг минг йиллик анъана ва тажрибалари,

сўнмас хотираси ва буюк туйғулари билан яшаб келаётган қудратли куч. Ёлғонга, алдовга дуч келган пайтда унинг асрий қадриятлари, доимо уйғоқ виждони тилга киради, ноҳақликка, қабихликка қарши қурашга даъват этади”.

Мафкуранинг сафарбар этувчилик функцияси, айниқса, мафкуравий қурашлар жараёнида тўлароқ намоён бўлади. Зеро, мафкуравий зиддиятлар кескинлашган даврда мақсадга эришишнинг қўпол воситалари, хусусан босқинчилик, террор, қўпоровчилик, инқилобий усуллар ишга солиниши мумкин. Бу— мафкуравий қурашнинг ўта қўпол ва ғайриинсоний усуллари бўлиб, уларга қарши туришда собитқадамлик, бардош, сабот ва фаоллик талаб қилинади.

Бу жараёнда бунёдкорлик ғоялари билан қуролланган кенг халқ оммасининг идеаллари, манфаатларини ўзида мужассамлаштирувчи мафкурагина инсонпарварлик, тараққийпарварлик тамойиллари асосида мамлакат, халқ тақдирида ижобий аҳамиятга эга бўлади, кишиларни эзгу ишларга даъват этади.

4.Кишиларни маънавий-руҳий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш. Мафкура тараққиётнинг эиг оғир, мураккаб даврида, айниқса, бир ижтимоий-сиёсий тузумдан янгисига ўтиш жараёнида кенг халқ оммасини маънавий-руҳий жиҳатдан қўллаб-қувватлайди, уларда келажакка ишонч туйғуларини уйғотиш га хизмат қилади. Ана шу сабабдан ҳам чинакам миллий мафкура бўлган истиқлол ғояси ўзининг жозибаси билан кишиларни ўз кучига ишонишга, истиқболга умид билан қарашга даъват этади. Унда халқ фантазияси, орзу-умидларининг қайдаражада акс этиши ҳам муҳим аҳамиятга эга. Чунки, тўқ, фаровон ва бахтли ҳаёт қуриш, ижтимоий алолатни қарор топтириш, миллатлараро тотувлик, тинчлик, дўстлик ер юзидаги барча халқларнинг азалий орзусидир. Демак, миллий истиқлол мафкурасининг ҳаётийлиги, таъсирчанлиги халқ орзу-умидларини нечоғли тўла ва ёрқин акс эттириши, уларни рўёбга чиқаришнинг йўллари ва воситалари қай даражада тўғри белгилашига боғлиқдир.

Зеро, жамият аъзолари миллий истиқлол мафкурасида ўз ҳаётий манфаатлари, орзу-умидлари ифодасини кўрасига одамларни руҳан бардам, уйғоқ ва фаол қила оладиган кучга айланади.

5.Ғоявий тарбиялаш. Жамиятдаги мавжуд ғояларга фаол муносабат, фаол ҳаётий позицияни тарбиялаш мафкуранинг яна бир муҳим мақсадидир. Ғоявий тарбия ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий тарбиянинг асосини ташкил этади. Ҳар қандай ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий тарбия муайян ғояни ҳимоя қилиш, тарғиб этиш ва ривожлантиришга қаратилган бўлади. Хусусан, ёвузлик, беҳаёлик, шафқатсизликни тарғиб этиш орқали ёшларни ахлоқий жиҳатдан бўзишга қаратилган бадиий фильмларда жамият барқарорлигига раҳна солишдан иборат мафкуравий мақсад яширингандир. “Онги шаклланиб улгурмаган аксарият ёш томошабинлар бундай фильмлардан кўпинча турли ёвузлик, йиртқичлик, шафқатсизликларни ўрганади, холос. Натижада уларнинг дийдаси қотади, қалбидан тошбағирлик, зўравонлик, ахлоқсизлик каби иллатлар жой олганини ўзи ҳам сезмай қолади. Ҳатто шундай томоша ва фильмларнинг қаҳрамонларига кўр-кўрона таклид қилишни истай-диган йигит-қизлар ҳам топилади. Чунки улар бундай уйдирма талқинлар таъсирида қўл ураётган иши қандай аянчли оқибатларга олиб келишини тушуниб етмайди”.

Бинобарин, ғоялар ошқора ёки яширин, бевосита ёки билвосита, тўғридан-тўғри ёки рамзий шаклларда тарғиб этилиши мумкин. Инсон фаолияти аниқ бир ғоявий мақсадга йўналтирилган бўлиб, бу ният кўпинча кўзга ташланмайди. Ғоявий тарбиянинг асосий мақсади кишиларда ҳушёрлик, сезгирлик ҳиссини шакллантириш, ёт ва зарарли ғояларга қаршилик кўрсатиш қобилиятини шакллантиришдан иборатдир.

6. Ғоявий иммунитетни шакллантириш. Ғоявий тарбия жа-раёнида кишиларда ёт ва зарарли ғояларга қарши қурашиш учун мафкуравий иммунитетни шакллантиришга алоҳида эътибор берилади. Бу ўзоқ давом этадиган жараёндир.

Мафкуравий иммунитетни шакллантириш кишилар онгига бир хил ғояни зўр бериб тикиштириш эмас, балки одамларда оқ-қорани ажратиш, зарарли ғояларга қарши ҳушёр ва огоҳ бўлиш хусусиятларини тарбиялаш демакдир.

Манфаатлар бор ерда муқаррар равишда ғаразли, нопок ғоявий ниятларни амалга ошириш учун интилишлар ҳам бўлади. Ёшларда мафкуравий иммунитетни тарбиялашда ижтимоий фанлар муҳим роль ўйнайди. Ғоявий иммунитетни шакллантириш - ғоявий-тарбиявий иш самарадорлигининг муҳим мезони ҳисобланади.

7. Ҳаракат дастури эканлиги. Мафкура жамиятда ижтимоий-сиёсий ҳаракатнинг ўзига хос дастуриламали бўлиб хизмат қилади. Чунки у бугунги кун муаммоларни ҳал этиш учун одамларни жипслаштириш ва сафарбар этиш заруриятидан вужудга келса-да, айтиш вақтда ўзоқ истиқболни кўзлайди. Тарихий давр ўзгариши билан миллий мафкурани янада такомиллаштириш, янги мазмун билан бойитиш зарурияти вужудга келади.

Миллий мафкура жамиятдаги барча социал қатламлар ва гуруҳларнинг умумий ҳаракат дастури, уларни фаолликка даъват этувчи восита ҳисобланади. Мафкуравий мақсад - ғоявий фаолиятни амалга оширишдан кутиладиган идеал натижадир. Мақсадни аниқ-равшан идрок этиш инсон ва жамият фаолиятига изчиллик, собитқадамлик ва фаоллик бағишлайди. Миллий истиқлол мафкурасининг олий мақсади - Ватанимиз равнақи, юртимиз тинчлиги ва халқ фаровонлига ғояларига таянган ҳолда халқимизни мустақилликни мустаҳкамлаш, Ўзбекис-тоннинг буюк келажагини яратишга сафарбар этишдир.

Истиқлол ғоясининг халқимиз қалбига йўл топиши, мамлакатдаги мавжуд буюк интеллектуал салоҳиятни Ватан равнақи, юрт тинчлиги ва халқ фаровонлигига эришиш учун сафарбар этиш миллий мафкура олдида қўйиладиган асосий мақсаддир. Шуни ҳам инобатга олиш зарурки, халқни фақат олижаноб ва илғор ғояларгина эмас, балки Ватан мустақиллиги ва ҳудудий яхлитлигини хавф остида қолдирадиган турли кўринишлардаги мафкуравий тазйиқларга қаршилик кўрсатиш зарурияти ҳам жипслаштиради. Миллий истиқлол мафкураси, бир томондан, Ўзбекистон заминида келажаги буюк, фаровон жамият барпо этиш учун халқимиз куч-қувватини жипслаштиришни, халқ иродасини бунёдкорлик ишларига сафарбар этишни, иккинчи томондан эса, миллий мустақил-лигимизга жиддий хавф солаётган мафкуравий таҳдидларга зарба бера оладиган мард, жасур, ватанпарвар авлодни тарбиялашни кўзда тутади.

Гап шундаки, мамлакатимизнинг бундан кейинги ривожланиш истиқболлари кўп жиҳатдан халқимиз иродасини миллий мафкура атрофида нечоғли жипслаштиришга, халқимизнинг ватанпарварлик, инсонпарварлик, тараққийпарварлик фазилатларини янада ривожлантиришга боғлиқ. Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек, “эндиликда ядро майдонларида эмас, мафкура майдонларида бўлаётган курашлар кўп нарсани ҳал қилади”. Жаҳонни мафкуравий жиҳатдан бўлиб олиш учун тинимсиз ҳаракат қилинаётган ҳозирги шароитда фақат кучли миллий мафкурагина жамиятни ана шундай тазйиқлардан муҳофаза қила олади.

Ҳозирги пайтда кимнинг ғояси кучли, фикри тиниқ, мафкураси ҳаётий бўлса - ўша галаба қозонади. Бу - инсониятнинг XX аср тарихидан келиб чиқадиган муҳим ҳулосалардан биридир. Миллий истиқлол мафкураси халқнинг туб манфаатлари ва мақсадларини ўзида ифода этади, жамият аъзоларини шу мақсад атрофида жипслаштиради.

Ўзбекистон халқининг туб манфаатлари: мамлакат мустақиллиги, юрт тинчлиги, миллатлараро тотувлик, фуқаролар ўртасида ўзаро ҳамкорлик, мамлакат аҳолиси ва ҳар бир оила, маҳалла-кўйнинг фаровонлигини таъминлашдан иборатдир.

Миллий мафкурада халқимизнинг умумий манфаатлари, орзу-умидлари мақсад ва интилишлари ўз аксини топади. Президент Ислом Каримов миллий истиқлол мафкурасининг бош мақсадини шундай белгилайди: “Халқни буюк келажак ва улуғвор мақсадлар сари бирлаштириш, мамлакатимизда яшайдиган, миллати, тили ва дилидан қатъий назар, ҳар бир фуқаронинг ягона Ватан бахт-саодати учун доимо масъулият сезиб яшашга чорлаш, аждодларимизнинг бебаҳо мероси, миллий қадрият ва анъаналаримизга муносиб бўлишига эришиш, юксак фазилатли ва комил иксонларни тарбиялаш, уларни яратувчилик ишларига даъват қилиш, шу муқаддас замин учун фидойиликни ҳаёт мезонига айлантириш - миллий истиқлол мафкурасининг бош мақсадидир. Шу билан бирга мен миллий истиқлол ғояси бугунги тез суръатлар билан ўзгараётган таҳликали дунёда ўзлигимизни англаш, бизнинг

кимлигимизни, қандай буюк аждодларнинг меросига, неча минг йил-лик тарих, бетакрор маданият ва қадриятларга эга эканлигимизни ҳис этиб яшашга, бу бойликни асраб-авайлаб, демократик қадриятлар, бутун жаҳон тараққиёти ютуқлари билан озиклантириб, янги ўсиб келаётган авлодга етказишга хизмат қилмоғи зарур, деб биламан”.

Истиқлол мафкурасининг асосий вазифалари ва хусусиятлари. Истиқлол мафкурасининг вазифалари унинг ўз олдига қўйган бош мақсадидан келиб чиқади. Унда бош мақсадга эришишнинг восита ва усуллари, йўллари аниқланади.

Шу маънода, **одамларимизда мустақил дунёқараш ва эркин тафаккурни шакллантириш - миллий истиқлол мафкурасининг асосий вазифаларидан биридир.** Миллий мустақиллик - буюк неъмат, яъни ўз тақдирингни ўзинг белгилаш, ўз юртингга ўзинг эгалик қилиш, аждодлар анъанасини давом эттириш, жаҳон ҳамжамиятида ўзингга муносиб ўрин эгаллаш учун ноёб имкониятдир. Мустабид тузум халқларнинг миллий мустақилликка, эркин фикрлашга бўлган интилишини бўғар эди, уни мутелик, итоаткорликда ушлаб туришга зўр берар эди. У моҳиятан ғайриинсоний ва инсон табиатига зид эди. Шу бо-исдан ҳам унинг мафкураси муқаррар равишда инқирозга юз тутди. Миллий мустақиллик йилларида Президент Ислом Каримов ташаббуси билан миллий қадриятларимизни тиклаш, тарихимизни чуқурроқ ўрганиш, ундан сабоқ, олишга алоҳида эътибор берилиши бежиз эмас эди. Чунки мустақилликнинг кадр-қимматини теран ҳис этиш учун, аввало, тарихни билмоқ, халқимиз бошига тушган синовларни, мустамлакалик асоратларини, хўрликларини юракдан ҳис этмоқ, озодлик учун кураш йўлидаги улуғ аждодларимиз жасоратидан воқиф бўлмоқ зарур. Зеро, “Тарихни билмай туриб, мафкуранинг фалсафий негизларини англаб бўлмайди. Чунки мафкуранинг фалсафий асослари ўз даврида тарихий ҳақиқат туфайли туғилган”.

Миллий истиқлол мафкураси ўзининг туб моҳиятига кўра Ватанимиз озодлиги ва мустақиллигани мустаҳкамлашни, Ватан равнақи, эл-юрт тинчлиги, халқ фаровонлигини таъминлашни кўзда тутди. Бундай улуғвор вазифани бажариш ҳар бир фуқародан эркин фикрлаш, Ватан тақдири, истиқболи учун масъулликни ҳис қилишни талаб этади. Эркинлик бўлмаган жойда масъулиятсизлик, лоқайдлик вужудга келади. Миллий мустақиллик халқимизга ана шундай эркин фикрлаш имконини берди. Эркин тафаккурсиз миллий истиқлол мафкурасининг шаклланишини ҳатто тасаввур ҳам этиб бўлмайди. Истиқлол мафкураси эркин тафаккурга таянади, у демократик жамият ҳаётининг муҳим қонунияти, миллий мафкурани яратиш, ҳимоя қилиш ва такомиллаштиришнинг зарур шартидир. Эркин тафаккур шахс фаоллигини оширади, уни бунёдкорлик ишла-рига илҳомлантиради.

Истиқлол мафкураси кишилар онгига сингдирилиши билан уларда Ватан тақдири учун масъуллик, ягона Ватан туйғ-уси шаклланади. Чунки шахсий ғоя ва манфаатлар шахс фаоллигини кучайтирувчи омил бўлса, истиқлол мафкураси ўзи-да бутун бир халқнинг ҳаётий манфаат ва интилишларини акс эттиради. “Ватанга муҳаббат ҳисси одамнинг қалбида табиий равишда туғилади. Яъни, инсон ўзлигини англагани, насл-насабини билгани сари юрагида Ватанга муҳаббат туйғуси илдиз отиб, юксала боради. Бу илдиз қанча чуқур бўлса, туғилиб ўсган юртга муҳаббат ҳам шу қадар чексиз бўлади”.

Истиқлол мафкураси жамиятимизда илғор ғоялар устуворлик қиладиган соғлом ижтимоий муҳитни яратишга Ғрдам беради. Демократик қадриятларнинг кенг ривожланиши қарашлар хилма-хиллиги ва фикрлар ранг-баранглиги (плюрализм) нинг қарор топишига олиб келади. Кишилар руҳан юксакликка, яна ҳам бахтли ва фаровонроқ ҳаёт кечиришга интиладилар. Бундай ҳаётга эришишнинг турли восита ва йўллари мавжуд бўлиб, у турли ғояларда ўз ифодасини топади. Ғоялар илмий-назарий ёки диний асосга эга бўлади. Демократик жа-мият ақл ва тафаккур пойдевори устида қад кўтаради, дунёвий илм-фан ва техника жамият тараққиётининг асоси ҳисобланади. Ижтимоий ҳаёт тобора интеллектуаллашиб бораётган, илмий тафаккур инсоният маънавиятининг устувор йўналишига айланаётган ҳозирги шароитда кўпроқ илмий-назарий асосга эга бўлган илғор ғоялар устунлик қилади.

Янгича фикрлайдиган, мутелик туйғусидан холи бўлган маънавий баркамол авлодни тарбиялаш истиқлол мафкурасининг муҳим вазифасидир. Ижтимоий ҳаёт ўртага қўяётган муаммолар ижодий фикрлайдиган, ташаббускор ва юксак маҳ-навиятли инсон шахсини шакллантиришни талаб этипти. Миллий мафкура давр талаблари ва хусусиятларини яққол ифода этгани учун ҳам кишилар қалбига тез етиб боради ва ҳаёт дастури бўлиб хизмат қилади.

Миллий истиқлол мафкураси ўзида халқимизнинг эзгу орзу-умидлари ва ҳаётий манфаатларини ифода этар экан, бу мақсадларга эришишнинг зарур шарти сифатида баркамол инсон шахсини шакллантиришга алоҳида эътибор беради. Чунки маънавий баркамол кишиларгина шахсий ва умуммиллий манфаатлар уйғунлигини теран англайди, Ватан озод бўлмаса, шахс озод бўла олмаслигини тушунади.

Мамлакатимизда таълим-тарбия соҳасида амалга оширилаётган туб ислохотлар баркамол инсон шахсини шакллантиришга қаратилган бўлиб, халқимизнинг миллий манфаатларига, эзгу мақсадларига тўла мос келади.

Миллий истиқлол мафкураси биринчи навбатда ҳаётга эндигина қадам қўяётган ёш авлоднинг ҳаётига янгича маъно ва мазмун бахш этишга, унда фаол ҳаётий позицияни шакллантиришга қаратилгандир. Чунки ёшлар фақат миллий ғоя тимсолидагина мамлакат тараққиёти, юрт тинчлиги ва халқ фаровонлигини таъминлашнинг муҳим воситасини кўрадилар. Ёшлар табиатан турли ғояларга қизиқувчан ва уларга тез берилувчан бўладилар. Миллий истиқлол мафкураси ҳали турмушнинг аччиқ-чучугини татиб кўрмаган, ҳаётий тажрибага эга бўлмаган ана шу авлодни миллий манфаат ва тараққиётимизга ёт бўлган сохта ва бўзгунчи ғоялар тажавўзидан ҳимоя қилади, фуқароларда мафкуравий иммунитетни шакллантиради.

Инсоният тараққиётга интилар экан, унда бунёдкорлик ҳисси мавжуд экан, илғор ғоялар дунёга келаверади. Босқинчилик, талончилик интилишлари бўзгунчилик ғоялари таъсирида юзага чиқади. Шу боисдан ҳам бундай зарарли ғояларга қарши ку-рашга доимо тайёр туриш, ёт ғоя ва мафкуралардан огоҳ бўлиш ҳаётий зарурат бўлиб қолмоқда.

Мамлакатимизнинг кўпмиллатли халқи онгида «Ўзбекис-тон— ягона Ватан» деган тушунчани қарор топтириш истиқ-лол мафкурасининг муҳим вазифаларидан биридир. Бунда «Ягона Ватан» ғояси ўзининг туб моҳияти билан миллий мустақиллигимизга путур етказадиган маҳаллийчилик, ошна-оғайнигарчилик иллатларини таг-томири билан йўқотишда, юртимизда истиқомат қилаётган турли халқ ва миллат вакил-ларида ягона ватан фарзанди эканлиги билан фахрланиш туй-ғусини тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади.

Ватан равнақи, эл-юрт тинчлиги ва халқ фаровонлиги учун фидойилик иймон-эътиқодли аждодларимиздан бизгача етиб келган буюк меросдир. Чет эл босқинчиларига қарши сабот-матонат билан курашган Широқ, Тўмарис, Жалолиддин Мангуберди, Темур Малик сингари улуғ саркарда ва халқ қаҳрамонларининг жасорати бугунги кунда ҳам ватандошларимизда фахр ва ғурурланиш туйғусини кучайтиради. Мустабид тузум қатағонларининг қурбони бўлган Фитрат, Чўлпон, Абдулла Қодирий, Усмон Носир ва бошқаларнинг жасорати эл-юртимиз мустақиллиги, озодлиги йўлидаги фидойиликнинг ёрқин намунасидир. **Халқимиз онгига иймон-эътиқод, ҳалоллик, инсоф-диёнат, меҳнатсеварлик, саҳийлик фазилатларини сингдириш миллий истиқлол мафкурасининг муҳим вазифасидир.**

Миллий истиқлол мафкураси асосида амалга ошириладиган барча вазифалар охир-оқибатда ягона мақсадга – Ватанимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш, юртимизни озод ва обод этиш, фаровон жамият куриш учун хизмат қилади. **Бу мафкуранинг қуйидаги муҳим хусусиятларини ажратиб кўрсатиш мумкин:**

1. **Ўзбекистон халқининг туб манфаатларини ифодалайди.** Президент Ислон Каримов бу муҳим хусусият тўғрисида: “Ҳар қандай инсон, табиийки, мурод-мақсадсиз яшамайди. Бинобарин, токи ҳаёт мавжуд экан, мамлакатлар, давлатлар ва уларнинг манфаатлари бор экан, улар ўз тараққиёт йўлини, эртанги кун уфқларини ўзининг миллий ғояси, миллий мафкураси орқали белгилаб олишга интилади... Мафкуранинг ҳаётийлиги унинг халқ табиатига, турмуш ва тафаккур тарзига нечоғли мос бўлиши, энг муҳими, жамиятнинг

миллий ман-фаатларини, орзу-интилишларини қай даражада акс эттириши билан белгиланади”, - деб ёзади.

Миллий мафкура халқнинг мақсад ва интилишларини ифода этади, халқ руҳини кўтаради, уни эзгулик ва бунёдкорлик ишларига даъват этади, жамият дуч келган муаммолар ечими-ни топишга ёрдам беради.

2.Ўтмишни келажак билан маънавий жиҳатдан боғлайди. Миллий мафкура бир неча авлодларнинг акд-заковати билан яратилади, у кейинги авлодлар томонидан янги мазмун билан бойитилиб борилади. Аждодлар билан авлодлар ўртасидаги ворислик миллий мафкурада ўз аксини топади.Чунки унда аждодларнинг асрий орзу-умидлари мужассам бўлади. Миллий мафкура ўзига хос эстафета сифатида бугунги авлодни аждодлар билан боғлайди, миллий қадрият сифатида эъзозланади. Миллий мафкуранинг ҳаётийлиги миллатнинг фаоллигидан далолат беради, миллий мафкура халқни халқ, миллатни миллат бўлишида муҳим восита бўлиб хизмат қилади. Шу маънода “Жаҳон тажрибасига назар ташласак, миллатнинг мафкураси бир эмас,балки бир неча авлоднинг умри давомида ишлаб чиқиши ва такомилга эришувига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Бутун халқни бирлаштирадиган байроқ бўлмиш мафкурани шакллантириш учун инсоният тарихининг турли даврларида худонинг ўзи ақл-заковат, истеъдод, куч-қувват ато этган, ёрқин тафаккурга эга бўлган буюк шахслар заҳмат чекканини кўрамиз”.

3.Миллий мафкура-кишиларни буюк мақсадлар сари бирлаштирувчи ва сафарбар этувчи куч.Тарихнинг муайян босқичларида чет эл босқинчиларига қарши кураш, Ватан мустақиллиги учун кураш, эл-юртни ободонлаштириш ғояси аждодларимизни эзгу мақсадлар атрофида бир тан-бир жон бўлиб бирлашишга даъват этган. Бунга, 20-йилларда ўлкамизда кенг қулоқ ёйган миллий озодлик ҳаракати мисол бўлиши мумкин.

4.Миллий истиқлол мафкураси жамият аъзолари бунёдкорлик фаолиятининг ўзига хос мезонидир. Халқнинг интеллектуал— маънавий салоҳияти миллий истиқлол ғояларини қай даражада ҳаётга татбиқ эта олишида, аждодлар орзу-умидини қай даражада рўёбга чиқара билишида яққол намоён бўлади.

5.Миллий истиқлол мафкураси кишиларни яратувчан фаолиятга сафарбар этиши,ғоявий ҳимоя воситасидир.

6) Миллий истиқлол мафкураси ёш авлодни тарбиялашнинг бекиёс омилидир. Чунки, у “халқнинг, миллатнинг ўтда ёнмайдиган, сувда чўкмайдиган ўлмас эътиқодидир”. (И.Каримов.)

Миллий истиқлол ғояси ёшлар ҳаётининг маъноси ва маз-мунини белгилайди, миллат, Ватан равнақи, буюк келажакни барпо этиш учун яшаш ва курашиш чинакам инсоний саодат эканлигини яққол кўрсатади. Мустақил фикрга эга бўлган, ўз кучига, ўзи танлаган йўлнинг тўғрилигига ишонган инсон порлоқ келажакка дадил интилиш билан яшайди. У жамият-даги фикрлар хилма-хиллигидан чўчимайди, балки замонавий билим ва ҳаёт ҳақиқатига суянган ҳолда Ҳар қандай ғаразли ният, таҳдид ва интилишларни фош қилишга қодир бўлади.

Хуллас, миллий истиқлол ғояси ўзининг энг олий мақсади, вазифалари ва хусусиятларига эга. Унинг олий мақсади юртимизда озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт, ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этиш йўлида халқимизни жипслаштириш, кишилар онгида мустақил ду-нёқараш ва огоҳлик ҳиссини камол топтириш, комил инсонни вояга етказиш, фуқароларимизда мафкуравий иммунитет-ни тарбиялаш билан узвий боғлиқ бўлиб қолаверади.

Истиқлол мафкурасининг миллий хусусиятлари:

- Халқимиз ҳаётида жамоа бўлиб яшаш руҳининг устуворлиги;
- Ота-она, маҳалла жамоалари, раҳбарларга юксак ҳурмат-эҳтиром;
- Каттага ҳурмат, кичикка иззат;
- Сабр-қаноат, меҳнатсеварлик;
- Оила, маҳалла, эл-юртнинг муқаддаслиги
- Она тилига муҳаббат;
- Аёл зотига эҳтиром;

-Ҳалоллик ва меҳр – оқибат.

Истиқлол мафкурасининг умумбашарий тамойиллари:

- Қонун устиворлиги
- Инсон ҳақ-хуқуқлари ва ҳуффикрлилик
- Барча миллат вакилларига ҳурмат ва улар билан баҳамжиҳат яшаш
- Диний бағрикенглик
- Дунёвий билимларга интилиш, маърифатпарварлик
- Ўзга халқларнинг илғор тажрибалари ва маданиятини ўрганиш

Миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғоялари.

Миллий тараққиётимизнинг ҳозирги даврдаги бош вазифаси мустақилликни мустаҳкамлашдан иборатдир. Жамият ҳаётинининг барқарор бўлишида юрт тинчлиги, миллатлар ва элатлар орасидаги ҳамжиҳатлик, ижтимоий ҳамкорлик асосий ўринни эгаллайди.

Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги, комил инсон, ижтимоий ҳамкорлик, миллатлараро ҳамжиҳатлик, диний бағрикенглик тушунчаларини таҳлил қилар эканмиз, уларнинг барчаси Ўзбекистон Президенти Ислоҳ Каримовнинг мустақиллик йилларида олиб бораётган оқилона сиёсати туфайли амалга ошаётганини қайд қилишимиз зарур.

Мамлакатимизда тинчликни барқарорлаштириш, олиб борилаётган ислоҳотларни янада чуқурлаштириш, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий, тарбиявий ишларни юқори босқичга кўтариш борасида эришилган муваффақиятлар Ватан равнақини таъминлайди. Равнақ топаётган мамлакат фуқароларининг ҳаётигина фаровон бўлиши мумкин. Фаровон ҳаёт эса ҳар бир шахснинг ва умуман, бутун жамият аъзола-рининг жисмоний ва интеллектуал камолини таъминлайди.

Ватан равнақи

Миллий истиқлолимизнинг асосий ғоялари халқимиз танлаган ўзига хос мустақил тараққиёт йўлининг бош ғоясидан келиб чиқади. **Ўзбекистон халқининг миллий тараққиёт йўлидаги бош ғояси - мустақилликни мустаҳкамлаш, озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этишдир.** Миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғоялари ўзининг маъно-моҳияти, фалсафаси, жозибаси билан бош ғояни халқимизнинг қалби ва онига янада чуқурроқ сингдиришга хизмат қилади.

“Ватан - инсоннинг киндик цони тўкилган муқаддас тупроқ, уни камолот сари етакловчи, ҳаётига маъно-мазмун бахш этувчи табарруқ маскандир. У аجدодлардан авлодларга қоладиган энг буюқ, бебаҳо мерос, энг азиз хотира. Ватан - ота-боболаримизнинг хоки поклари жо бўлган, вақти-соати етиб ҳар биримиз бош кўядиган мудардас замин”.

Ватан - бу халқнинг ўтмиши, бугуни ва келажага. Халқимиз Ватан остонадан бошланади, деб бежиз айтмаган. Киши улғайган сари унинг Ватан ҳақидаги тушунчаси ҳам кенгая боради. Остона, уй, маҳалла, қишлоқ, туман, шаҳар, вилоят ва ниҳоят, мамлакат даражасига кўтарилади. Ватанпарварлик эса тарихий тараққиёт жараёнида пайдо бўлиб, ташқи муҳит ва даврлар таъсирида шаклланган ва ўзгариб келган ижтимоий-руҳий туйғудир.

Ватани бор одамнинг ғурур-ифтихори юксак, мақсад-муддаолари аниқ бўлади. Тоғдек таянчи - Ватани борлигини ҳис этган инсон ҳаётнинг ҳар қандай синовларига бардош бера олади. Ер сайёраси бутун аҳли жаҳон учун Ватан ҳисобланса, ҳар бир халқ учун тақдиран ва тарихан ато этилган ҳудуд она-Ватандир. Ҳеч кимга Ватанни, ота-онани танлаш имкони берилмаган. Улар фақат Яратганнинг ўзи ато этадиган улуғ ва муқаддас неъматдир. Ана шу улуғ неъматни асраб-авайлаш, унинг сарҳадлариини гулла-тиб-яшнатиш ўз қўлимизда. Бундай имко-ниятни эса бизга улуғ истиқлол берди. Барчамизнинг киндик қонимиз Ўзбекистон тупроғига тўкилган, барчамиз учун у бамисоли она. Энди ана шу муқаддас юрт фарзанди эканлигимизни унутмаслигимиз даркор. Ана шу туйғу боис киши қалбида Ватанга меҳр туғилади, у фарзандларини буюқликка, жасоратга етаклайди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримов таъбири билан айтганда: «Инсон ўзлигини англагани, насл-насабини билган сари юрагида Ватанга муҳаббат туйғуси илдиз отиб, юксала боради. Бу илдиз қанча чуқур бўлса, туғилиб ўсган юртга муҳаббат ҳам шу қадар чексиз бўлади», у ўз тақдирини Ватан равнақи билан боғлиқ, деб билади.

Одамларда ғайрат, эрта тонгдан қаро тунгача ишлайвериш қобилияти бўлиши мумкин. Мустамлака даврида собиқ мар-каз топшириғини бажаришнинг ўзи етарли эди. Мустақил Ўзбекистонга эса мутелиқдан холи, мустақил фикрлайдиган, ишбилармон, тадбиркор, ватанпарвар шахслар даркор.

Ватаннинг равнақи, аввало, унинг фарзандлари камолига боғлиқ. Бу эса ҳар бир юрт-дошимизни ўзининг маънавий камолоти учун юксак масъулиятни ҳис этишга, ўз манфаатларини шу юрт, шу халқ манфаатлари билан уйғунлаштириб яшашга даъват этади. Бу эса ватанпарварлик туйғусида намоён бўлади. Ватанпарварлик - кишининг ўзи туғилиб ўсган, камол топган жой, замин, ўлка-

га бўлган муҳаббатини, муносабатларини ифода этадиган ижтимоий ва анъ-навий-ахлоқий хислатлари, фазилатларидир. Фидойилик ватанпарварликнинг бош белгиси ҳисобланади, унинг олий кўриниши эса жасоратдир. Бугунги кунда эса бозор иқтисодиёти шароитида ватанпарварликнинг муҳим кўри-нишларидан бири тадбиркорлик сифатида намоён бўлмоқда.

Тарих ватанпарварлик туйғусини шакллантиришдаги энг буюк қурооллардан бири. Ўтмишда она-Ватан ҳимояси, юрт тинчлиги учун жонини фидо қилишга тайёр турган Широқ, Спитамен, Жалолиддин Мангуберди каби шахслар бўлганлиги фактининг ўзигина кишиларда келажакка ишонч руҳини мустаҳкамлайди.

Умуман ватанпарварлик:

-ўз халқининг тарихини яхши билиш ва ундан ғурурланиш;

-буюк аجدодлар томонидан яратилган моддий ва маънавий меросни кўз қорачиғидек асраб, келгуси авлодларга етказиш;

-аждодлар урф-одат, расм-русум ва удувларини, меросини ўрганиб, унинг қадриятга айланган қисмини давом эттириш;

-давлатимиз келажаги, истиқлолнинг барқарорлиги, келажакнинг буюклигини чин дилдан ҳис этиш, шундай келажакни барпо этишга астойдил кўмаклашиш юзлаб фазилатлар каби хусусиятларни англатади.

Ватан равнақи, аввало унинг фарзандлари камоли билан чамбарчас боғлиқ. Буни чуқур англаган давлатимиз раҳбари эса бор кучи, ғайрати, имкониятларини комил инсон тарбиясига сафарбар этган. Буни ҳар бир ватан-дошимиз, жумлаи-жаҳон кўриб, билиб турибди.

Мозий, бугунги кун шундан далолат бермоқдаки, миллий ғоя ҳеч қачон Ватандан ташқарида илдиз отмайди. У Ватан равнақини белгилаб берадиган тамойилларни ўзида ақс эттирсагина куч-қудрат манбаига айланади. Ватаннинг равнақига хизмат қилмайдиган ёт ва бегона ғоялар эса ҳеч қачон бизнинг миллий ғояга айланолмайди. Бундай ғоялар қандай либосга ўралиб олмасин, қандай ниқоб киймасин, донишманд халқимиз уларнинг найрангига учмайди.

Ватан ва унинг равнақи тушунчаси истиқлол йилларида алоҳида аҳамият касб эта бошлади. Истибод давридаги ҳукмрон коммунистик мафкура бор кучини кишилар онгидаги Ватан тушунчасини бўзиб, сохта, мавҳум Совет ватани ғоясини сингдиришга сарфлаган. «Ўзбекистон - Ватаним маним» дейиш миллатчилик сифатида баҳоланиб, минглаб ватандошларимизни қатағон домига тортиб кетган.

Бугун у кунлар ўтмишга айланди. Энди, биз Ватанимиз мустақил бўлган даврда яшамоқдамиз. Бу мустақилликни асраш, авайлаш ҳам ватанпар-варликнинг намунасига айланмоқда. Ватанпарварлик миллатчилик эмас, балки умуминсоний туйғудир. Француз адиби Вольтер шундай деган эди: “Ватанга бўлган муҳаббат мени ажнабийлар ютуғидан кўз юмишга мажбур қилмайди. Аксинча, Ватанга муҳаббатим қанчалик кучли бўлса, Ватанимни жаҳондаги бошқа халқларнинг ютуқлари билан шунчалик кўп бойитгим келади”. Бугунги

кунда жамиятимизда табиркорлик, эркин иқтисодий фаолият кенг ривож-ланаётгани, давлатимизнинг иқтисодий қудрати ортаётгани, халқимизнинг маънавияти бойиб, илм-зиё салоҳияти юксалаётгани Ватан равнақининг асоси бўлади.

Юрт тинчлиги

Ҳар бир инсон учун юрт тинчлиги бебаҳо неъмат, улуғ саодатдир. Башарият ўз тараққиётининг барча босқичларида, аввало, тинчлик-тотувликка интилиб келган. Юрт тинчлиги - барқарор тараққиёт гарови. Тинчликни сақлаш ва мустаҳкамлаш масаласи умумбашарий муаммодир. Инсоният тараққиётининг барча босқичларида жамиятнинг асосий масалалари, биринчи навбатда, тинчлик-тотувлик ҳолатидагина самарали ҳал этилган. Шу боисдан ҳам юрт тинчлиги - барқарор та-раққиёт гаровидир. Тинчликни сақлаш муаммосини ўз-ўзидан кишиларнинг хоҳиш-истаги, орзу-умидлари билан ҳал қилиб бўлмайди. Инсоният учун муқаддас бу қадриятга доимо изчил ва қатъий ҳаракатлар туфайлигина эришилган.

Босқинчилик ҳаракатлари, миллий, диний ва бошқа низолар оқибатида урушлар олиб борилиши минг йиллар мобай-нида жамият тараққиётига тўсқинлик қилиб келди. Ўтган беш минг йилда инсоният 15 мингдан ортиқ урушни бошидан кечирди. XX асрдаги иккита жаҳон урушида 60 млн. киши ҳалок бўлди. Афсуски, бу иллатдан инсоният ҳанўзгача тўла қутулиш имконига эга бўлмапти. Уруш ва низо, беқарорлик ва бўзғунчилик ғоялари, Ҳар қандай ғоя сингари аввало, баҳзи инсонлар миясида пайдо бўлиб, сўнгра маълум бир гуруҳлар онгига сингач, амалиётга ўтади. Худди шундай фашизм ҳам, аввало, Муссолини ва Гитлер кабилар онгида пайдо бўлган, сўнгра ўз ортидан одамларни эргаштириб не-не балоларга сабаб бўлган эди.

Ўзбек халқи тинчликни юксак қадрлайди ҳамда уни ўз орзу-умидлари, олий мақсадлари рўёбга чиқишининг кафолати, деб билади. Шу боисдан ҳам бобо-момолар дуога қўл очганларида даставвал яратгандан тинчлик-омонлик тилайдилар. Халқимиз орасида ҳам «тинчлик бўлса, ҳар қандай мақсадга эришиш мумкин», деган тушунча кенг тарқалган.

Кўҳна тарихга назар ташласак, айнан юрт тинч, эл омонликда яшаган давр-лардагина халқимиз моддий ва маънавий ютуқларга эришганига гувоҳ бўламиз. Хусусан, соҳибқирон Амир Темурнинг набираси Мирзо Улуғбек Мовароун-наҳрга ҳукмронлик қилган қирқ йил мобайнида мамлакатда тинчлик-барқарор-лик устувор бўлгани сабабли илм-фан, маданият тараққий этган, бунёдкорлик ишлари ривожланган, кўҳна заминимиз гуллаб-яшнаган. Шунинг учун ўзбек шеърятининг қуёши Алишер Навоий Улуғбекни дунёдаги барча подшоҳлардан устун қўяди:

Темурбек наслидин султон Улуғбек

Ки, олам кўрмади султон анингдек.

Низолар, маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик авж олган Улуғбек замонидан кейинги даврларда эса юртимиздан файз-барака кетди, кўҳна Туркистон жаҳон цивилизациясидан анча орқада қолди. Инсонлар қалбини маърифат ўрнига жаҳолат забт этиб, одамлар нафсу ҳавога берилди, амалдорлар Ватан тақдирини эмас, ўзининг тор ва майда манфаатларини ўйлайдиган кимсаларга айланди. Оқибатда муқаддас она тупроғимиз босқинчи ғанимлар оёғи остида аёвсиз топталди, халқимиз босқинчилар қўлига қарам бўлиб қолди.

Ўзбекистон Республикаси истиқлолга эришган дастлабки кундан бошлаб тинчлик-тотувликни, ўз сиёсатининг устувор йўналишларидан бири эканини жумлаи жаҳонга эълон қилди. Ўзбекистон Республикасининг тинчлик бораси-даги сиёсати, минтақамиз ва жаҳондаги хавф-хатарлар ҳақидаги қарашлари Президент Ислом Каримовнинг асарларида, айниқса, унинг «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари» китобида, юртбошимизнинг БМТнинг 48 ва 50-сессияларида сўзлаган нутқларида жуда аниқ ва батафсил баён қилиб берилган.

Ислом Каримов тинчликнинг бугунги келажак ҳаётимиз учун аҳамиятини қуйидагича таърифлайди: «Биз - Шарқ фарзандларимиз. Шарқ мамлакат-ларининг қаерига борманг, одамлар бир-бири билан учрашганда, авваламбор, «Ассалому алайкум!» дейишади. Ушбу

калом арабчадан олинган бўлиб, «Сизга тинчлик ёр бўлсин» деган маънони англатишини яхши биласизлар. «Салом», яъни «тинчлик» сўзи Куръони Каримда 40 марта учраб экан. Бу муқаддас Ки-тобнинг оятларидан би-рида шундай дейилади: «Меҳрибон Парвардигор томонидан одамларга олқиш маъносида «тинчлик» сўзи айтилуру».

Юрт тинчлиги - Ватан озодлиги ва истиқлоли билан чамбарчас боғлиқ. Бировга қарам халқ ҳеч қачон эркин ва фаровон яшай олмайди. Шунинг учун ҳам мамлакатимиз Конституциясида Ватан ҳимояси, юрт тинчлиги учун курашиш ҳар бир фуқаронинг муқаддас бурчи экани қайд этиб қўйилган. Халқимизнинг тинч ва осойишта яшаши, ойдин келажаги Ватан, юрт тақдири билан боғлиқдир.

Мустақамлаш учун саволлар:

- 1.Ғоявий мақсад деганда нимани тушунаси?
- 2.Мафкуравий иммунитет нима? Изоҳланг.
- 3.Миллий истиқлол мафкурасининг бош ғоясини тушунтиринг
- 4.Миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғояларини тавсифланг

АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент, Ўзбекистон, 2008.

“Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таълим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимида жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.

Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август

Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод,сиёсат,мафкура. 1-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-т.- Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. 4-т.—Тошкент: Ўзбекистон. 1996. 4 т.

Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш-давр талаби. 5-т –Тошкент: Ўз-бекистон.1997

Каримов И.А.Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида.6-т.-Тошкент: Ўз-бекистон. 1998.

Каримов И.А.Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан курамыз.7-т. Тошкент: Ўзбекистон. 1999.

Каримов И.А.Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт- пировард мақсади-миз. 8-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2000..

Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-т.-Тошкент: Ўзбекистон. 2001.

Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашишимиз керак.10-т. Тош-кент: Ўзбекистон. 2003.

Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тараққиёт ва маорифий дунё билан ҳамкорлик йўли.11-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 2003.

Каримов И.А.Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.

Каримов И.А Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. –Тошкент: Ўзбекистон, 2005.

Каримов И.А.Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.

Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари.-Тошкент: Ўзбекистон, 2009.

Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма)- Тошкент, 2000

Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). -Тошкент, 2006

Фалсафа асослари. -Тошкент, Ўзбекистон, 2005

7-мавзу.

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ МАФКУРАСИНИНГ АСОСИЙ ҒОЯЛАРИ: ХАЛҚ ФАРОВОНЛИГИ, КОМИЛ ИНСОН, ИЖТИМОЙ ҲАМКОРЛИК, МИЛЛАТЛАРАРО ҲАМЖИҲАТЛИК, ДИНИЙ БАҒРИ КЕНГЛИК

1. Халқ фаровонлиги, унинг моҳият ва йўналишлари
2. Комил инсон ва ижтимоий ҳамкорлик ғоялари.
3. Миллатлараро тотувлик, диний бағри кенглик ғоялари

Таянч иборалар:

Халқ фаровонлиги, эркинлик, тадбиркорлик, ташаббускорлик, камолот, комил инсон, баркамол авлод, ижтимоий ҳамкорлик, миллий маданият, миллатлараро ҳамжиҳатлик, диний эътиқод, бағрикенглик, иймон

Халқ фаровонлиги ғояси. Халқ фаровонлиги миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғояларидан бири бўлиб, унда инсоннинг шахсий манфаатлари жамият манфаатлари билан уйғунлашиб кетади ва ҳар бир фуқаронинг фаровонлиги - бутун жамият фаровонлигидир, деган тамойил амалга ошади.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг олий мақсади - халқимизга муносиб турмуш шароити яратишдан иборат. Ўзбекистонда барпо этилаётган жамиятнинг иқтисодий асоси - ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётидир. Жамиятимизда амалга оширилаётган ҳар қандай янгиланиш, ўзгаришнинг моҳиятида шу эзгу мақсад ётади.

Ўзбекистон истиқлолга эришган дастлабки кунларданоқ якка давлат мулки ҳукмронлигини рад этиб, мулк шакллари хилма-хиллиги, жумладан, хусусий мулкка кенг йўл очди. Бугунги кунда мамлакатимизда мулкдорлар синфи шаклланмоқда.

Бугунги кунда фаровон турмуш асоси - эркинлик, тадбиркорлик, ташаббускорликдир. Бу ҳақиқатни одамлар онгига сингдириш, кенг аҳоли қатламларининг ислохотлар моҳиятини англаб етиши ва унинг фаол иштирокчисига айланишига эришмоғимиз даркор. Бунинг учун эса уларнинг дунёқарашини, ҳаётга, меҳнатга, ерга муносабатини тубдан ўзгартириш муҳим аҳамият касб этади. Иқтисодиёт масаласи билан шуғулланиш олдинги тузумда айрим мутахассисларнинг иши бўлса, эндиликда у бугун умумхалқ, умумжамиятнинг манфаатига дахлдордир. Бутун халқ янги иқтисодий тафаккур билан қуролланмоқда. Бизнинг мулкка, меҳнатга муносабатимиз тубдан ўзгара бошлади. “Давлат мулки» деган тушунча ёнига бугун хусусий мулк, пайчилик жамиятлари, ширкат, фермер, оила пудрати, деган янги тушунчалар қўшилди. Мамлакатимизда истиқлол йилларида ўта марказлашган ва яккахоким-лик асосига қурилган, ўзини окламаган тизимга барҳам топди. Тадбиркорлик фаолиятининг эркинлиги учун конституциявий, ҳуқуқий ва иқтисодий шарт-шароит ва кафолатлар яратилди. Мулкдорлар синфини шакллантириш, уларнинг ҳуқуқини мустаҳкамлаш, нуфўзини ошириш ва кафолатлаш борасида сезиларли ишлар амалга оширилди.

Ташаббускорлик ва тадбиркорликни рағбатлантириш, одамларда мулкка эгалик ҳиссини тарбиялаш, кичик ва ўрта корхоналарни изчил ривожлантириш, аҳоли фаровонлиги ва даромадларининг ортишида, ишсизлик муаммосини ечишда муҳим аҳамият касб этмоқда. Бугунги кунда халқимизда мулкка эгалик ҳиссини шакллантириш, унинг хўжалик юритишнинг замонавий усуллари ўзлаштиришига эришиш, унда ўз кучига ишонч туйғуларини камол топтириш миллий ислохотларнинг энг устувор вазифаларидан биридир.

Табиий бойликлар, ер ресурслари, мамлакат иқтисодий салоҳияти ҳар бир фуқаронинг эҳтиёжларини қондириш, ўзлигини намоён этиш ва бунёдкорлик қобилиятини рўёбга чиқаришнинг асосий омилларидир. Меҳнаткаш, миришкор, ишнинг

кўзини биладиган Ўзбекистон халқи ўз турмушини ўз қўли билан фаровон қилишга қодир. Ҳар қайси инсон ва оила бадавлат бўлса, жамият ва давлат ҳам кучли ва қудратли бўлади, деган ҳақиқатга асосланган бутунги иқтисодий ислохотларимиз яқин келажақда, албатта, ўз меvasини беради.

Шундай қилиб, халқ фаровонлигини таъминлаш ғояси қуйидаги омилларга суянади:

- бозор муносабатларини жорий этиш;
- мулкка эгалик ҳиссини тарбиялаш;
- замоний усуллар билан хўжалик юритиш;
- ташаббускорлик ва тадбиркорликни қўллаб – қувватлаш;
- кучли ижтимоий ҳимоя сиёсати;
- турмушга янгича муносабатни шакллантириш.

Комил инсон ғояси. Комил инсон ижтимоий тараққиётнинг асосий ғояларидан бири сифатида инсоният цивилизациясининг маъно-мазмунини ташкил этади. Тарих шундан далолат берадики, ҳар қандай жамиятда комилликнинг энг асосий кўрсаткичи инсоннинг эзгуликка, ижтимоий бахт-саодатга, гуманистик ғояларга муносабатида ҳамда уларга асосланган амалий фаолиятида намоён бўлади. Инсондаги комиллик, энг аввало, унинг фикр, тафаккур ва амалий фаолият эркинлигини англаши ҳисобланади. (“Авесто”: эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амал) Комил инсон ва жамият муносабатларида ўзаро боғлиқ бўлган икки жиҳатни кўриш мумкин. Биринчиси, комил инсоннинг жамият тараққиётига ижобий таъсир кўрсатиши; иккинчиси, жамиятнинг характери, унинг комил инсон қилиб тарбиялаш борасидаги имкониятлари, унга бўлган муносабатда намоён бўлади.

Ўзбекистон ўз истиқлолига эришгандан сўнг жамият маънавий ҳаётини соғломлаштириш ва ривожлантириш, инсон омилига катта эътибор бериш мамлакатимиз олдида турган энг асосий вазифалардан бири сифатида кун тартибига қўйилди. Комил инсон ғояси нафақат алоҳида шахслар, балки бутун-бутун халқларни ҳам юксак тараққиёт сари етаклаган, уларни маънавият ва маърифат соҳасида тенгсиз ютуқларга илҳомлантирган. Комилликни орзу қилмаган, баркамол авлодларни воя-га етказиш ҳақида қайгурмаган халқнинг, миллатнинг келажаги йўқ.

Шунинг учун миллий ғоямизнинг асосий мақсадларидан бири - ҳар томонлама комил инсонни тарбиялашдан иборат. Комил инсон эса, бу— озод шахс, эркин фикр этувчи, ўз халқи идеаллари учун қурашувчи инсон, ўз Ватанига ҳалол хизмат қилувчи кишидир.

Комиллик меҳр-мурувват, адолат, тўғрилиқ, виждон, ор-номус, ирода, тадбиркорлик, матонат каби кўплаб асл инсоний ҳислат ва фазилатларнинг мажмуидир.

Комил инсон ғояси азал-азалдан халқимизнинг эзгу орзуси, миллат маънавиятининг узвий бир қисми бўлиб келган. Зардуштийликнинг муқаддас китоби «Авесто»да ҳалол меҳнат комилликнинг асосий мезони сифатида талқин этилган. Комил инсон ғояси ислом фалсафасидан озикланиб, янада кенгроқ маъно-мазмун касб этган. Беруий, Форобий, Ибн Сино, Навоий каби мутафаккирларнинг комил инсонни тарбиялаш ҳақидаги фикрлари жамият тараққиётига янги маънавий имкониятлар излаш мақсадлари билан боғланган. Форобий фозил шаҳар аҳолиси ҳақидаги ғояларни илгари сураб экан, шахснинг маънавий камолотини алоқатли жамият қуришнинг асосий шarti деб ҳисоблаган.

Тарихга назар ташласак, буюк шахсларнинг фаолияти моҳир ташкилотчилик, теран билим билангина эмас, балки уларнинг ахлоқи ва одоби билан ҳам юксак маъно-мазмун касб этган. Одобилик бошқаларнигина эмас, ўзини ҳам ҳурмат қилиш деганидир. Айниқса, бизнинг миллий анъаналаримизга кўра, инсоннинг комилиги, аввало, унинг ахлоқий етуклигида, аждодлар меросини чуқур ўрганиб, уни бойитиш, катта-кичикка эътиром кўрсатиш борасидаги ҳаракатларида кўзга кўринади. Комиллик даражасини ҳар ким ўзича белгилай олмайди. Комиллик ҳар бир шахснинг ўзидан кўра бошқаларга яхшироқ маълум бўлади. Комил инсон - қуллик, мутелик, боқимандаликдан батамом халос бўлган инсон. Чунки инсон бировга қулдек эргашса, демак ижтимоий жиҳатдан у

ҳеч нарсага эришмаган бўлади. Комил инсон ўз маслаги, Ватани, халқи манфаатларига ёт, зарарли ғояларни тарқатаётган ким-салар ортидан кўр-кўрона эргашиб кетавермайди, огоҳ ва фаол бўлади. Тарихимизда комиллик тимсоллари кўп: Алпомиш - халқимизнинг идеал қаҳрамони, у - ақл, фаҳм-фаросат, жисмоний камолот, мардлик ва ватанпарварликнинг бадиий тимсоли. Ҳазрат Навоий учун идеал - Фарҳод образи. У ақлий ва жисмоний камолот эгаси. Ойбекнинг «Навоий» романида эса Навоийнинг ўзи идеал образ.

Бугунги кунда Ватан ижодкорлар зиммасига ёшларга ибрат бўладиган янги баркамол инсонлар, замонавий қаҳрамонлар тимсолини яратиш вазифасини юкламоқда. Мустақил Ватанимиз олий мақсад қилиб олган озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаётни баркамол, эзгу ғояларни ҳаётий эътиқодига айлантирган етук инсонларгина бунёд эта олади. Шунинг учун янгиланаётган жамиятимизда соғлом авлодни тарбиялаш, эркин фуқаро маънавиятини шакллантириш, маънавий-маърифий ишларни юксак даражага кўтариш орқали комил инсонларни вояга етказишга юксак эътибор берилмоқда.

Ватанимизда соғлом авлод ҳаракатининг кенг тус олгани, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида таълим-тарбия тизимининг тубдан ислоҳ этилаётгани ҳам ана шу улугвор мақсадни амалга ошириш йўлидаги муҳим қадамлардир.

Шундай қилиб, комил инсон ғояси шахснинг қуйидаги фазилатлар эгаси бўлишни тақозо этади:

- миллий қадриятларга содиқлик;
- умуминсоний қадриятларни эъзозлаш;
- эзгу ғояларга хизмат қилиш;
- бегона, ёт ва зарарли ғоялар таъсирига берилмаслик;
- мафкуравий иммунитетга эга бўлиш;
- жисмоний баркамоллик;
- маънавий баркамоллик;
- нафосат ва гўзалликка интилиш;
- мустақилликни мустаҳкамлашга ўз ҳиссасини қўшиш.

Ижтимоий ҳамкорлик ғояси. Ижтимоий ҳамкорлик миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғояларидан ири сифатида турли миллат, ирқ ва динга мансуб кишилар ва гуруҳларнинг умумий мақсад йўлидаги ҳамжиҳатлигини ифода этади. Бу ғоянинг изчил амалга оширилиши натижасида жамиятда тинчлик ва тотувликнинг, барқарор тараққиётнинг мустаҳкам кафолати вужудга келади. Албатта, бундай даражага эришиш ўз-ўзидан бўлмайди. Турли ғояларни байроқ қилиб олган кучларни бир мақсад йўлида бирлаштириш ғоят мушкулдир. Лекин Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги шунга эришишни тақозо этади.

Қарашлар ранг-баранглиги, фикрлар хилма-хиллиги, сўз ва фикр эркинлиги жамиятни соғломлаштирувчи, уни мустаҳкамловчи ўта муҳим омилдир. Бироқ - бу, ҳаёлга келган гапни айтиш, кўнгил тусаган ишни қилиш, ўз манфаати учун ҳамма нарсага тайёр туриш, дегани эмас. Бундан ташқари, эркин фикр дегани, албатта, тўғри фикр дегани ҳам эмас. Эркинликнинг ўзи эса англаб олингаи заруратдир. Демак, фикр эркинлиги умумманфаат, умумжамият тараққиёти йўлидаги соғлом ҳаракат, соғлом фикр юритиш, иймон-эътиқод юзасидан иш тутиш, демакдир.

Шўролар даврида якка ҳукмронлик қилган коммунистик мафкура синфийлик ва партиявийлик шиори остида оламни фақат оқ-қора бўёқларда тасвирлашга, миллатни иккига бўлиб ташлашга сабаб бўлди. «Ёт синфлар», уларнинг «думлари», уларга «хайрихоҳлар» жисмонан йўқ қилинди. Бунинг сабаби шўролар мафкурасида синфий манфаатлар, ягона партия талаблари умуминсоний ғоялардан устун қўйилганида эди.

Жамият тараққиётида омма фикрини бир нуқтага жамлаб, унинг имкониятларини бир ўзанга солиб, уни умумий тараққиёт йўлига бошлаш ўта муҳимдир. Шу жиҳатдан олганда, Ўзбекистонда истиқлолга эришилгач, яқин ўтмишда кенг тарқалган иллатларга барҳам берилди. Яъни, жамиятнинг ижтимоий-сиёсий муҳитини пароканда қиладиган,

одамлар фикрини чалғитадиган ходисаларга чек қўйилди. Бунда энг аввало, мулоҳазакорлик, собитқадамлик, андиша, ўзқни кўзлаб иш тугаш доимий ҳаракат тамойилига айланди.

Бугун Ўзбекистон ижтимоий плюрализм, ҳаётни эркиллаштириш, мулкнинг турли шакллари тенг-ҳуқуқлилигини қонуний кафолатлаш йўлидан бормоқда. Бундай жамиятда эса турли ижтимоий гуруҳлар, табақалар, синфлар бўлиши муқаррар. Уларнинг ўз иқтисодий ва сиёсий манфаатлари бир-биридан муайян даражада фарқ қилиши ҳам табиий. Лекин бу ҳолат миллатни бўлиб юбормаслиги лозим. Ватанимизда олиб борилаётган сиёсат уни турли инқилобий кескинликларсиз, ижтимоий адоватни авж олдирмасдан қарор топтириш имконини бериб, ҳамкорлик ва тинч-тотувлик учун шароит туғдирмоқда. Ижтимоий ҳамкорлик жамиятдаги барча кишилар, партиялар, тоифалар бир хил фикр юритсин, дегани эмас. Аслида ҳар бир ижтимоий кучнинг дунёқараши, манфаатлари турлича бўлади ва, бинобарин, улар бир-биридан фарқ қилади. Лекин бўлар учун умумий йўналиш ягона Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги бўлиб қолаверишига эришиш ниҳоятда муҳимдир.

Турли ижтимоий гуруҳлар манфаатини ҳимоя қилишга бел боғлаган, ўз дастурини эълон қилган партия ва жамоат ташкилотлари ўз фаолият доирасидагина аъзолари манфаатини ҳимоя қилиши мумкин, холос. Бироқ умумий манфаат - халқ, жамият, Ватан манфаати сингари энг олий қадриятлар борки, барча сиёсий партиялар, ғоялар ва мафкуралар ана шу умумий асосларда бирлашади. Жамият кимнинг қандай партия ёки ҳаракатга мансуб бўлганига қараб эмас, эл-юрт, тинчлиги, Ватан равнақи, халқ фаровонлиги йўлида қилаётган амалий ишларига қараб баҳо беради.

Шундай қилиб, жамиятни сунъий равишда бўлиб, турли қарама-қаршиликларни мутлақлаштирадиган таълимотлардан фарқли ўлароқ, миллий истиқлолимининг ижтимоий ҳамкорлик ғояси турли партия, дин, қатламга мансуб хилма-хил жамият аъзолари қарашларидаги табиий ранг-барангликни уйғунлаштиради ва умумий тараққиёт манфаатларига бўйсун-диришга хизмат қилади.

Бу қандай шаклларда амалга оширилади?

Биринчидан, жамиятнинг энг устувор мақсад ва манфаатларини ўзида мужассам этадиган илғор ғоялар миллий тараққиётни ҳаракатга келтирувчи кучга айланади.

Иккинчида, жамиятдаги ҳар бир ижтимоий тоифа ёки гуруҳ ўзининг дастурий мақсадлари ва амалий фаолиятини ана шу устувор миллий ғоялар билан уйғунлаштириши заруратга айланади.

Учинчидан, ҳар бир шахс, ижтимоий мавқеи, дунёқараши ва эътиқодидан қатъи назар, жамиятнинг устувор мақсад ва манфаатларини акс эттирадиган миллий ғояларнинг амалга ошиши учун ўзини масъул деб билиши бу жараённинг асосий тамойили ҳисобланади.

Аҳолининг турли қатламлари орасидаги муносабатлар ва ўзаро ҳамкорликни яхшилаш жамиятдаги барқарорликни мустаҳкамлашга замин яратади. Аксинча, ана шу ҳамкорликнинг издан чиқиши ёки муносабатларнинг ёмонлашуви бу барқарорликнинг бўзилишига олиб келади, ижтимоий беқарорлик, сиёсий бошбошдоқлик ва миллий парокандаликни келтириб чиқаради, Бундай ҳол халқ тилида «қош қўяман дея, кўз чиқариш» деб аталади.

Ижтимоий ҳамкорлик ғояси қуйидагиларга асосланади:

- жамиятдаги сиёсий кучлар ва ижтимоий қатламларнинг ҳамжиҳатлиги;
- турли миллат, ирқ ва дин вакиллариининг ўзаро ҳамкорлиги;
- тараққиётнинг етакчи тамойилларини акс эттирувчи илғор ғояларнинг ўзаро уйғунлиги;
- ҳар бир шахс ёки ижтимоий гуруҳнинг мустақилликни мустаҳкамлаш учун ўзини масъул деб билиши;
- жамиятдаги тинчлик — тотувлик ва барқарорлик.

Миллатлараро тотувлик ғояси. Миллатлараро тотувлик ғояси –муайян ҳудуд, давлатда турли миллат вакиллариининг баҳамжиҳат яшаши, ҳамкорликда фаолият кўрсатишни ифода этади. Ер юзидаги 1600 дан ортиқ миллатдан, бор-йўғи 200га яқини ўз давлатчилоигига эга ҳолос. Бундай шароитда бутун дунёда миллатлараро тотувлик учун, уларнинг манфаатлари, руҳияти, интилишларини мунтазам ўрганиб бориш, сиёсий-иҷтимоий ҳаётда буни доимо эътиборга олиш ўта зарур.

Бугунги кунда Ер юзида 6 миллиарддан зиёд аҳоли мавжуд. Ўзбекистон ҳудудида эса 130 дан ортиқ миллат ва элат вакил-лари яшамоқда.

Ҳар бир миллат яратганнинг мўҳжизасидир. Жаҳон динларининг муқаддас китобларида қайд этилишича, Оллоҳ асли инсонни бир ота, бир онадан яратган, лекин улар бир-бири билан мулоқот қилиши, танишиши учун миллатларга бўлиб қўйган. Давлатлар бу борада кўпмиллатли (полиэтниқ) ва бир миллатли (моноэтниқ) таркибга эга бўлиб, ҳар бири ўзига хослиги билан бир-биридан фарқ қилади. Ҳар бир мамлакатда турли миллат вакиллариининг мавжудлиги азал-азалдан унга ўзига хос табиий ранг-баранглик бахш этиб келган. Ҳар бир миллатнинг умумий манфаатлари билан бирга ўз қадриятлари ҳам бор. Умумий қадрият ва хусусий манфаатлар бир-бирига зид келиб қолиши ёки уйғун бўлиши мумкин. Бунда муанян мамлакатдаги миллий сиёсат муҳим аҳамиятга эга бўлади.

Ўзбекистон каби полиэтниқ мамлакатда турли миллатлар манфаатларини уйғунлаштириш, улар орасида тотувликни таъминлаш тараққиётнинг ҳал қилувчи омилларидан бири ҳисобланади. Зеро, миллатнинг истиқболи бошқа халқлар ва мамлакатларнинг тараққиёти, бутун жаҳондаги вазият ва имкониятлар билан ҳам боғлиқдир. Халқимизнинг «қўшнинг тинч - сен тинч» деган мақолида ана шу ҳақиқат акс этган. Бутун дунёда, биринчи навбатда, қўшни мамлакатларда ёнма-ён яшаётган этнослар орасида тинчлик, осойишталик, барқарорлик, ҳамкорлик, ҳамжиҳатлик, тенг ҳуқуқли муносабат бўлмаса, улардан ҳеч бири ўзининг келажагини эмас, ҳатто бугунги ҳаётини ҳам таъминлай олмайди.

Шу билан бирга, бир мамлакат доирасида миллий манфаатларни тенг қондириш, улар ривожини таъминлаш жуда мураккаб масала ҳамдир даркор. Миллатлараро тотувлик ғояси ана шу масалани тўғри ҳал қилишга ёрдам беради. Бу ғоя бир жамиятда яшаб, ягона мақсад йўлида меҳнат қилаётган турли миллат ва элатларга мансуб кишилар ўртасидаги ўзаро ҳурмат, дўстлик ва ҳамжиҳатликнинг маънавий асосидир. Бу ғоя ҳар бир миллат вакилининг истеъдоди ва салоҳиятини тўла рўёбга чиқариш учун шароит яратади ва уни Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги каби эзгу мақсадларга сафарбар этади. Мамлакатимизда ушбу ғояни амалга оширишга катта эътибор берилмоқда.

Президент И.А.Каримов Ўзбекистоннинг бу борадаги ўзига хос сиёсатини баён этиб, қуйидагича таъкидлаган: “Республика аҳолиси ўртасида кўпчиликни ташкил қиладиган ўзбек миллатининг муқаддас бурчи она тилини, ўз миллий маданияти ва тарихини тиклашдангина иборат эмас, балки биргаликда ҳаёт кечирувчи кам сонли халқларнинг тақдири учун, уларнинг ўзига хос маданий-маънавий хусусиятларини сақлаб қолиш учун, камол топиши ва ўзлигини намоён этиши учун уларга тенг шароит ва имкониятлар яратиб бериш борасида масъул бўлишдан ҳам иборатдир”. Бундай муҳит миллатлараро муносабатларда турли муаммолар туғилишига асло йўл қўймайди ва Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги каби умуммиллий ғояларни ҳамкор ва ҳамжиҳат бўлиб амалга оширишда муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 8-моддаси-да “Ўзбекистон халқини миллатидаи қатъи назар Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари ташкил этади”, деб аниқ белгилаб қўйилган. “Ўзбекистон халқи” тушунчаси мамлакатимизда яшаб, ягона мақсад йўлида меҳнат қилаётган турли миллат ва элатларга мансуб кишилар ўртасидаги ўзаро ҳурмат, дўстлик ва ҳамжиҳатлик учун маънавий асос бўлиб хиз-мат қилади. Бундан ташқари, Конституциямизда “Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида истиқомат қилувчи барча миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналарини ҳурмат қилинишини

таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратади”, деб таъкидланган. Бу борада ҳаётимизда кўплаб тадбирлар амалга оширилмоқда. Хусусан, 1992 йил-даёқ миллий-маданий марказлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва уларга кўмаклашиш мақсадида Ўзбекистон Республи-каси «Байналминал маданият» маркази ташкил этилгани бунга мисол бўлади. Ўшанда 12 та миллий-маданий марказ фаолиятини бирлаштирган бу жамоат ташкилоти бугун 130 дан ортиқ марказлар ишини мувофиқлаштириб турибди. Мамлакатимизда истиқомат қилаётган барча миллат ва элатларнинг ўз она тилида ўқиши учун кенг имкониятлар яратилгани, олий ўқув юртлари ва мактабларда бунга амал қилинаётгани, кўплаб тилларда газета ва журналлар чоп этилиб, телекўрсатув ва радиоэшиттиришлар олиб борилаётгани ва бошқа ишлар ҳам бу борадаги самарали фаолиятнинг яққол далилидир.

Қаердаки миллатлараро тотувлик ғоясининг аҳамияти англаб етилмаса, жамият ҳаётида турли зиддиятлар, муаммолар вужудга келади - улар тинчлик ва барқарорликка хавф солади. Бугунги кунда жаҳоннинг айрим минтақаларида содир бўлаётган миллий низолар шундан далолат бериб турибди.

Шундай қилиб, миллатлараро тотувлик қуйидагиларга асосланади:

- барча миллатларнинг тенг ҳуқуқлилиги;
- миллатлараро ҳамкорлик ва ҳамжиҳатлик;
- турли миллий маданиятлар ривожини учун йўл очиш;
- бошқа миллат ва элатларга ҳурмат билан қараш;
- миллий ва умумбашарий қадриятларнинг ўзаро уйғунлиги ва бирлиги.

Диний бағрикенглик ғояси. Диний бағрикенглик ғояси - хилма-хил диний эътиқодга эга бўлган кишиларнинг бир замин, бир Ватанда, олижаноб ғоя ва ниятлар йўлида ҳамкор ва ҳамжиҳат бўлиб яшашини англатади.

Дин ижтимоий ҳаётни, воқеликни, унинг ҳодисаларини ўзига хос тарзда инъикос эттирувчи ижтимоий онг шаклларида бири. У дастлаб инсон ҳаётининг ибтидоий даврида вужудга келган ва ўша замонда яшаган инсонларнинг дунёқарашини ҳам акс эттирган. Дин дунё, инсон ва бошқа мавжудотларнинг яралиши ва келиб чиқишини, ҳаётнинг маъно-мазмуни, инсоннинг яшашдан кўзлаган мақсади каби масалаларга илоҳий нуқтаи назардан жавоб берувчи дунёқараш шаклидир. У бу-гунги кунда ҳам шу вазифани адо этиб келмоқда. Дин диний дунёқарашни, диний маросимларни, шунингдек, диний туйғуни ўз ичига олади. Ўрта асрларда дин маданиятнинг барча турларини (илм-фан, фалсафа, ҳуқуқ, ахлоқ каби) ўзида мужассамлаштирган ва уларга ўз таъсирини ўтказган, қадим-қадимдан аксарият маънавий қадриятларни ўзида мужассам этиб келган. Миллий қадриятларнинг асрлар оша безавол яшаб келаётгани ҳам диннинг шарофатидандир. Президент И.А. Каримов сўзлари билан ифодалаганда, “дин бизнинг қон-қонимизга, онгу шууримизга шу қадар теран сингиб кетганки, уни ҳеч қандай куч, ҳеч қандай ташвиқот билан чиқариб бўлмайди”.

Диний эътиқодларнинг моҳияти умумий эканига қарамасдан, динларнинг кўриниши хилма-хилдир. Дунёда жуда содда, қадимий динлар билан бир қаторда, умумжаҳон аҳамиятига молик, мураккаб, жаҳон динлари ҳам мавжуд. Улар тарихий заруратга қараб, турли даврларда вужудга келган. Чунки дунёдаги динларнинг барчаси эзгулик ғояларига асосланади ва яхшилик, тинчлик, дўстлик каби хусусиятларга та-янади. Одамларни ҳалоллик ва поклик, меҳр-шафқат, биродарлик ва бағрикенгликка даъват этади. Жаҳондаги барча йирик динлар бу дунёни фоний, ўткинчи ҳисоблайди. Улар инсоннинг яшашдан асл мақсади бу дунёда хайрли, савобли ишлар қилиб, боқий дунё синовларига тайёргарлик кўриш, жаннат саодатига сазовор бўлиш, деган ғояни тарғиб этади. Барча динларда инсон ҳаётининг моҳияти, мазмуни, кишилар ўртасидаги сиёсий-ҳуқуқий, ахлоқий муносабатларни тенглик ва адодат мезонлари асосида ўрнатиш масаласи озми, кўпми ўз аксини топган. Шу боисдан ҳам ҳар бир ватандошимиз, айниқса ёшлар, аввало, динлар

тарихини, уларнинг асл моҳиятини чуқур билиши лозим. Шундагина уларни ғаразли мақсадларни кўзлаб юрган кучлар йўлдан чалғитолмайди.

Ватанимиз ҳудудида ислом дини қарор топганига қадар зар-душтийлик, буддавийлик, монийлик, христианлик, маздакийлик, шомонийлик каби динлар ҳам мавжуд бўлган. Улар негизда ўша даврда барчасининг синтези натижасида бетакрор маданият вужудга келган. Зардуштийлик таълимоти бўйича эзгулик ва ёвузлик ўртасидаги доимий курашда оралик йўл йўқ, шунинг учун ҳар бир одам бу курашнинг у ёки бу томонида иштироқ этишга мажбур. Бу диннинг уч таянчи бўлиб, улар фикрлар софлиги, сўз собитлиги, амалларнинг инсонийлигидан иборат. Бу жиҳатлар зардуштийликда «эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу иш» тарзида ифодаланган.

Конфуцийлик таълимотига кўра, одамлар ижтимоий келиб чиқиши ёки жамиятдаги мавқеи орқали эмас, балки одабийлик, адолатпарварлик, ҳақи-қатпарварлик, самимият каби юксак фазилатлар воситасида камолотга эришиши мумкин. Ҳиндуийлик фалсафасига кўра, инсон ўз ҳаётида нимаики ёмонлик қилса, оқибатсиз қолмайди, бунинг учун, албатта, жазо олади.

Ҳозирги замонда динлараро бағрикенглик ғояси нафақат диндорлар, балки бутун жамият аъзоларининг эзгулик йўлидаги ҳамкорлигини назарда тутди ҳамда тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлашнинг муҳим шarti ҳисобланади.

Азал-азалдан она юртимизда ислом, насронийлик, иудавийлик каби динлар ёнма-ён яшаб келган. Асрлар мобайнида йирик шаҳарларда масжид, черков ва синагогаларнинг мавжуд бўлиши, турли миллат ва динга мансуб қавмларнинг ўз диний амалларини эркин адо этиб келаётгани бунинг тасдиғидир. Тарихимизнинг энг мураккаб, оғир даврларида ҳам улар орасида диний асосда можаролар бўлмагани халқимизнинг динлараро бағрикенглик борасида улкан тажриба тўплаганидан далолат беради.

Ўзбекистонда эркин фуқаролик жамияти, дунёвий давлат барпо эгилмоқда. Қурилаётган жамиятнинг тамойиллари, ҳуқуқий асослари ишлаб чиқилган ва халқимиз томонидан қўллаб-қувватланади. Давлат қонуний асосда барча динларга, барча эътиқод эгаларига тенг имкониятлар яратиб берган. Диний ташкилотлар билан муносабатларнинг қонун асосида, уларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳурмат ва ҳимоя қилиш асосида олиб борилаётгани эътиқод эркинлигини амалда таъминламоқда. Айни вақтда диний ташкилотлардан ҳам қонун олдидаги бурч ва мажбуриятларини бажариш талаб қилинади. Бу - халқимизнинг хоҳиш-иродаси билан танлаб олинган тўғри йўлдир. Ватанимизда турли динлар ва дин вакиллари ўртасида умумбашарий кадриятлар асосида биродарликни мустаҳкамлашга муҳим эътибор берилмоқда. Тошкентда ўтказилган «Жаҳон динлари тинчлик йўлида» халқаро анжумани бунинг амалий исботидир.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда ўндан зиёд конфессияга мансуб диний ташкилотлар фаолият кўрсатмоқда. Уларнинг ўз фаолиятини амалга ошириши ва мамлакат ҳаётида фаол иштироқ этиши учун ҳамма шарт-шароитлар яратилган. Бу борадаги ҳуқуқий асослар Ўзбекистон Конституциясида, «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги қонунда ўз ифодасини топган. Ана шу асослар мамлакатимиздаги барча дин вакиллариининг ҳамкор, ҳамжиҳат бўлиб, миллий истиқлол мафкурасининг бош ғояси - халқимизнинг озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиш орзусини амалга ошириш учун мустаҳкам таянч бўлиб хизмат қилади.

Демак, миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғояларидан бири ҳисобланган диний бағри кнеглик муайян заминларга суянади. Бўлар:

- барча динларнинг эзгулик ғояларига асосланиши;
- виждон эркинлиги;
- эътиқод эркинлиги;
- диний – маънавий кадриятларни эъзозлаш;
- турли дин ва конфессияларнинг бир-бирларига ўзаро ҳурмат билан қараши;
- турли дин ва конфессияларнинг тенгҳуқуқчилиги;
- барча дин вакиллариининг ҳамкорлиги ва ҳамжиҳатлиги;

- диний қарашларни мажбурий сингдиришга йўл қўймаслик;
- диний партиялар тўзишга йўл қўйилмаслиги;
- барча диндорларнинг сиёсий жараёнларда тенг, фуқаро сифатида иштирок этиши.

Мустаҳкамлаш учун саволлар:

- 1.Халқ фаровонлиги ғоясининг моҳият-мазмуни нимадан иборат?
2. Халқ фаровонлиги ғояси қандай омилларга асосланади?
- 3.Комил инсонни деганда тасаввур этасиз?
4. Комил инсон қандай фазилатлар соҳиби бўлиши керак?
- 5.Ижтимоий ҳамкорлик ғоясининг мазмунига нималар киради?
6. Ижтимоий ҳамкорликни амалга ошириш учун нималарга эътибор бериш лозим?
- 7.Миллатлараро тотувликнинг ғоясини тавсифлаб беринг,
8. Миллатлараро тотувлик соҳасида республикамизда қандай ишлар амалга оширилмоқда?
- 9.Диний бағри кенглик ғоясининг моҳиятини тушунтиринг.
- 10.Мустақиллик шароитида диний бағри кенглик ғоясини амалга оширишнинг йўналишлари ҳақида гапиринг.

АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент, Ўзбекистон, 2008.

“Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таълим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимида жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.

Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август

Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод,сиёсат,мафкура. 1-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-т.- Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. 4-т.–Тошкент: Ўзбекистон. 1996. 4 т.

Каримов И.А.Янгича фикрлаш ва ишлаш-давр талаби. 5-т –Тошкент: Ўз-бекистон.1997

Каримов И.А.Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида.6-т.-Тошкент: Ўз-бекистон. 1998.

Каримов И.А.Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан курамыз.7-т. Тошкент: Ўзбекистон. 1999.

Каримов И.А.Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт- пировард мақсади-миз. 8-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2000..

Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-т.-Тошкент: Ўзбекистон. 2001.

Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашишимиз керак.10-т. Тош-кент: Ўзбекистон. 2003.

Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тараққиёт ва маорифий дунё билан ҳамкорлик йўли.11-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 2003.

Каримов И.А.Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.

Каримов И.А Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. –Тошкент: Ўзбекистон, 2005.

Каримов И.А.Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.

Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари.-Тошкент: Ўзбекистон, 2009.

Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма)- Тошкент, 2000
Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). -Тошкент, 2006
Фалсафа асослари. -Тошкент, Ўзбекистон, 2005

8-мавзу.

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ҒОЯСИНИ ХАЛҚИМИЗ ОНГИ ВА ҚАЛБИГА СИНГДИРИШ.ҒОЯВИЙ ТАРБИЯНИНГ УСЛУБ ВА ЙЎНАЛИШЛАРИ

РЕЖА

- 1.Ғоявий тарбия тушунчаси, унинг асосий мезонлари
- 2.Миллий истиқлол ғоясини ёшлар онгига сингдириш соҳалари
- 3.Миллий ифтихорни шакллантириш
- 4.Комил инсонни тарбиялашда миллий ғоянинг асосий вазифалари

Ғоявий тарбия тушунчаси. Миллий истиқлол ғояси Ўзбекистон халқининг туб манфаатлари, асрий орзу-умидлари, эзгу ниятлари, буюк мақсадларини ифода этиб, халқнинг ўз мақ-сад-муддаоларига эришиш учун маънавий-руҳий куч-қувват бўладиган пойдевордир. Бу жараён жамият аъзоларининг туб манфаатларини кўзда тутди, бинобарин, ҳар бир фуқарони миллий истиқлол ғояси руҳида тарбиялаш муқаддас бурчдир.

Тарбия нима? Агар «тарбия» тушунчасининг туб маъносига эътибор берадиган бўлсак, бу - инсоннинг ўзи ва ўз хулқи ҳақидаги тасаввурининг тўғри ва холис бўлишини таъминловчи мураккаб жараёндир.

Ҳар бир даврнинг ўзига хос тарбиявий усул ва воситалари бўлади. Қадим замонлардан тарбия ёш авлоднинг кекса авлод тажрибаларини ўзлаштириш шакллари билан сифатида қараб келинган. Тарбия асосан меҳнат фаолияти (овчилик, чорвачилик, деҳқончилик ва шу каби) жараёнида, турли урф-одатлар, маросимлар ўтказиш вақтида амалга оширилган. У асосан жисмонан бақувват бўлишга қаратилган. Психолог Д.Эльконин болалар ўйини тарихини таҳлил қилиб, тараққиётнинг маълум даврига қадар умуман болалар ўйини категориясининг ўзи бўлмаганини исбот қилган. Лекин ўша пайтларда катталарнинг болаларга таъсири бевосита бўлиб, тарбия жараёни ҳозиргидан фарқли шароитларда кечган. Меҳнат фаолияти-нинг кўпқиррали бўлгани ва мураккаблашиб бориши боис катталар билан болалар ўртасидаги муносабатларда рўй берган ўзгаришлар туфайли ўзига хос болалар жамияти пайдо бўлган ва бу жамият аъзолари катталар тажрибасини ўзлаштиришнинг турли-туман йўлларни топиб, ўз ҳаёти ва фаолиятини такомиллаштириб борган. Бу биринчи навбатда касб-хунар турларининг кўпайиши ва такомиллашиб бориши билан ҳам боғлиқ бўлган.

Бола истаган соҳа бўйича таълим-тарбия олиб, ўзи хоҳлаган ихтисосликни эгаллашга ҳақли. Лекин унинг хоҳиши билан жисмоний имконияти ҳар доим ҳам бир-бирига мос келавермайди. Одатда, ота касбини, тўғрироғи, бобо мерос касбини тутган ёшлар ҳаётда кўпроқ муваффақият қозонади. Чунки болада отанинг қони, унинг лаёқати бўлади. Демак, касб тарбияси, болани ёшлиқдан эл-юртга фойдаси тегадиган меҳнат фаолиятига йўналтириш ҳам мафкуравий аҳамиятга эгадир.

Ғоявий тарбиянинг моҳияти. Шахс тарбиясининг муҳим йўналиши - бу ғоявий тарбиядир. Бу - инсон онги ва тушунчалари тизимида ҳаёт ҳақидаги фалсафий, сиёсий, ҳуқуқий, диний, эстетик, ахлоқий, бадиий, касбий қарашларни мақсадли шакллантириш жараёнидир. Ҳар қандай тарбия жараёни охир-оқибат, ўз мақсад ва моҳиятига кўра ғоявий тарбиядир. Чунки оилани оламизми, болалар боғчасиними, маҳалла, мактаб, коллеж, лицей, университет ёки академияни оламизми - ҳаммасида бериладиган таълим ва тарбия жараёнлари талаба ва тингловчилар дунёқарашини кенгайтириш, уларнинг онгини илмий асосланган билимлар билан бойитиш ҳамда жамият учун, унинг равнақи учун керак бўлган сифатларни камол топтиришга йўналтирилган бўлади. Бу ишлар боланинг дунё

ҳақидаги, оламнинг ривожланиш қонуниятлари, инсоний муносабатлар борасидаги ўзига хосликлар, ахлоқ тамойиллари, гўзаллик ҳақидаги тушунчаларини кенгайтиришга хизмат қилади. Бу - том маънода мафкуравий тарбиянинг асоси, пойдеворидир. Шунинг учун мафкурасиз инсон, мафкурасиз гуруҳ, миллат, халқ, жамият бўлиши мумкин эмас.

Нима учун бир жамият, ижтимоий гуруҳ (масалан, сиёсий партия, ижтимоий ҳаракат) мафкурасини бошқа бир ижтимоий гуруҳга мажбуран сингдириш нотўғри. Чунки мафкура -муайян ижтимоий гуруҳ аъзоларига хос ўзларидаги мавжуд эҳтиёжлар, тилак, орзу, умидлар ҳамда манфаатлар асосида ўша гуруҳнинг қарашлари, тасаввурлари дунёси ҳамда ғояларининг маҳсули сифатида яратилади. Унда бошқалар манфаатлари ифодаланмаслиги ҳам мумкин. Бас, шуидай экан, ўзгалар манфаатини кўзловчи мафкурани халқ онгига зўрлаб сингдириб бўлмайди. Масалан, америкаликларнинг ўз мафкуравий қарашлари бор, бу қарашлар тизими ҳар бир америкаликни юрти билан фахрланиш, унинг келажаги учун қайғуриш, бу йўлда тинимсиз изланиш ва меҳнат қилишга ундаши табиий. Лекин бу қарашларга суянган ва уларни чуқур таҳлил қилиб ўрганган ҳолда биз ҳам фақат шундай қилсак бўлар экан, биз ҳам фақат шу йўлдан бораёлик, деб бўлмайди. Чунки ҳар бир жамият ривожининг ўзига хос қонуниятлари мавжудки, ўша жамият аъзолари уларни ўзларининг туб мақсад ва манфаатлари асосида шакллантиради.

Ғоявий тарбиянинг мақсади. Ҳар қандай мафкуравий тарбиянинг мақсади - жамиятнинг ҳар бир аъзоси ва улар тимсолида ҳар бир ижтимоий қатлам, гуруҳнинг тарбиявий даражасини таъминлашдир. Бу пировард натижада ўша жамият ривожига туртки берувчи илғор ғояларнинг ҳар бир фуқаро томонидан онгли равишда ўзлаштирилишини, унинг тафаккур ва фикрлаш тарзига айлантирилишини таъминлайди. Шу маънода, миллий истиқлол мафкураси Ўзбекистонда яшаб, ижод қилаётган ҳар бир фуқаро онги ва шуурида асрий миллий қадриятларимиз, халқимизнинг бугунги ва келгусидаги манфаатларини ифодаловчи энг соғлом ғоялар ва фикрлар тарзида - халқ тафаккури тарзида ўз ифодасини топиши лозим. Бу жиҳат мафкуравий тарбиянинг бош хусусиятларидан биридир.

Мафкуравий тарбиявийлик, энг аввало юксак эътиқод, иймон, Ватан ва халқ олдидаги масъулият, ватанпарварлик, фидоийлик каби фазилатларда намоён бўлади.

Ёшларни ғоявий тарбиялаш. Соғлом ғоялар тарбияси юксак дунёқараш ва эътиқод тарбиясини англатади. Дунёқараш - тартибга солинган, яхлит онгли тизимга айлантирилган билим, тасаввур ва ғоялар мажмуи бўлиб, у шахсни жамиятда ўзлигини сақлаган ҳолда муносиб ўрин эгаллашга чорлайди.

Мустақиллик йилларида шаклланаётган янгича дунёқараш ёшларда Ватанга садоқатни, миллий қадрият ва анъаналарга муҳаббатни, ўз яқинларига меҳрибонликни, танлаган йўли - касби, маслаги ва эътиқодига содиқликни назарда тутди. Янгича фикрлаш ва янгича тафаккур айнан мустақиллик мафкураси руҳида тарбия топиб, сайқал топган миллий онг, дунёқараш ва эътиқод маҳсулидир.

Ёшлик, ўспиринлик даври дунёқарашнинг шаклланиши, эътиқоднинг мустаҳкамланиши учун ўта муҳим босқич ҳисобланади. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, бу давр нафақат шаклланиш учун, балки, агар маълум бир қарашлар тизими мавжуд бўлса, уларни ўзгартириш учун ҳам қулайдир. Шу боис мафкуравий таъсирлар бевосита ёшлар аудиториясига, уларнинг қалби ва онгига қаратилган бўлади.

Масъулият. Ғоявий тарбия мезонларидан бири бу масъулият туйғуси билан яшаш хусусиятини шакллантиришдир. Масъулият одамнинг ҳар бир амали, фаолияти маҳсулини тўлиқ тасаввур қилган ҳолда, унинг ўзи ва ўзгалар учун нима наф келтирилишини англай олиш қобилиятидир. Масъулиятни ҳис қилган инсон ишни доимо пухта режалаштириб, унинг оқибатларини олдиндан тасаввур қила олади ва зарур натижага эришиш учун бутун кучи ва салоҳиятини сафарбар этишга қодир бўлади.

Шахсий масъулиятни фуқаролик масъулиятдан фарқлаш лозим. Биринчиси - шахснинг кундалик фаолиятдан келадиган шахсий манфаатни назарда тутса, иккинчиси

жамият манфаатларини назарда тутати. Фуқаролик масъулиятини ҳис этган инсон, энг аввало, ўзи меҳнат қилаётган жамоа ёки таълим олаётган ўқув даргоҳи, ўз маҳалласи ва юрти равнақини уйлайди. Мустақил Ўзбекистон фуқаролари учун ягона мақсад Ватан равнақи, юрт тинчлиги ва халқ фаровонлиги учун хизмат қилиш бўлса, демак, ҳар бир инсон фуқаролик масъулиятининг маъно-мазмунини ана шу ғояларни амал-га оширишда деб билиши даркор.

Охирги йилларда ғарбда кенг тарқалган назарияга кўра, одамлар масъулият нуқтаи назаридан икки тоифага бўлинади. Биринчи гуруҳ ўз ҳаётида рўй бераётган воқеа ва ҳодисаларнинг сабабчиси, масъули деб фақат ўзларини тасаввур қилади. («Мен ўзим барча нарсаларга масъулман. Менинг ҳаётим ва ютуқларим фақат ўзимга боғлиқ, шунинг учун ўзим учун ҳам, оилам учун ҳам ўзим жавоб бераман»). Иккинчи гуруҳ барча воқеа, ҳодисаларнинг сабабчиси ташқи омиллар, бошқа одамлар - ота-она, ўқитувчилар, ҳамкасблар, бошлиқлар, танишлар, қўни-қўшни ва бошқалар деб ҳисоблайди.

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, иккинчи шаклдаги масъулият кўпроқ ўсмирларга хос экан, уларнинг деярли 84 фоизини масъулиятни фақат бошқаларга юклашга мойил экан. Америкалик олим Дж: Роттер ана шу асосда «назорат локуси» тушунчасини илмий асослаб берган. Унинг киритган фикрича, масъулиятни ўз зиммасига олишга ўрганган болаларда хавотирлик, асабийлашув, жаҳолат каби салбий сифатлар кам учрар экан. Улар Ҳар кимнинг фикрига эргашиб кетавермасдан кўп нарсани ўз қарашлари асосида ҳал этар экан.

Демак, масъулиятни ҳис қилган болалар ҳаётга тайёр, фаол, эркин ва мустақил фикрловчи бўлади. Уларда масъулият би-лан бирга, ўз-ўзини англаш, шахсий гуруҳ туйғулари ҳам юк-сак бўлади. Шунинг учун ҳам мафкуравий тарбиянинг муҳим йўналиши сифатида ёшларда она Ватан олдидаги бурч, ўз тақдири учун масъулият, маҳалла, меҳнат жамоаси, оила ва яқин кишилар ҳаёти учун жавобгарлик ҳиссини тарбиялаш муҳим аҳамиятга эгадир.

Эътиқод - психологик ҳамда ижтимоий-психологик ту-шунча бўлиб, одамнинг муайян қараш, таълимот, назария, ҳаётий ақида, қадрият ёки фаолият тамойилларини эмоцио-нал-ҳиссий қабўл қилиш жараёнида шаклланган собит фикр ва тасаввурлар мажмуидир. Ёки бошқача айтганда, эътиқод маълум қадриятлар, диний ёки дунёвий маслаклар, муноса-батларнинг инсон қалбида яшаш фалсафаси, фаолият дастури сифатида қабўл қилинишидир. Агар шу жараённинг оқибати ўлароқ одамда диний ёки дунёвий маслак, ишонч каби турғун муносабатлар шаклланган бўлса, биз уни эътиқодли одам деб атаимиз. Инсоннинг инсонлиги, унинг жамиятдаги ўрни ва нуфўзи ҳам маълум маънода унинг эътиқоди билан белгилана-ди. Айрим инсонлар бутун умри мобайнида фақат битта нар-сага эътиқод қилади. Масалан, Франциялик машхур сайёҳ Кусто ва унинг командаси ҳақидаги фильмни ҳамма кўрган. Бир қарашда у бутун умрини денгиз ҳаёти ва ундаги сирли воқеалар, ҳайвонот дунёсини кашф этишга бағишлагандек туюлади. Денгиздан жуда ўзоқда яшайдиган, ундан манфаат кўрмайдиган одамлар учун бу тадқиқотчининг ҳаёти ва ишла-ри кераксиз бир нарсасидек туюлади. Лекин бу олимнинг ўз ишига садоқати, эътиқоди шу даражада кучлики, уни бутун дунё, соғлом фикрловчи Ҳар бир инсон жуда юксак қадрлай-ди. Бу каби одамларнинг бошқа соҳалардаги хизмати кам бўлиши мумкин, аммо башарият уни юксак эътиқоди учун ҳурмат қилади. Демак, эътиқодсизликдан кўрқиб керак, агар ҳеч нарсага ишонмайдиган, мақсад-маслаги яомаълум киши-ни кўрсангиз, унга ёрдам бериш лозим, чунки бу одамдаги эътиқодсизлик нафақат унинг ўзига, балки атрофдагиларга ҳам зиён келтиради.

Эътиқодли одам аввало фойдали иш билан шуғулланади, ўзгаларга зиён келтирувчи амаллар қилмайди, ёлғон гапир-майди. У Ҳар доим лафзига амал қилади, яъни бир нарсани қиламан, деб ахд этса, бутун кучи ва иқтидорини сафарбар қилиб, уни албатта бажаради, бошлаган ишни охирига еткази-ди. Эътиқодли инсон нима қилаётганини, нима учун айнан шу ишни қилаётганлигини жуда яхши билади. Шу боис ҳақиқий эътиқод эгаси илмга интилади, ўз олдига аниқ мақсад қўйиб яшайди, ҳар томонлама баркамол бўлишга

тиришади, яхшиларга ошно бўлиш, буюкликка ҳавас унинг ҳаётий шиорига айланади. Ҳақиқий эътиқод соҳиби ўзидан оиласига, фар-зандларига, инсониятга нимадир қолдиришни истаб яшайди. Шунинг учун ҳам эътиқод, шахсдаги журҳат, мардлик, фидойилик, ирода, виждон, қатъият, ҳалоллик, инсонпарварлик, вата/гаарварлик каби фазилатлар билан боғлиқдир.

«Иймон» арабча сўз бўлиб, луғавий маъноси ишончдир. Ҳақиқий эътиқод эгаси бўлган одамда иймон ҳам бўлади

Иймон келтириш ёки ишонч шуидай психологик ҳолатки, унда шахснинг эътиқодига мос келадиган муайян нарса ва ҳодисалар таъсирида онгда ўрнашиб қоладиган тасаввурлар мажмуи етакчи ўрин тутаетди. Иймониинг нима экани кўпинча шахс томонидан чуқур таҳлил қилинмайди, текширилмайди, чунки унда инсоният тажрибаси, шахс эътиқод қилган ижти-мой гуруҳнинг қарашлари мужассам бўлатди. Шунинг учун ҳам халқ ватаи хоинларини энг аввало «иймонсизлар» деб лаънатлайди, зеро, туғилиб ўсган ерни муқаддас билиш, киндик қони тўкилган тупроқни соғиниш, Ватан равнақи йўлида баҳоли қудрат виждон билан меҳнат қилиш - иймоилилик белгисидир.

Иймон тушунчасига фақат диний тушунча сифатида қараш етарли эмас. Чунки ҳар куни фойдали бир амал, савоб иш қилиш, солиҳ хулқ соҳиби бўлиш, бутун инсоният меҳр-муҳаббати билан қараш, жамиятдаги хулқ меҳёрларини қалбан ҳис қилиб, уларни бўзмасликка интилиш ҳам иймондандир. Агар бола ёшлиқдан гўзал хулқларни эгаллашга интилиб яшаса, мусулмончилик одатлари, хушхулқилик тамойилларини ўзлаш-тириб боришга руҳан тайёр бўлса, уни иймонли бўлиб тарбия топяпти, дейиш мумкин.

Соғлом дунёқараш, масъулият, иймон ва эътиқодни ёшлар опгида шакллантиришнинг куйидаги асосий обоектив шарт-шароитлари ва омилларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

а) **ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий муҳит.** Ёшларда соғлом эътиқод ва юксак дунёқарашнинг шаклланиши учун маълум муҳит ҳам зарур. Ўзбекистонда бу борада улкан ишлар амалга оширилмоқда. Мустақилликнинг дастлабки кунлариданок миллий қадриятларимизни тиклаш, тарихимизни холис ва чуқур ўрганиш, буюк аждодларимиз хотирасини ёд этиш, бой илмий-адабий меросни ўрганиш, халқ маънавиятини юксалтириш миллий сиёсатимизнинг устувор йўналишларидан бирига айланди. Ижтимоий ва сиёсий институтлар - давлат ва нодавлат ташкилотлари, сиёсий партиялар, иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватловчи жамғармаларнинг ташкил этилиши ўзига хос ижтимоий муҳитни шакллантирди. Бу эса, ўз навбатида, ёшларнинг буюк келажак бунёдкори бўлиб вояга етишишида муҳим ўрин тутмоқда.

б) **соғлом ғоялар.** Ўзбекистон ўз мустақиллигини қўлга киритгач, давлатимиз раҳбари томонидан илгари сурилган, халқ томонидан эътироф этилган илғор ғоялар бугунги кунда шундай фаол кучга айланганки, улар ёшларнинг психологик ва ижтимоий эҳтиёжларига тўла жавоб беради. Зеро, Ваташнинг равиақи, юртнинг тинчлиги, халқ фаровонлиги, миллатлараро тотувлик, ижтимоий ҳамкорлик, диний бағрикенглик, комил инсон тарбияси учун яратилган шароитлар, айнан келажакимиз бўлган ёшларнинг манфаати учун хизмат қилади.

в) **сиёсий онг ва ҳуқуқий маданиятнинг ўсишида** сиёсий партияларнинг ўрни ва аҳамияти катта. Улар ўз фаолияти билан фикрлар хилма-хиллиги ва қарашлар ранг-баранглигига асосланган демократик жамият барпо этиш ғоясининг амалга ошишига хизмат қилади.

Ўзбекистондаги ҳар бир партия ўз дастурий мақсадларини рўёбга чиқариш учун ҳуқуқий асос ва қонуний қафолатларга эга. Фуқаролар учун қайси сиёсий партиянинг қарашларига кўшилиш ёки қўшилмаслик ихтиёрий бўлиб, бундай эркинлик ёшларни фикрлашга, ўзича мустақил йўл танлашга хиз-мат қилади. Ҳар бир партиянинг ўз дастурий ғояларини ҳаётга татбиқ этиш жараёнида миллий истиклол мафкурасининг

асосий тамойилларига амал қилиши ҳаётнинг бош мезонидир. Чунки халқ манфаатлари, истиклол ғоялари, қайси сиёсий ва мафкуравий кучга мансублигидан қатъи назар, барча юртдошларимиз учун муқаддасдир. Бу аслида том маънодаги сиёсий маданиятнинг белгисидир.

Фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш чинакам демократик фуқаролик жамияти қуришнинг муҳим омили. Бу ўринда шуни таъкидлаш жоизки, шахснинг ҳуқуқий онги юксак, билими етарли бўлиши, лекин унда ҳуқуқий маданият етиш-маслиги, у фуқаро сифатида ўз халқи ва Ватани олдидаги бурч ва масъулиятини теран англамаслиги мумкин. Шунинг учун ҳам фуқаролар, айниқса, ёшларда ҳуқуқий маданиятни юксал-тириш мафкуравий тарбиянинг муҳим шартидир.

Ҳуқуқий маданиятни шакллантириш омиллари қуйидагилардир:

- ҳуқуқий маданиятга оид оммабоп адабиётлар;
- таълим муассасаларида ҳуқуқий маданиятга оид махсус ўқув курслари;
- ижтимоий мулоқотнинг ҳуқуқий тамойиллари мавзуга оид тадбирлар;
- мустақилликнинг инсон манфаатларига қаратилган ҳуқуқий асосларини кенг халқ оммаси орасида тарғиб этиш ва бошқалар.

г) **ёшларнинг билим даражаси.** Илғор ғояларни амалга оширишнинг яна бир муҳим шarti уларни ўзлаштириши ло-зим бўлган ижтимоий қатлам ёки гуруҳнинг билим савияси, маълумотлилиқ даражасидир. Ўзбекистон Республикасида қабўл қилинган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва «Таълим тўғрисида»ги қонун ёшларнинг билим ва малакасини оширишга қаратилган тарихий ҳужжатлардир, улар ҳар бир ёшнинг билим даражасини оширишга, дунёқарабини кенгайтиришга хизмат қилади.

д) **муҳим одатий, анъанавий фикрлаш тарзидан янгича, илғор фикрлашга ўтиш мафкуравий янгиланишлар жараёнининг хусусиятидир.** Таъкидлаш лозимки, инсон ўзи учун одатий бўлиб қолган фикрлаш тарзидан осонликча воз кечол-майди, чунки эскича фикрлаш бир қарашда қулай бўлиб кўри-нади. Буни арифметикадаги мантиқ билан алгебрадаги ман-тиқ қоидасига қиёслаш мумкин. Арифметикани ўзлаштирган бола алгебрадаги айният, теоремаларни руҳан қийналиб қабўл қилгани каби, инсон тафаккури ҳам ижтимоий ҳаёт ўзгариш-ларини бирдан қабўл қилолмайди. Лекин янги давр, янгича ислохотлар, демократия, бозор муносабатлари айнан тафаккур ва фикрдаги ўзгаришларни тақозо этади ва бу ривожла-нишнинг, тараққиётнинг асосий шартидир. Шунинг учун мил-лий истиклол ғояси асосий тушунча ва тамойилларининг кенг омма қалби ва онгига сингиши бирданига, тез ва бир текисда рўй бермайди. Бу - мураккаб, босқичма-босқич амалга ошадиган жараён бўлиб, бу жараёнда, бошқа ижтимоий қатлам вакиллари-дан фарқли ўлароқ, ёшлар ташаббускорлик кўрса-тиши ва ўз дунёқараши ва эътиқоди билан бошқаларга таъсир кўрсатиши керак.

е). **Оилавий тарбия.** Шахс маънавияти, унинг дунёқараши, инсоннинг тасаввур ва эҳтиқодига алоқадор кўникмалар мажмуи асосан оилада шаклланади. Шу маънода, оила - ҳақиқий маънавият ўчоғи, тарбия омили ва муҳитидир. Бинобарин, миллий мафкурамизга хос илк тушунчалар инсон қалби ва онгига, аввало оила муҳитида сингади. Бу жараён боболар ўтити, ота ибрати, она меҳри орқали амалга оширилади.

Оила, унинг асрлар мобайнида сакданиб келаётган муқад-дас анъаналари орқали ёшларда Ватанга муҳаббат, иймон, эъти-қод, масъулият, ватанпарварлик, инсон-парварлик, илмга иш-тиёқ ва маданият кўникмалари шаклланади. Зеро, ҳар бир фуқаро оиланинг жамиятдаги ўрни ва вазифасини, Ватаннинг остонадан бошланишини тушунмасдан туриб, ўзини мукаммал инсон деб ҳис қила олмайди.

Болаларда ёшлиқдан халқ ва юрт тақдири учун фидоийлик туйғусини шакллантириш мафкуравий тарбияда муҳим ўрин тутади. Бунинг учун бола ҳаётининг дастлабки йиллари-дан бошлаб, уни нарсалар олами билан таништиришнинг миллий анъаналаримизга хос шакллари-ни қўллаш лозим. Бу жараёнда миллий турмуш тарзимизга ёт бўлган «жангари» ўйинчоқ-лар, мулътфильмлар, кинофильмлардан имкои қадар фойдаланмаслик керак. Шарқона одоб ва башариятнинг эзгу интилишларини акс

этирувчи ўйинлар, ўйинчоклар, расмий китобчалар, миллий эртаклар асосида яратилган мулффильмлар болалардаги илк ёшликдан мафкуравий қарашларнинг тўғри шаклланишида қўл келади. Масалан, болалар ўртасида машҳур бўлган «Зумрад ва Қиммат», «Ёрилтош», «Хўжа Насриддиннинг саргузаштлари» каби қатор эртаклар орқали болаларда яхшиликка муҳаббат, ёмонликка нафрат туйғуларини тарбиялаш, алолат тантанасига ишонч ҳиссини ўйғотиш мумкин.

Ота-оналар саводхонлиги. Юқорида тилга олинган тарбия шакллари амалга оширишнинг энг қулай йўли - аввало ота-оналарнинг маънавий билим савиясини ошириш, уларда соғлом тафаккур ва замонавий дунёқарашни шакллантириш-дир. Бу эса ота-онанинг фарзид олдидаги, эл-юрт олдидаги бурчини тўғри англашини, инсоннинг дунёга келиши ва камол топиб ривожланишига оид қонуниятларни пухта билишини, оилавий муносабатлар доирасида миллий урф-одат ва анъаналаримизни энг нодирларини турмушга сингдириш орқали болаларда миллий қадриятларга меҳр-муҳаббатни ўйғотишни, уларни мустақил фикрлайдиган кишилар қилиб тарбиялашни тақозо этади. Бинобарин, ота-оналик шундай масъулиятли вазифаки, унинг жамиятимиз манфаатига мос тарзда амалга оширилиши учун инсон ҳам маънавий жиҳатдан, ҳам психо-логик жиҳатдан тайёр бўлиши керак.

Касбни пухта эгаллаш ва фидокорона меҳнат қилиш учун илм қанчалик зарур бўлса, фозил фарзандлар тарбиялаш ва уларни инсонларга нафи тегадиган даражада етук қилиб тарбиялаш учун ҳам билим шунчалик муҳимдир. Шунинг учун ўрта асрнинг кўзга кўринган истеъдодли шоирларидан бири Абдибек Шерозий ота-онага, айниқса, аёл кишига илмнинг зарурати тўғрисида шундай ёзган эди: «Илм - аёл учун зий-нат. Ақлини нодонликдан халос этган Ҳар бир аёл номус, иззат, аёллик қадрини тушуниб этади. Бундай аёл ҳеч бир ишда адашмайди. Илмсиз аёл эса бола тарбиялашда турли хатоларга йўл қўяди».

Боболар ва момолар тарбияси. Ўзбек оиласида бола онгида соғлом ғоя ва билимлар шаклланиши жараёнида оиланинг кат-талари - боболар, момолар, яқин дариндош-уруғлар ҳам бево-сита иштироқ этади. Азалий удумга биноан, бола тарбиясида ота-онадан ҳам кўра бобо ва бувиларнинг таъсири кучлироқ бўлади. Улар оиладаги маънавий муҳитнинг бошқарувчилари ҳисобланади. Бундай тарбия анъанаси буюк аجدодларимиз тақ-дирида муҳим ўрин тутган. Масалан, Амир Темурнинг неваралари тарбияси билан уларнинг оналари эмас, улуғ бибилари-бувилари шуғулланган. Хусусан, Шоҳруҳ Мирзо, Муҳаммад Султон Мирзо, Ҳалил Султон Мирзо, Улуғбек Мирзо сингари те-мурий шаъзодалар Сароймулкхоним қўлида тарбия топган.

Хуллас, ота-она ўз боласини ахлоқи ва ҳуқуқий маданияти учун жамият олдида жавобгардир. Ота-оналик бурчига эъти-борсиз қараш, фуқаролик масъулиятини ҳис этмаслик муҳим ижтимоий бурчни бажармаслик билан тенгдир. Чунки, бола-ни дунёга келтиришдан кўра, упи жамиятга нафи тегадиган, соғлом эътиқодли, солиҳ фарзанд қилиб тарбиялаш мушкул-роқдир.

Маҳалла - тарбиячи. Ўзини ўзи бошқаришнинг миллий модели бўлган маҳалла халқимизнинг азалий удумлари, урф-одатлари ва анъаналарига таянган ҳолда, улкан тарбиявий ва-зифани бажаради. Кексаларнинг панд-насиҳати, катталарнинг шахсий ибрати, жамоанинг ҳамжиҳатлиги мисолида одамлар онгига эзгулик ғоялари сингдириб борилади.

Маҳалла, аввало, соғлом ижтимоий муҳит. Бу ерда кучли таъсирга эга бўлган жамоатчилик фикри маҳалла аҳли-нинг ҳулқ-атвори, ўзаро муносабатларини алолат ва маънавий мезонлар асосида тартибга солиб туради. Шу маънода маҳал-ла, Президентимиз Ислон Каримов таъкидлаганларидек, ҳақиқий демократия дарсхонасидир.

Маҳаллада кенг жамоатчилик ўртасида мафкуравий ишлар-ни самарали йўлга қўйиш учун катта имкониятлар мавжуд. Айниқса, миллий қадриятлар, меҳр-оқибат, эл-юрт шаҳни учун қураш каби фазилатларни камол топишида маҳалланинг ўрни беқиёс. Агар бирор маҳаллада ўсган қиз ҳақида бошқа бир одам ноўринроқ гап айтганини, ўша қизнинг

маҳалладоши эшитиб қолса, шу қизнинг шаҳни учун курашади, уни оқпашга, бегона одамни эса тартибга чақириб қўйишга ҳаракат қилади. Шу маънода маҳалла ҳамжиҳатлик, ор-номус, биродарлик каби фазилатлар тарбиясига ижобий таъсир кўрсатади.

Аёл, она - эзгулик тимсоли. Мафкуравий тарбияда она-нинг алоҳида ўрни ва нуфўзини ҳисобга олиб, хотин-қизлар-нинг бола тарбияси ва оилавий рўзғор ишларини юритиш борасидаги билимдонликларини такомиллаштириб бориш; «она-лар мактаблари» ташкил этиш ҳам катта амалий аҳамиятга эга бўлади. Чунки Президентимиз, ҳукуматимиз томоидан аёл-ларга билдирилган юксак ишончнинг замирида бу мўхтабар зотларга хос буюк оналик меҳр-муҳаббати, уларнинг мафкура-вий тарбияга қўшажак куч-ғайрати, ноёб истеъдодларининг эътирофи ётади. Жаҳон маданияти ва маънавиятига катта ҳис-са қўшган Мусо Хоразмий, Беруний, Ибн Сино, Имом Бухо-рий, Аҳмад Фарғоний, Амир Темур, Улуғбек, Алишер Навоий, Бурҳониддин Марғинонийларни дунёга келтириб, тарбия бер-ган момоларимизнинг ворислари бўлган замонавий аёллар ҳам соғлом фикрловчи, Ўзбекистон тараққиёти учун бутун билим ва иқтидорини аямайдиган ёшларни тарбиялаб беришига шу-бҳа йўқ. Зеро, юртбошимизнинг «Ҳар қайси жамиятнинг маданий даражаси ва маънавий баркамоллиги аёлларга бўлган му-носабат билан белгаланadi», деб уларнинг бугунги ҳаётимизда-ги ўрнига катта аҳамият бераётгани бежиз эмас.

Анъаналар, удумлар, расм-русумлар. Асрлар мобайнида шаклланган, авлоддан-авлодга бебаҳо мерос сифатида ўтиб келаётган урф-одат, маросим ва байрамлар ҳам миллий маф-курапинг асосий ғояларини сингдиришда муҳим омил бўлади. Хусусан, Мустақиллик, Наврўз, ўқитувчилар ва мураббийлар, Хотира ва қадрлаш куни каби байрам ва маросимларимиздан жамият ҳаётига замонавий мазмун бахш этиш йўлида оқило-на фойдаланиш зарур.

Бугунги кунда миллий анъаналаримизни ўрганиш, тарғиб этиш билан бир қаторда тўй-маҳракаларни, одат ва удумлар-ни ихчамлаштириш, бу борада исрофчарчилик ва дабдабоз-ликка йўл қўймасликка алоҳида эътибор қаратиш даркор. Бу урф-одат ва анъаналарнинг асосий қисми оилада ва оила аъзоларининг бевосита иштироқида ўтказилади. Шунинг учун ҳам Ҳар бир оилавий анъана ва удум мафкуравий тарбиянинг муҳим йўналиши ҳисобланади. Масалан, инсонпарвар, юксак эътиқодли, бағрикенг, меҳр-оқибатли одамларни вояга етказишда кенг маънодаги толерантлик, оилавий муносабатларда-га иисонийлик тамойиллари муҳим ўрин тутadi. Ҳар бир ўзбек оиласида муқаддас саналадиган меҳмоннавозлик, қиз ва ўғил болалар тарбияси борасида махсус анъаналарнинг мавжудлиги, йил мавсумига кўра барча оила аъзолари иштироқида ўтказиладиган ҳашарлар, чақалоқнинг дунёга келиши билан боғлиқ ҳамма-ҳаммаси эзгуликка, яъни соғлом мафкуравий му-ҳитни шакллантиришга хизмат қилади.

Мулоқот маданияти - инсонга хос маънавий эҳтиёж бўлиб, ундаги умумий маданий савиянинг муҳим кўрсаткичидир. Инсон ўзининг ҳис-туйғулари, ички кечинмалари, ўй-фикрларини бевосита мулоқот жараёнида намоён қилади. Мафкуравий тарбиянинг энг таъсирчан воситаларидан бири ҳам мулоқот ҳисобланади. Чунки инсон қалбида, онгида шаклландиган дунёқараш, эътиқод, иймон, виждон, масъулият каби фази-латлар тарбиясида радио-телевидение, газета-журналлар, ба-дий ҳамда илмий адабиётнинг ўрнини эътироф этган ҳолда, шуни айтиш мумкинки, юзма-юз кечадиган фикр алмашув, инсоннинг юзи ва кўзига қараб туриб айтиладиган бамаҳни сўз ва ҳиссиётларнинг ўрни беқиёс. Шунинг учун ҳам ота-она бир гапни айтиш лозим бўлса, боласининг юзини ўзига қара-тиб олиб, зарур юз қиёфаси ва кўзидаги самимият билан фик-рини уқтира бошлайди. Ва бундай мулоқот самарали бўлади. Шу боис аудиторияларда ўқитувчи билан ўқувчи, талаба ва домла ўртасидаги мулоқотга таълим ва тарбия жараёнида кат-та аҳамият берилади.

Таълим муассасалари. Ўзбекистоннинг мустақил тараққиёт стратегияси, ўзбек халқининг буюк давлат барпо этиш борасидаги мақсад-муддаолари, миллий истиклол ғояларини ёшлар қалби ва онгига сингдиришнинг устувор йўналишлари-дандир.

Истиқлол мафкурасини одамлар қалби ва онгига сингди-ришда жамият ҳаётининг барча соҳаларини қамраб олиш, таълим-тарбия, тарғибот ва ташвиқотнинг самарали усул ва воситаларидан оқилона фойдаланиш тақозо этилади.

Таълим ва тарбия соҳалари миллий истиқлол ғояларини ёшлар қалби ва онгига сингдиришнинг устувор йўналишларидандир.

Бунда қуйидаги вазифалар кўзда тутилади:

-таълим муассасаларида болалар ва талабаларнинг ёшига мос равишда миллий истиқлол мафкурасини сингдиришда дифференциал педагогик-психологик дастурни яратиш;

-кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида ўқувчи-талабалар онгида миллий ғоя ва миллий истиқлол мафкурасини шакллантириш ишларини ўзлуксиз тарзда олиб бориш

-ўқув дастурлари, дарслик ва қўлланмаларда миллий истиқлол мафку-раси ғояларини теран акс эттириш;

-мактаб, лицей, коллеж, институт ва университетларда мафкуравий тар-бияни бугунги куни талаблари даражасига кўтариш;

-педагог кадрларининг мафкура борасидаги билимларини чуқурлашти-риш.

Мактабгача таълим муассасалари. Бу ўрида ҳар бир ота-онанинг ўз фарзандининг мактабгача тарбияси унинг кейинги тараққиёт даврида қанчалик аҳамият касб этиши, бу давр ўз-луксиз таълим ва тарбиянинг муҳим босқичи эканини англаб етишига эришиш зарур. Бунда оиланинг мактабгача таълим муассасалари тизимида изчил уйғунлашувига эришишни на-зарда тутиш керак. Бу даврда барча мактабгача таълим-тар-бия муассасалари болалардаги умумий саводхонлик ва мак-табдаги таълим - тарбияга тайёрлаш жараёнининг муҳим ва зарурий босқичи сифатида қаралиши лозим.

Мустаҳкамлаш учун саволлар

- 1.Миллий истиқлол ғоясини халқимиз қалби ва онгига сингдириш деганда нимани тушунасан?
- 2.Ғоявий тарбиянинг моҳият-мазмунини нимадан иборат?
- 3.Миллий ғояни ёшлар онгига сингдириш соҳаларини тавсифланг.
4. Миллий ғояни ёшлар онгига сингдириш омилларига нималар қиради?
- 5.Мафкуравий тарбияда оиланинг роли қандай?
- 6.Комил инсон тушунчаси билан миллий ғоянинг алоқадорлигини қандай изоҳлайсан?

АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент, Ўзбекистон, 2008.

“Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таъ-лим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимида жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.

Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август

Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод,сиёсат,мафкура. 1-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-т.- Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. 4-т.–Тошкент: Ўзбекистон. 1996. 4 т.

Каримов И.А.Янгича фикрлаш ва ишлаш-давр талаби. 5-т –Тошкент: Ўз-бекистон.1997

Каримов И.А.Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида.6-т.-Тошкент: Ўз-бекистон. 1998.

Каримов И.А.Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурамыз.7-т. Тошкент: Ўзбекистон. 1999.

Каримов И.А.Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт- пировард мақсади-миз. 8-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2000..

Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-т.-Тошкент: Ўзбекистон. 2001.

- Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашишимиз керак. 10-т. Тошкент: Ўзбекистон. 2003.
- Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тараққиёт ва маорифий дунё билан ҳамкорлик йўли. 11-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 2003.
- Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.
- Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. –Тошкент: Ўзбекистон, 2005.
- Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.
- Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. -Тошкент: Ўзбекистон, 2009.
- Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма)- Тошкент, 2000
- Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). -Тошкент, 2006
- Фалсафа асослари. -Тошкент, Ўзбекистон, 2005

9-мавзу.

ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИ МУСТАҲКАМЛАШДА МИЛЛИЙ ҒОЯНИНГ ЗАРУРЛИГИ ВА АҲАМИЯТИ

1. Миллий ғоядан кўзланган мақсадлар
2. Миллий ғояни англаш ва унга ишонч-эътиқод
3. Сиёсий институтлар, мафкуралар, фикрлар хилма-хиллиги асосига таянишнинг конституцион тамойиллари

Таянч иборлар: Турмуш тарзи, маданий мерос, миллий ғояни англаш, миллий ғояга эътиқод, миллий истиқлолнинг асосий ғоялари

Миллий ғоядан кўзланган мақсадлар. Мустақиллик йилларида эришилган ютуқлар, мавжуд муаммоларни ҳолисона таҳлил қилиш, тегишли хулоса ҳамда сабоқлар чиқариш – миллий ғоянинг зарурлиги ва аҳамиятининг тобора ортиб боришини кўрсатмоқда. Мамлакатимиз Президенти И.А.Каримов миллий истиқлол ғояси ва мафкурасини шакллантириш зарурати ҳақида мустақилликнинг дастлабки йилларидаёқ фикр юритиши тасодифий ҳол эмас эди. Негаки, “Миллий мустақил давлат бор экан, унинг мустақиллиги ва эркинлигига, анъана ва урф-одатларига таҳдид соладиган, уни ўз таъсирига олиш, унинг устидан ҳукмронлик қилиш, унинг бойликларидан ўз манфаати йўлида фойдаланишга қаратилган интилиш ва ҳаракатлар доимий хавф сифатида сақланиб қолиши муқаррар”¹.

Демак, миллий ғоянинг зарурлиги, энг аввало, мамлакатимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш учун зарурдир. Унинг қуйидаги мақсадларини амалга ошириш билан боғлиқ ҳолда намоён бўлади.

- олдимизга қўйган олийжаноб мақсад-муддаоларимизга, яъни озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиш;
- эски мафкуравий асоратлардан батамом халос бўлиш;
- ғоявий бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик;
- ўзоқ даврлар мобайнида одамлар онгида ҳукмрон бўлган бегона ва ёт ғояларнинг янада қайтадан тикланишга йўл қўймаслик;
- халқимиз табиатида зид бўлган ўзга ғоялардан, айниқса, ёш авлодни ҳимоя қилиш;
- ҳар қандай тажаввузкор ғояларга қарши тура оладиган, ҳар томонлама баркамол авлодни вояга етказиш заруратининг мустақилликни мустаҳкамлашдаги ўрнини англаш орқали ҳаракат дастурига эга бўлиш;

¹ Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. Т.: Ўзбекистон, 2001, 3-б.

-мустақиллик давлатимизнинг ҳ ҳар бир фуқаросида Ватан тақдири учун масъуллик туйғуси бўлиши учун ҳам зарур.

Мустақилликни мустаҳкамлашда миллий ғоядан кўзланган мақсадларнинг кенг қамровли илмий-назарий ва амалий йўналишлари Президент И.А.Каримовнинг асарларида, нутқ ва маърузаларида ўзининг аниқ концептуал ифодасини топган.

Мустақиллик йилларида жамиятимиз аъзоларининг дунёқараши, фикрлаш тарзида теран ўзгаришлар юз бермоқда. Анна шундай шароитда халқимизни бирлаштирадиган, бунёдкорлик фаолиятига сафарбар этадиган, унинг эзгу мақсадлари ва ҳаётий манфаатлари ўзида мужассам этадиган миллий ғоя ва мафқурани яратиш ижтимоий-сиёсий ва маънавий тараққиётимизнинг муҳим шарти ҳамда заруратига айланди.

Мустақилликни мустаҳкамлашда миллий ғоянинг зарурлиги ва унинг аҳамияти ҳам ички, ҳам ташқи сиёсатимиз истикболлари, самарадорлиги билан боғлиқ. Шу нуқтаи назардан миллий –ояннинг зарурлиги жамиятимизни тараққий топган демократик мамлакатлардаги каби эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиши билан ҳам боғлиқ. Демак, миллий ғоянинг негизидаги муҳим устувор мақсад – мустақилликни бундан буён ҳам асраб-авайлаш, ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлаш бўлиб қолаверар экан, унинг зарурлиги ҳеч бир даврда ўз аҳамиятини йўқотмайди.

Ҳаётий кўзатишлар баъзан зиёлиларимиз ўртасида ҳам бизга миллий ғоя, миллий мафкура нима учун, ким учун керак, унинг маъно-моҳияти нимадан иборат, деган муҳим масалага яна бир бор ойдинлик киритиш заруратини юзага келтирмоқда. Бунда, яъни миллий ғояда Ўзбекистон халқининг мамлакатимиз ривожига белгилаб олган асосий мақсад ва муддаоларининг ифодаси мужассамлашган.

Биринчидан, ўзининг келажагини кўрмоқчи ва кўрмоқчи бўлган ҳар қандай давлат ёхуд жамият, албатта, ўз миллий ғоясига суяниши ва таяниши зарурлиги билан боғлиқ.

Президент И.Каримов таъбири билан айтганда, “давлат тизими, уни бошқариш ва олиб борилаётган сиёсат, аввало, аниқ ва равшан ифодааланган мафкура асосига қурилмоғи лозим. Яъни, олдин ғоя пайдо бўлади, ундан кейин ғоя асосида мафкура, мафкура асосида эса тизим, сиёсат пайдо бўлади”¹. Демак, ўз миллий ғоясига таянмаган жамият инқирозга дучор бўлиши, ўз йулини йўқотиб қўйиши муқаррар.

Иккинчидан, миллий ғоя Ўзбекистон халқининг асосий мақсад ва муддаоларининг ифодаси сифатида шунинг учун ҳам зарурки, одамлар онгини, тафаккурини ўзгартирмасдан туриб, кўзланган олий мақсад – озод ва обод жамиятни, эркин ва фаровон ҳаётни барпо этиб бўлмайди. Бунинг учун эса, одамлар муайян ғояга ишониши ва таяниши зарур. Бу жараён ўз-ўзидан ҳаракатга келмайди, албатта. Негаки, кенг халқ оммасини бирон бир ғоянинг илғор ва инсонпарвар эканига ишонтирмоқ учун, аввало, мазкур ғоянинг тўғри, ҳаётий ва илғор эканлигига ишонтириш зарур. Ишонтирмоқ учун унинг илмий ва ҳаётийлигига алоҳида эътибор қаратиш билан бирга миллий ғоянинг ўзи мамлакатимиз халқининг асосий мақсад ва муддаолари ҳамда манфаатларини ифодалаши керак.

Учинчидан, миллий ғоянинг зарурлиги миллатнинг ўзлигини тўла англаш жараёни билан боғлиқ. Негаки, миллат ўзлигини тўла англамас экан, бирон бир буюк ўзгаришлар қилиб бўлмайди. Миллий ўз-ўзини англаш у ёки бу миллатни ўзга миллатлардан ажралиб кетишига эмас, балки ўзлигини англаган миллатларнинг маърифатлашган ҳамкорликлари мустаҳкамланиб боришига хизмат қилади. Ана шундай ўта мураккаб вазиятда миллий ўзликни англашда миллий ғояга асосий таянч куч, илмий-назарий ва амалий дастур сифатида ҳар бир инсоннинг руҳи, кайфияти, ҳиссий кечинмаларига кириб бориш орқали унинг қалби ҳамда онгига таъсир кўрсатади. Бу миллий ғоянинг халқ ҳаётига яқин, унга бевосита дахлдор эканлигини таъкидлаш лозимдир.

Демак, Ўзбекистон мустақиллигини мустаҳкамлашда миллий ғояда бугунги ҳаётнинг энг долзарб муаммолари, унинг стратегик мақсадлари билан диалектик боғланиши унинг яшаш шартидир.

¹ И.Каримов. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз. 8=жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000, 464-465-б.

Тўртинчидан, мамлакатимиз мустақиллигини мустаҳкамлашда миллий ғоянинг зарурлиги яна бир муҳим ҳолат билан, яъни бугун бизнинг тарихий ўзгаришлар даврида тоталитар тузумдан эркин демократик бозор муносабатларига асосланган демократик тузумга ўтиш шароитида яшаётганлигимиздан келиб чиқмоқда.

“Бу ўтиш даври ўзига хос, жуда ката ғов ва тўсиқларга дуч келиши, каттиқ қурашлар орқали кечиши барчамиз учун аён бўлмоғи даркор. Халқимиз ва жамиятимизни мана шу даврда янги уфқлар сари бошлаш, даъват қилишда мақсадларимиз аниқ бўлиши керак. Бундай мақсадларга эса, аввало, чуқур ўйланган ва пухта ишланган мафкура асосида эришиш мумкин”. Демак, миллий ғоя мустақиллигини мустаҳкамлаш ғоясининг ўзаги бўлган – танланган тараққиёт йўлимизнинг тўғри, адолатли ва ҳаққоний эканлигига, у мана шу заминда истиқомат қиладиган ҳар бир инсоннинг ҳаётий манфаатларига мос тушишига кенг оммани ишонтириш орқали уларни бунёдкорлик ишларига сафарбар этиш учун хизмат қилади.

Мустақилликни асраб-авайлаш, ҳимоя қилишда миллий ғоянинг ўрнини бошқа бирон бир омил босолмайди. Шу нуқтаи назардан давлат сиёсатининг устувор йўналишлари, мақсад ва вазифаларини маънавий жиҳатдан таъминлаш, бугунги кунда мамлакатимиз тақдири учун ўта долзарб масаладир. Бунинг ёрқин ифодаси Президент И.А.Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўн тўртинчи сессияси (2004 йил 29 апрель)даги «Ватанимизнинг тинчлиги ва хавфсизлиги ўз куч-қудратимизга, халқимизнинг ҳамжиҳатлиги ва букилмас иродасига боғлиқ»лиги ҳақидаги нутқида ҳамда Олий Мажлисининг мамлакатимиз фуқароларига мурожаатномасида баён этди. Хусусан, унда шундай дейилган: “Бугун башарият ўзига хос ва зиддиятли бир даврда яшамокда. Бир томондан илм-фан ва техника, юксак технологиялар тараққий этиб, инсонпарварлик ғоялари, демократик қадриятлар, ўзаро ҳамкорлик дунё бўйлаб қарор топиб бормокда. Айни вақтда, ер юзининг турли минтақаларида қуролли можаролар рўй бераётган, халқаро терроризмнинг янги-янги хуружлари оқибатида минг-минглаб одамларнинг ҳаётдан кўз юмаётгани ҳам шу замоннинг очик ҳақиқатидир”¹.

Ҳозирги пайтда рўй бераётган айрим салбий ҳолатлар, ножўя хатти-ҳаракатлар, ёвуз ишлар, аввало, мафкуравий бўшлиқ туфайли содир бўлмокда. Шу ўринда нега айнан ғанимларимиз ҳали ҳаётий тажрибага эга бўлмаган, оқ-қорани таниб улгурмаган ёшларга қаратмокда, деган савол туғилади. Чунки айнан ёшлар мамлакатимиз мустақиллигини мустаҳкамлашда асосий таянч куч. Айни пайтда, ёшларимизнинг кўнгли очик, содда, ишонувчан.

Миллий истиқлол ғоясининг мустақилликни мустаҳкамлашда намоён бўлиш жараёни ўзининг бир қатор хусусиятларига ҳам эга. Улар қуйидагилардан иборат:

- Бугунги кунда одамзод маълум бир давлатлар ва сиёсий кучларнинг манфаатларигагина хизмат қиладиган, олис-яқин манбалардан тарқаладиган, турли маъно-мазмундаги мафкуравий кучларнинг таъсирини доимий равишда сезиб яшаши. Ахборот асри, электроника асри деб аталаётган ХХІ асрнинг бугунги кунида бундай таъсирлардан холи бўлиш деярли имконсиздир. Демак, бугунги кунда “мафкура полигонлари ядро полигонлари”га нисбатан ҳам кўпроқ кучга эга. Бу унинг хусусиятларидан биридир.

-Миллий ғоя – миллат тафаккури ва онгининг маҳсули. Лекин, айни вақтда, сиёсий онг даражаси ҳар бир миллатнинг ривожини белгилайдиган омил ҳамдир. Демак, онгни, тафаккурни ўзгартирмасдан туриб ҳеч бир жамият ўзининг олий мақсадига эриша олмайди. Биз ҳам кишилар онги ва тафаккурини ўзгартирмасдан туриб озод ва обод жамиятни барпо этолмаймиз.

Миллий истиқлол ғояси мустақиллигини мустаҳкамлашда намоён бўлиши учун у ўзида нималарни мужассамлаштириши ва қандай талабларга жавоб бериши лозим.

¹ “Халқ сўзи”, 2004 йил 30 апрель

Миллий мафкура, - авваламбор, ўзлигимизни, муқаддас анъаналаримизни англашга ёрдам бериши, халқимизнинг қўп асрлар давомида шаклланган эзгу орзуларини, жамиятимиз олдига қўйган олий мақсад ва вазифаларини қамраб олиши шарт.

-Жамиятимизда бугун мавжуд бўлган хилма-хил фикрлар ва ғоялар, эркин қарашлардан, ҳар қандай тоифалар ва гуруҳларнинг интилишлари ва умидларидан, ҳар қандай инсоннинг эътиқоди ва дунёқарашидан қатъий назар, уларнинг барчасини муштарак миллий байроқ атрофида бирлаштирадиган, халқимиз ва давлатимизнинг дахлсизлигини асрайдиган, эл-юртимизни энг буюк мақсаблар сари чорлайдиган миллий истиқлол ғояси – мафкура бўлиши керак.

-Миллий мафкура ҳар қандай тажоввузкор миллатчилик ва шунга ўхшаш унсур-лардан, бошқа элат ва халқларни менсимаслик, уларни камситиш кайфияти ва қараш-ларидан мутлақо холи бўлиб, қўшни давлат ва халқлар, умуман, жаҳон ҳамжамиятида, халқаро майдонда ўзимизга муносиб ҳурмат ва иззат қозонишга пойдевор бўла олиши лозим.

-Миллий ғоя, биринчи навбатда, ёш авлодимизни ватанпарварлик, эл-юртга садоқат руҳида тарбиялаш, уларнинг қалбига миллий-маънавий қадриятимизга мос инсонпарварлик ва одамийлик фазилатларини пайванд қилишдек олижаноб ишларимизда мададкор бўла олади.

Миллий ғоя Ватанимизнинг шонли ўтмиши ва буюк келажагини узвий боғлаб туришга, ўзимизни улуғ аجدодларимиз боқий меросини муносиб ворислари деб ҳис қилиш, шу билан бирга, жаҳон ва замоннинг умумбашарий ютуқларига эришмоққа йўл очиб берадиган ва шу мақсадларга муттасил даъват қиладиган ғоядир.

Демак, миллий ғоя, миллий ифтихор кундалик машаққатли ишларимизда ва бунёдкорлик фаолиятимизда кучимизга куч, ғайратимизга ғайрат қўшиб, ҳақиқатан ҳам келажаги буюк давлат қураётганимизга мустаҳкам ишонч бағтшлайди.

Миллий ғояни англаш ва унга ишонч-эътиқод. Мустақил Ўзбекистон учун, унинг тараққиёти ва буюк келажаги учун эндиликда бир қанча муҳим вазифа ва муаммоларни ҳал этиш асосий масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Ана шундай вазифалардан бири миллий истиқлол мафкурасига ишонч ва эътиқодни мустаҳкамлашдан иборатдир. Миллий истиқлол мафкурасини мустаҳкамлаш зарурлиги, фикримизча, бир қатор шарт-шароитлардан келиб чиқади. Улар асосан қуйидагилардан иборат:

-Ўзбекистон ўзининг мустақил тараққиёт йўлига қадам қўйган дастлабки пайтларда – эски, ягона мафкурадан бутунлай воз кечилаётган, янги мафкура эса хали ишлаб чиқилмаган, илмий асослаб берилмаганлиги билан боғлиқ эди.

-Умумбашарий тарихий тараққиёт таҳлили шуни кўрсатадики, ҳеч қандай жамият мафкурасиз яшай олмаган. Дунёдаги ҳар бир жамиятнинг, ҳар бир давлатнинг ўзига хос, ўзига мос келадиган, унинг учун хизмат қиладиган, туб мақсад ва манфаатларини ҳимоя қиладиган мафкураси бўлган. Демак, одамлар қайси бир жамиятда яшамасин нимагадир ишониши, эътиқод қилиши, қандайдир бир соғлом ғояга, таълимотга асосланиб иш кўриши, фаолият кўрсатиши тарихий заруратдир.

-Мустақил Ўзбекистон учун, миллий истиқлол мафкурасининг тарихий зарурати шундаки, демократик жамият қуриш учун унинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий, маданий-маънавий заминларини яратиш ва мустаҳкамлаш учун ўзимизга хос ва мос миллий мафкура сув ва ҳаводек зарур. Буни бизга мустақиллигимизнинг ҳаётий тажрибаси очиқ-равшан кўрсатиб турибди. Демак, миллий ғоя – жамият ҳаётининг барча жабҳаларини ўзида қамраб олади ва унинг маънавий негизини мезонига айланади. Шу нуқтаи назардан қаралса, кишиларга маънавий таъсир этишнинг асосий воситаси ҳамдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов кенг жамоатчиликни, олимлар, шоирлар, ёзувчиларни мафкура масаласига жиддий эътибор беришга чақириб, 1993 йилдаёқ «олдимизда турган энг муҳим масала, бу миллий истиқлол мафкурасини яратиш ва ҳаётимизга тадбиқ этишдир» – деб уқтирган эди⁵.

⁵ Каримов И.А. Буюк мақсад йўлидан оғишмайлик. – Т.: 1993, 9-б.

Мустақиллигини мустаҳкамлашда Ўзбекистон учун миллий истиқлол мафкурасининг тарихий зарурлиги ва унинг демократик жамият қуришдаги ўрни яна бир қатор мавжуд муаммоларни ҳал этиш билан боғлиқ. Улар қуйидгилардан иборат:

-биринчидан, миллий истиқлол мафкураси кишиларда миллий маданиятнинг, миллий онгининг, миллий ғурурнинг ўсиши ва ривожланишини таъминлаш омили сифатида мустақиллигини мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эга;

-иккинчидан, миллий истиқлол мафкураси кишиларда миллий бирдамлик ва ҳамжиҳатлик туйғусини шакллантириш орқали ёшларда ватанпарварликни тарбиялайди ва мустақиллигини мустаҳкамлашга хизмат қилади;

-учинчидан, мустақил Ўзбекистон учун миллий истиқлол мафкураси халқни меҳнатни севиш ва қадрлашга даъват этиш, меҳнатсиз ризқ-насиба, моддий-маънавий бойлик ва келажак йўқ эканлигини, мустақиллигимизнинг барқарорлиги ва тақдири ҳам унга боғлиқлигини одамлар қалби ва онгига чуқур сингдиради.

Мустақил Ўзбекистон учун миллий истиқлол мафкурасининг тарихий зарурлиги ва унинг демократик жамият қуришдаги ўрни – Президентимиз И.Каримов томонидан мутлақо янги ғояларнинг ишлаб чиқилиши билан бир қаторда, бир қанча давлатларнинг тажрибалари ўрганилмоқда. Фикримизнинг исботи сифатида биргина Ўзбекистон Конституцияси лойиҳасини тайёрлашда 30 га яқин хорижий давлатлардаги қонунчилик тажрибалари ўрганилганлигини келтириш ўринлидир. Натижада, коммунистик мафкурадан, синфийликдан, партиявийликдан холи бўлган асосий қонун яратилди.

Хулоса қилиб айтганда, миллий ғоянинг зарурлиги 21 аср вабоси бўлган халқаро терроризм, экстремизм ва радикализмга қарши қурашда ҳам муҳим аҳамият касб этади. Давлатимиз раҳбарининг Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузасида ҳам юқоридаги фикрларни ёритиб берувчи бир қанча фикрлар берилган. Миллий ғояга ишонч ва эътиқод қанча мустаҳкам бўлса, у инсонларнинг шахсий, оилавий ҳаётида, ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳалари орқали мустақилликни мустаҳкамлаб беришга хизмат қилади.

Сиёсий институтлар, мафкуралар, фикрлар хилма-хиллиги асосига таянишнинг конституцион тамойиллари. Сиёсий институтлар, дейилганда жамиятнинг қарор топган давлат ташкилоти муассасалари ва ундаги лаво-зимлар таркиби тушунилади. Улар муайян сиёсий фаолиятни амалга оширади. Ўзбекистоннинг мустақилликни қўлга киритиши ўз моҳият, йўналиши ва вазифалари жиҳатидан бутунлай янги сиёсий институтларни майдонга келтирди. Булар Ўзбекистоннинг 1992 йилда қабул қилинган Конституциясида қонуний мустаҳкамланган. Янги сиёсий институтлар фаолиятидаги мақсад ва маслаклар муштараклиги мустақил Ўзбекистоннинг ички ва ташқи сиёсати муваффақиятини таъминлашга хизмат қи-лади.

Сиёсат-бу давлатни, жамиятни бошқариш санъати ва маҳорати, турли табақа ва гуруҳларнинг ўзаро муносабатлари билан боғлиқ фаолият доирасидир. Ўзбекистон Конституциясининг 10-моддасида таъкидланадики, жамиятнинг Бирон-бир қисми, сиёсий партия, жамоа бирлашмаси, ижтимоий ҳаракат ва алоҳида шахс Ўзбекистон халқи номидан иш олиб боришга ҳақли эмас. Ўзбекистон халқи номидан фақат сайланган Республика Олий Мажлиси ва Президент-давлат ва ижро этувчи ҳокимият бошлиғи иш олиб бориши мумкин. Фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларининг бу вазифани бажариш борасидаги таъсирчан иштироки ҳам муҳим омиллардан саналади.

Давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб, ижтимоий адолат ва қонунийлик тамойиллари асосида амалга оширади. Давлат жамият бирлашмаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя этилишини таъминлайди, уларга ижтимоий ҳаётда иштирок этиш учун тенг ҳуқуқий имкониятлар яратади, **ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида мажбуран ўрнатилмайди.**

Миллий истиқлол ғоясида инсон, жамият ва давлат манфаатлари муштаракликни ташкил этар экан, бу қуйидагиларда намоён бўлади:

-фаровон ҳаёт барпо этиш;

- тинчлик,барқарорлик,тараққиётни таъминлаш;
- тенг ҳуқуқли ва эркин яшаш;
- ижтимоий адолатни қарор топтириш;
- инсонийлик ғоялари билан йўғрилган муносабатларни ҳаёт тарзига айлантириш;
- миллий тараққиёт манфаатлари нуқтаи назардан давлатлараро ва халқаро алоқаларни мустаҳкамлаш;
- илм-фан,маданиятни устувор ривож топтириш;
- ҳокимият институтларини демократлаштиришни давом эттириш ва уларнинг фаолиятини ижтимоий назорат қилиш;
- инсон шанъинини ерга урадиган,шахсни камситадиган зўровонликларга барҳам бериш;
- ҳар қандай ижтимоий меҳнатни,меҳнат кишисини улуғлаш;

Демак, мустақилликни мустаҳкамлаш миллий мафкура ва демократик тараққиётнинг бош мақсадидир.

Шундай қилиб, ”Миллий истиқлол мафкураси турли сиёсий партия ва ижтимоий гуруҳлар мафкурасидан устун турадиган соқиао феномен-ижтимоий ҳодисадир” (Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар.-Т.:Ўзбекистон,2000,45 б.).

Мустаҳкамлаш учун саволлар:

- 1.Миллий истиқлол ғоясининг кўзлаган мақсадлари нимадан иборат?
- 2.Миллий истиқлол ғоясининг ишонч-эътиқодга айланишининг зару-рияти нималарда кўринади?
3. Ўзбекистон учун миллий истиқлол мафкурасининг тарихий зарурлиги ва унинг демократик жамият қуришдаги ўрни қандай муаммоларни ҳал этиш-га қаратилган?
- 4.Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида мажбуран ўрнатил-майди, деган фикрни изоҳланг.

АДАБИЁТЛАР

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент, Ўзбекистон, 2008.

“Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таъ-лим дастурларини яратиш ва республика таълим тизимида жорий этиш тўғрисида 2001 йил 18 январдаги Ўзбекистон Рес-публкаси Президентининг Фармойиши.

Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республкаси Президентининг қарори //Халқ сўзи, 2006 йил 25 август

Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод,сиёсат,мафкура. 1-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-т.- Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 1996.

Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. 4-т.–Тошкент: Ўзбекистон. 1996. 4 т.

Каримов И.А.Янгича фикрлаш ва ишлаш-давр талаби. 5-т –Тошкент: Ўз-бекистон.1997

Каримов И.А.Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида.6-т.-Тошкент: Ўз-бекистон. 1998.

Каримов И.А.Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамыз.7-т. Тошкент: Ўзбекистон. 1999.

Каримов И.А.Озод ва обод ватан, эркин ва фаровон ҳаёт- пировард мақсади-миз. 8-т. - Тошкент: Ўзбекистон. 2000..

Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 9-т.-Тошкент: Ўзбекистон. 2001.

Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашишимиз керак.10-т. Тош-кент: Ўзбекистон. 2003.

Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тарақққиёт ва маорифий дунё билан ҳамкорлик йўли.11-т. -Тошкент: Ўзбекистон. 2003.

Каримов И.А.Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжи-ҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. 12-т. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.

- Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-т. –Тошкент: Ўзбекистон, 2005.
- Каримов И.А.Юксак маънавият - енгилмас куч. - Тошкент: Маънавият, 2008.
- Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари.-Тошкент: Ўзбекистон, 2009.
- Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (ўқув қўлланма)- Тошкент, 2000
- Миллий истиқлол ғояси фани (Дарслик). -Тошкент, 2006
- Фалсафа асослари. -Тошкент, Ўзбекистон, 2005